

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**1973 ARAP-İSRAİL (YOM KİPPUR) SAVAŞI'NIN TÜRK
BASININA YANSIMASI**

Muhammed Raşit DEMİRCİ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ**

**YÜKSEK LİSANS
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

NİSAN 2022

**1973 ARAP-İSRAİL (YOM KİPPUR) SAVAŞI'NIN TÜRK BASININA
YANSIMASI**

Muhammed Raşıit DEMİRCİ

**YÜKSEK LİSANS
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

NİSAN 2022

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Muhammed Raşit Demirci

26.04.2022

1973 ARAP-İSRAİL (YOM KİPPUR) SAVAŞI'NIN TÜRK BASININA YANSIMASI

Yüksek Lisans

Muhammed Raşit DEMİRCİ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Nisan 2022

ÖZET

Filistin’de bir Yahudi devleti kurmak amacıyla Filistin’e başlayan Yahudi göçleri beraberinde Arap-İsrail çatışmalarını getirmiş, 1948 yılında yapılan savaş sonrası kurulan İsrail ve bölgede bulunan Arap devletleri arasında 1956, 1967 ve son olarak 1973 yılında savaşlar meydana gelmiştir. Arap devletleri ve İsrail arasında yapılan savaşların sonuncusu olan 1973 Arap-İsrail Savaşı ise sonuçları bakımından hem Orta Doğu tarihi hem de Dünya tarihi açısından büyük önem arz etmektedir. 1948 yılında kuruluşundan itibaren İsrail Devleti topraklarını büyük bir hızla artırmaya başlamış, temel olarak doğal savunma sınırlarına ulaşmak için büyük bir çaba içerisine girmiştir. 1967 yılında meydana gelen 6 günlük savaş sonrasında İsrail, büyük çoğunlukla hedeflediği sınırlara ulaşmayı da başarmıştır. 19. yüzyılın sonlarından itibaren başlayan Yahudi göçleri, geçen uzun yıllar içerisinde artarak devam etmiştir. 1973 yılına gelinen süreçte de bu göçlerin önemli bir sorun olarak karşımıza çıktığını görüyoruz. Şöyle ki İsrail, Araplardan elde ettiği topraklarda yeni yerleşim yerleri meydana getirmiş, Filistin’e göç eden Yahudileri bu bölgelerde iskan etmiştir. İsrail yayılcılığı ve iskan politikaları, büyük bir Filistin mültecileri sorununu da beraberinde getirmiştir. Filistinli Arapların yaşamak zorunda kaldığı büyük sıkıntıların yanı sıra mülteciler, Lübnan ve Ürdün’de iç savaşların meydana gelmesine dahi yol açacak kadar büyük sorunlara yol açmıştır. Nihayetinde İsrail’in yayılcılığı, mülteciler ve göç sorunları bir araya gelerek, 1973 Arap-İsrail Savaşı’na yol açmıştır. 1973 yılında yapılan savaş sonrası Orta Doğu da görece bir Arap-İsrail (Mısır- İsrail) barışı meydana gelmiş, bu tarihten sonra Arap Devletler ve İsrail arasında topyekûn bir savaş meydana gelmemiştir. Savaş sırasında petrol üreten Arap devletler tarafından başlatılan petrol ambargosu, petrol piyasası üzerinde Dünyayı derinden etkileyen sonuçlar doğurmuş ve beraberinde büyük bir ekonomik krize yol açmıştır. Savaş sonrasında petrol kolay ulaşılabilir bir yakıt olmaktan çıkmış, Dünya yeni enerji kaynakları arayışına yönelmiş ve tasarruf yoluna gitmiştir. Çalışmada 1973 Savaşı’na gelinen süreç, 1973 Savaşı ve sonrasındaki barış süreci, 1973 yılında günlük olarak yayınlanan Cumhuriyet, Milliyet, Barış ve Vatan gazetelerine yansıyan haberlerin taranması, telif ve tetkik eserler ve Birleşmiş Milletler yıllıklarının, derlenmesiyle meydana getirilmiş ve konu hakkındaki literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Bilim : 118101

Kodu

Anahtar : Orta Doğu Tarihi, Ortadoğu Tarihi, Askeri Tarih, Ortadoğu Çalışmaları

Kelimeler

Sayfa : 137

Adedi

Tez : Doç. Dr. Bahattin Demirtaş

Danışmanı

THE REFLECTION OF 1973 ARAB-ISRAEL (YOM KİPPUR) WAR ON TURKİSH
PRESS

(M.Sc. Thesis)

Muhammed Raşit DEMİRCİ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

April 2022

ABSTRACT

Jewish migrations aimed to establish a Jewish state in Palastine led to Arab Israel conflict and In 1956, 1967 and at last in 1973 wars occurred between Arab states and Israel which was established after the war in 1948. In terms of being the last war The Arab Israel War in 1973 is important for world and Middle East History. Since Israel State established in 1948 it had started to expand its lands fastly, essentially it made an effort to reach natural defence borders. After the war which last 6 days in 1967 Israel achieved reaching the borders that it aimed. Jewish immigrations which had started in 19th century, increasingly continued during the past years. We saw that the immigrations are appeared as major issue in the process till 1973. Namely Israel established new settlements on the lands which it gained from Arabs, it settled Jewish who immigrate to Palastine on this territory. Israel expansionism and settlement politics accompany Palastine refuge issue. Besides big problems Palastinian Arabs lived refugees caused grand issues which would create civil war in Lebanon and Jordan. Eventually expansionism of Israel, refugees and migration issues accompany and caused 1973 Arab-Israel War. An Arab-Israel (Egypt-Israel) relative peace occurred in Middle East after the war in 1973, after this date an all out war took place between Arab States and Israel. During the war the petrol embargo that was started by Arab States which produce petrol, caused results which affect world on petrol market and accompany with big economical crisis. After the war petrol isn't an easy accesible fuel any more, so World turned to look for new energy sources and went for saving. The study comprise the time till the 1973 Arab Israel War and the 1973 War and the peacemaking time of the war, moreover it is occurred by gathering the Year Book of the united Nations, manuscripts and studies, the considerations of the news which were reflected in Cumhuriyet, Barış and Vatan newspapers which were published daily, also it is aimed to contribute to the literature about the the topic.

Science Code : 118101
Key Words : Middle East History, Military History
Page Number : 137
Supervisor : assoc. prof. dr. Bahattin Demirtaş

TEŞEKKÜR

Çalışmamı hazırlarken anlayış ve sabırla çalışmanın tamamlanması için çaba gösteren ve desteğini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Bahattin Demirtaş'a teşekkür ederim. Maddi ve manevi her türlü desteğini ve yardımını esirgemeyen anneme, babama, kardeşlerime ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CIA	Central Intelligence Agency
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
IMF	İnternational Monetary Fund
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OAPEC	Organization of Arab Petroleum Exporting Countries
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNEF	United Nations Emergency Force
UNRWA	United Nations Relief and Works Agency
UNSCOP	United Nations Special Committee on Palestine

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
KISALTMALAR	vii
İÇİNDEKİLER	ix
HARİTALARIN LİSTESİ.....	x
1. GİRİŞ	1
2. 1967 – 1973 YILLARI ARASINDA ORTA DOĞU	27
2.1. Sözde Ateşkes ve Yıpratma Savaşı.....	27
2.2. Jarring Misyonu, Rogers Planı ve Ateşkes	35
2.3. 1967 Savaşı Sonrası Filistinli Mülteciler	38
2.4. Ürdün’de Filistinli Mülteciler, Ürdün İç Savaşı (Kara Eylül)	39
2.5. Lübnan’da Filistinli Mülteciler	42
3. 1973 ARAP-İSRAİL (YOM KİPPUR) SAVAŞI	47
3.1. Savaş Öncesi Durum.....	47
3.1.1. Yahudi Göçü, Filistinli Gerillaların Eylemleri.....	47
3.1.2. Suriye ve İsrail’in Hava Çatışması.....	50
3.1.3. Arap Ülkelerinin Yakınlaşması.....	52
3.2. Savaş	55
3.2.1. Arapların Ani Saldırısı, Bedr Harekâtı.....	55
3.2.2. İsrail’in Karşı Saldırısı, İsrail Şam’a Yaklaşıyor	63
3.2.3. Mısır Ordusunun Duraklaması Sona Eriyor.....	67
3.2.4. Ateşkes	76
3.3. Savaş Sonrası Durum	83
3.3.1. Sovyet Rusya ve ABD’nin Yardımları	83
3.3.2. Petrol Silahı ve Dünyada Kriz	87
3.3.3. İsrail’in Adım Adım Çekilmesi ve Mısır İsrail Barışı	99
4. SONUÇ	109
KAYNAKÇA.....	117
EKLER	123
ÖZGEÇMİŞ.....	137

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita Sayfa

Harita 1.1.	123
Harita 1.2.	124
Harita 3.1.	125
Harita 3.2.	126
Harita 3.3.	127
Harita 3.4.	128

1. GİRİŞ

1973 yılında gerçekleşen Arap-İsrail Savaşı ve sonrasında gerçekleşen tarihi süreç hem Orta Doğu Tarihi hem de Dünya Tarihi açısından büyük bir öneme haizdir. Savaşın Orta Doğu'nun siyasi ve sosyal dinamiklerini derinden etkilemesi, savaş sonrasında bütün Dünyayı etkileyen bir ekonomik kriz meydana getirmesi, petrol ile ilgili olarak ise bütün Dünyadaki fikirleri değiştirerek, ülkelerin artık yeni kaynaklara ve enerji tasarrufuna yönelmesine yol açması bu önemi ortaya koyan temel unsurlardır. Orta Doğu, Amerika ve Sovyet Rusya'nın dolaylı ve politik savaş alanı haline gelmiş, bu savaştan sonra politik dengeler Amerika lehine bir değişim içine girmiştir. Savaş sonrası Mısır ve İsrail arasında gerçekleşen barış anlaşmaları ise Orta Doğu'da görece bir sükunet halini sağlamıştır. Bir Orta Doğu ülkesi olarak Türkiye'nin hemen kulağının dibinde gerçekleşen bu savaş yukarıda ifade edilmeye çalışılan sebeplerle araştırmamıza konu olmuştur.

Gazetelerin, savaşı doğrudan olayın yaşandığı tarih içerisinde anlık olmasa dahi birkaç günlük gecikmelerle yansıtılma kabiliyeti, araştırmamızın temel kaynağının gazeteler olmasını sağlamıştır. Araştırmamızda toplam dört adet gazete, savaşın gerçekleştiği tarihin bir ay öncesi ve sonrasını içerir şekilde taranmıştır. Bu gazeteler Cumhuriyet, Milliyet, Vatan ve Barış gazeteleri olmuştur. Dört gazetenin kullanılması konunun ifade edilebilmesi için diğer kaynaklarla birlikte yeterli gelmiş, haberler genel itibarıyla birbirini tekrar edeceği için daha fazla gazete taranmamıştır.

Gazetelerle birlikte kullanılan Birleşmiş Milletler yıllıkları konunun daha iyi anlatılmasına büyük bir katkı sağlamıştır. Savaş sırasında Türkiye'de seçim olması sebebiyle savaş'ın tam pik noktasında haberlerde bir duraklama meydana gelmiş, bu eksiklik ise konuyla ilgili taranan İngilizce ve Türkçe kitap, makale, tez vb. kaynaklarla giderilmiştir. Taranan gazete, telif ve tetkik eserlerin yanısıra konuyla ilgili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanaklarına bakılmış ancak konuyla ilgili veriye ulaşılamamıştır. Dışişleri Bakanlığının yayınladığı yıllıklara da bakılmış ancak Türkiye'nin Orta Doğu'daki devletlere karşı savaşın durması gerekliliğini bildiren İsrail'in işgallerine karşı olduğu mealindeki iyi niyetli birkaç mesajından başka bir veriye ulaşılamamıştır.

Araştırma yukarıda tarandığı zikredilen eserlerin yekununun derlenerek bir araya getirilmesiyle meydana gelmiştir. 1 numaralı başlıkta Arap-İsrail savaşlarını meydana getiren Filistin Meselesi, Arap Milliyetçiliği ve Siyonizm gibi kavramlar ve 1973 Savaşı öncesinde gerçekleşen Arap-İsrail savaşları 1973 Savaşı'nın daha iyi anlaşılabilmesi için tarihsel bir süreç içerisinde özetlenmeye çalışılmıştır. 2 numaralı başlıkta ise 1967 savaşı sonrası gelişmeler ve 1973 Savaşı'na geline süreç ifade edilmeye çalışılmış ve son olarak 1973 Savaşı ve sonrasındaki süreç 3. bölümde anlatılmıştır. 1973 Savaşı'nın anlatılmasında kullanılan kaynakların yoğunluğunun gazetelerden oluşması tez başlığının “1973 Arap İsrail (Yom Kippur) Savaşı'nın Türk Basınına Yansıması” olarak belirlenmesinin temel etkeni olmuştur.

Orta Doğu araştırmaları, konuyla ilgili olarak çok değerli eserler var olmakla birlikte diğer tarihi araştırma konularıyla ya da İngilizce yayınlarla kıyaslandığında araştırılmaya muhtaç bir alandır. Bu durum çalışmamızın temel amacını belirlemiştir. İngilizce kaynaklarda 1973 savaşı kapsamında yüzlerce eser mevcutken Türkçe kaynaklarda doğrudan 1973 Arap-İsrail Savaşı ya da Arap-İsrail savaşlarını içeren eser sayısı 3-5 eserle kısıtlıdır. Bununla birlikte konu hakkında yazılan veya Türkçeye çevrilen genel Orta Doğu kitapları, bu alanın ihtiyacına az da olsa cevap vermektedir. İçinde yaşadığımız coğrafya hakkındaki İngilizce araştırmaların Türkçe araştırmalardan fazla olması bizi bu alana yönlendirmiştir. Araştırmada amaçlanan temel hedef ise konu hakkındaki literatüre ufakta olsa bir katkıda bulunabilmektir.

Arap-İsrail çatışmalarının sebeplerini daha iyi anlayabilmek için bazı temel noktaları anlamak gereklidir. Bu noktalardan ilki Siyonizm denilen olgunun ne olduğu ve nasıl ortaya çıktığıyla alakalıdır. Siyonizm kelimesinin bölgesel olarak bir yer adı şeklinde tanımlanmasına bağlı olarak ise şu soruyu sormak gereklidir; Filistin neresidir?

“Filistin, Akdeniz'in güneydoğu ucunda, Asya ile Afrika arasında köprü konumunda bulunan tarihi bölgedir. Adını, milattan önce XII. yüzyılda gerçekleşen göçler sırasında deniz yoluyla buraya gelen Filistler'den alır”¹. Tarih'in geçmiş uzun yıllarından beri yerleşim alanı olan bu bölge, çok fazla istila, işgal ve fetih

hareketlerine sahne olmuştur. Bundan dolayı sınırları devamlı değişmeler göstermiştir. Sınırları sürekli bir değişim içinde olan Filistin'e sabit sınırlar çizmekte bu yüzden mümkün olmamıştır². Uzun yıllar boyunca burayı yurt edinen bugün ki adıyla Yahudi olarak tanıdığımız millet dünyanın çok çeşitli yerlerine pek çok kez dağılmış ve bu bölgeye zaman içinde defalarca göç etmiştir.

Hız. Ömer, 637 yılında Yermuk zaferi ile Müslümanların eline geçen bölgede Yahudi yerleşimlerine izin vermiştir. 1099'da Haçlıların bölgeyi ele geçirmesi ile Kudüs Latin Krallığı kurulmuştur. Bu işgalden sonra Yahudilerin tekrar bu toprakları terk ettikleri görülmektedir. 1187'de Selahaddin Eyyubi'nin kazandığı zafer sonrası, bölge tekrar Müslümanların eline geçmiş ve bölgenin el değiştirmesi, Yahudilerin tekrar buraya göç etmesini sağlamıştı. Bölgedeki Yahudiler, Memlük hükümdarlığı altında problemlili zamanlar geçirseler de 1517'deki Osmanlı hakimiyetiyle tekrar Filistin topraklarına yerleşmişlerdi³. Genel olarak bu tarihi süreç sonucunda Yahudiler dünyanın her tarafına dağılmıştır.

Dünyanın her tarafına dağılmış Yahudilerin milli bir bilinç altında birleşmeleri ise Siyonizm denen hareket sayesinde gerçekleşmiştir. Siyonizm olgusunun doğuşu ve örgütlenerek siyasi bir unsur haline gelmesi, 19.yüzyıl Avrupa'sında meydana gelmiştir. Avrupa'da o yüzyılda bulunan şartlar, Yahudilerin hor görülmesine, bazı mesleklere alınmamasına, normal halktan farklı yerlerde Yahudi gettolarında yaşamalarına yol açıyordu. Liberal milliyetçilik döneminde Batı Avrupa devletlerinde Yahudiler hukuksal olarak yavaş yavaş haklar elde etmeye başlamışlardı. Yahudiler için kabul edilen yasalar, onların toplum nezdinde daha iyi meslekler edinebilmelerini sağlamış, onları farklı bir dine mensup dışlanmış insanlar olmaktan öte bir noktaya taşıyarak yurttaş yapmıştı. Avrupa'nın değişen yapısı, Yahudiler için asimilasyonu da beraberinde getirmişti⁴.

¹ Karaman M. (1996), "Filistin", *DİA*, C.13, s.89.

² Armaoğlu F. (1991), *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür yay., s.3.

³ Arı T. (2014), *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, C.I, Bursa: Dora yay., s.241.

⁴ Cleveland W. L. (2008), *Modern Orta Doğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmanacı, İstanbul: Agora Kitaplığı yay., s.267.

Yahudilerin, Batı Avrupa’da kendilerini yurttaş olarak görmeye başlamalarına karşın Rusya’da Yahudilere beslenen düşmanlık ırksal değil dini bir düşmanlıktı. 1881 de Çar II. Aleksandır’ın öldürülmesi üzerine Rusya’da 1881 paskalyasından sonra Yahudilere yönelik baskı bambaşka bir hal aldı ve “pogroms” başladı. Pogrom, Rusça katliam manasına gelmekle beraber İngilizceye Yahudi katliamı manasıyla geçmişti. Bu hadise, Yahudilerin Rusya’dan, başka ülkelere göç etmelerine sebep olmuştu. Benzer Yahudi göçlerinin Arap-İsrail Savaşları boyunca da devam ettiğini görüyoruz. Rusya’da başlayan bu Yahudi aleyhtarlığı onların milliyetçilik duygularını beslemiş, 1882 yılında Siyon Aşıkları adıyla bir dernek kurmuşlardır. Bu derneğin amacı Yahudilerin Zion’a yani Filistin ve Kudüs’e yerleşmeleri idi⁵. Zion ya da Siyon kelimesi ise Musevi tarihinin ilk çağlarından beri Kudüs ile eşanlamli kullanılmaktadır ve ilahilerde sık sık geçmektedir⁶.

Yahudilerin dünya tarihinde karşılaştıkları sorunlara karşı bir çözüm bulabilmek için pek çok Yahudi aydını ortaya çıkmış, bu konu hakkında kitaplar yazmış, dernekler kurmuş ve Siyonizm’in gelişimini sonuna kadar desteklemiştir. Ancak Yahudilerin Siyonist bir devlet kurarak sağlayacakları çözüm bugün hala çözülememiş bir Filistin sorununa yol açmıştır.

İstanbul da Bilu gurubu, Zion Aşıklarından ya da bir diğer adıyla Siyon’u sevenlerden ayrı bir hareket oluşturmuşlar, 1882’de yayınladıkları Bilu Manifestosu isimli bildiriyle Filistin’de bir Yahudi devleti kurulmasını isteyen ilk Siyonist belgeyi yayınlamışlardır. Yahudi bir gazeteci olan Theodor Herzl ’in ortaya çıkışı da Siyonizm hareketinde önemli bir gelişme sağlamış, Herzl, Yahudi Devleti ismiyle yazdığı kitabında devletin kurulması için nelerin gerektiğini, nasıl bir yol izlenmesinin lazım geldiğini anlatmıştır⁷.

Theodor Herzl, 1901 ve 1902’de Filistin’in Yahudilere yurt olarak verilmesi için Abdülhamit nezdinde iki girişimde bulunmuş, Filistin’in yurt olarak verilmesi karşılığında Osmanlı Devleti’nin borçlarını Yahudilerin ödeyebileceği teklifinde bulunmuştu. Herzl’in hazırladığı teklifin üçüncü maddesine göre ise Yahudilerin

⁵ Lewis B. (2004), *Semitizm ve Anti-Semitizm*, çev. Hür Güldü, İstanbul: Everest yay., s.71-76.

⁶ Öke M. K. (1982), *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)*, İstanbul: Üçdal Neşriyat yay., s.32.

bölge ahalisini istedikleri gibi sınırların dışına atma hakkı da verilecekti. Ancak Osmanlı Padişahı o bölgeyi devletin kan dökerek aldığını ve para karşılığında asla veremeyeceğini belirterek büyük bir tepki göstermişti. Theodor Herzl ise bu durumda istediğini elde edememişti⁸.

Theodor Herzl, Yahudi Devleti isimli kitabında ‘‘Filistin’i mi, yoksa Arjantin’i mi seçmeliyiz? Biz bize verileni ve Yahudi halkının seçtiğini seçmeliyiz’’⁹ diyerek Siyonizm’in temel gayesini açıklıyordu. Yahudiler Osmanlı Sultanından izin alamamış da olsalar yine de bölgeye göçler gerçekleştirmiş, Birinci Dünya Savaşı sonrası yasaklamalara rağmen Yahudilerin bölgedeki nüfusu artmıştı¹⁰. Bu göçler Nazilerin yaptığı soykırım ile artmaya devam etti.1939-1945 yıllarında, Yahudiler kamplarda sefaletle terkedilmiş, 5-6 milyon civarı insan içlerinden 1 milyonu çocuk olmak üzere öldürülmüştü. Tek suçları ise Yahudi olmaları¹¹.

Filistin’de 1914 yılına gelindiğinde 38.754 olan Yahudi nüfusu sadece 4 yıllık bir dönemde Birinci Dünya Savaşı’nın da etkisiyle büyük bir artış göstermiş ve 1918’de 58.728’e çıkmıştı¹². Yahudiler, Filistin’i bir yurt haline getirme çabalarını 1901’de kurdukları Yahudi Ulusal Fonu (Jewish National Fund) ile destekliyorlardı ve 1908’den sonra Filistin’den toprak satın alma girişimleri artmıştı¹³.

Yahudilerin Siyonizm fikri ile yurt edinmek için çabalara giriştiği Filistin Meselesi daha sonra İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour’un adıyla anılacak olan Balfour Deklarasyonu ile daha da derinleşmişti. Balfour’un İngiltere Siyonist Dernekleri Federasyonu Başkanı Lord Rostchild’e 2 Kasım 1917 tarihinde gönderdiği kısa mektupta şöyle deniyordu: ‘‘Majestelerinin hükümeti, Filistin’de Yahudi halkı için bir milli yurt tesisini müsait karşılamaktadır ve bu gayenin gerçekleşmesini kolaylaştırmak için her türlü çabayı harcayacaktır’’¹⁴. Balfour’un

⁷ Armaoğlu F., a.g.e., s.14-16.

⁸ Arı T., a.g.e, s.246-247.

⁹ Herzl T. (2014), *Yahudi Devleti*, çev. Sedat Demir, İstanbul: Ataç yay., s.71.

¹⁰ Armaoğlu F., a.g.e, s.24.

¹¹ Lewis B., a.g.e, s.17.

¹² Karaman M., a.g.m, s.94.

¹³ Arı T., a.g.e, s.249.

¹⁴ Armaoğlu F., a.g.e, s.32.

yayınladığı deklarasyon, 1 yıl kadar sonra Amerika, Fransa ve İtalya gibi önemli devletlerden de kabul görmüş ve Balfour'un çabaları desteklenmişti¹⁵.

Bütün bu gelişmeler içinde dikkati çeken husus, Filistin Yahudilerinin elindeki toprak miktarının, Yahudi nüfusundan daha hızlı artmasıydı. Bu toprak genişlemesi ve Yahudilerin toprağa bağlı hale gelmesiyle ki ilk Arap-Yahudi çatışmalarının çıkmasına sebep olmuştur. İlk çatışmalar Arap-İsrail düşmanlığından ayrı olarak toprak kullanımındaki geleneksel farklılıklardan meydana gelmişti. Yahudiler, su kaynaklarını dahi özel mülk statüsünde algılayarak Araplara göre bunlar Allah'ın kullarına sunduğu nimetlerdi. Araplar ekin alındıktan sonra kimin tarlası olduğuna bakmaksızın bu tarlalarda hayvanlarını otlatırdılar. Bu durum da yine Yahudilere göre mülke tecavüzdü¹⁶.

Yahudilerin toprak edinmesindeki en büyük kolaylaştırıcı etken, feodal Arapların ellerindeki toprakları Yahudilere yüksek fiyatlarla satmalarıydı. Büyük toprak sahipleri, yaptıkları satışlarla büyük kazanç sağlıyor olsalar da yaptıkları satışlar Filistin'de hem Yahudilerin günbegün artmasına yol açıyor hem de Yahudilerin ellerindeki toprakları artırarak Siyonizm davasını besliyordu¹⁷.

San Remo Konferansı'ndan sonra, Filistin topraklarının İngiltere'nin eline geçmesi, Balfour'un çabası ve İngiltere'nin mandayı ele geçirmesinden hemen sonra Yahudi göçüne izin vermesiyle, Yahudiler için göç kolaylaşmış ve bölgeye Yahudi göçü artmıştı. İngiltere'nin bu yaklaşımı Araplar arasında hoş karşılanmamıştı. 1921, 1929, 1933 ve 1937-1939 yıllarında Araplar ve Yahudiler arasında önemli silahlı çatışmalar meydana gelmişti¹⁸.

Hızla artan bu çatışmaların sonrasında İngiltere, çatışmaların çözümlenebilmesi için bir çaba içine girdi. Bu çabalardan bir tanesi 1930'da hazırlanan Passfield Beyaz Kitabıydı. Lord Passfield'in hazırladığı bu rapor Arap ve Yahudilerin bir arada kuracağı bir yönetimi tavsiye ediyordu. Yahudiler açısından

¹⁵ Armaoğlu F. (2014), *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, İstanbul: Timaş yay., s.182.

¹⁶ Şahin T. Y., (2016), *Uluslararası Politikada Orta Doğu*, Ankara: Barış Kitap yay., s.45.

¹⁷ Hollstein W., (1975), *Filistin Sorunu*, çev. Ertuğ C. A., İstanbul: Yücel yay., s.197.

¹⁸ Armaoğlu F., *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, s.182.

raporun en önemli kısmı Yahudilerin toprak almasının ve bölgeye göç etmesinin yasaklanmasıydı. Bu yüzden Yahudiler bu rapora büyük bir tepki göstermişlerdi¹⁹.

İngiltere'nin çözüm için attığı bir diğer adım ise 1937 yılında hazırlanan Peel Komisyonu Raporu idi. Bu rapor Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında paylaştırılmasını öngörmekteydi. Paylaşım planında Kudüs, bütün büyük dinler için önemli olduğundan İngiliz Mandası'na veriliyordu. Bu plan da Arap topraklarının Yahudilere verilen topraklardan daha fazla olması nedeniyle Yahudiler tarafından reddedilmişti. Araplar için ise Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması hazmedilemez bir şeydi. İngiltere bu plan ile de çözüm sağlayamamıştı²⁰.

Çözüm için bir diğer adım ise Woodhead başkanlığındaki komisyonun hazırladığı 1938'de yayınlanan rapordu. Esasında bu rapor, Peel Komisyonu'nun paylaşımındaki sınırlar beğenilmediği için oluşturulmuştu ve yine Filistin'i Araplar, Yahudiler ve İngiltere arasında paylaştırmaktaydı. İngiltere bu raporu beğenmeyerek uygulamaya koymamıştı²¹.

İngiltere, 1939 yılında Arapları ve Yahudileri uzlaştırmak için Londra'da bir konferans düzenledi. Konferans da yine uzlaşma sağlayamayan İngiltere, taraflara kendisinin hazırlayacağı bir formülü uygulayacağını söylemiş ve Sömürgeler Bakanı Malcolm MacDonald tarafından hazırlanan ve bundan dolayı MacDonald Beyaz Kitabı adını alan çözümünü, 17 Mayıs 1939 tarihinde açıklamıştı. Yayınlanan belgeye göre Filistin 10 yıl içinde bağımsızlığını kazanacak ve bağımsız bir Filistin Devleti kurulacaktı. Kurulacak olan devlet Arap-Yahudi iş birliğiyle oluşturulacaktı. Passfield planının aksine bu sefer Yahudi göçüne izin veriliyordu. Ancak Yahudilerin toprak alması fazlaca kısıtlanıyordu. Plana göre İngiltere, Filistin'i üç bölgeye ayırmıştı. Yahudilerin toprak satın almada serbest olduğu bölge Filistin'in ancak %5' ini oluşturmaktaydı. Yahudilerin toprak satın almasına getirilen kısıtlamaya rağmen bu belge Araplar tarafından anlaşılabilir bir şekilde tepkiyle

¹⁹ Arı T., a.g.e, s.261-262.

²⁰ Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.55-56.

²¹ Şahin T. Y., a.g.e, s.48-49.

karşılanmıştı. Yahudiler de bu belgeye şiddetle karşı çıkmıştır. Yani MacDonald Beyaz Kitabı da bir çözüm sağlayamamış ve çatışmaları yeniden şiddetlendirmiştir²².

İngiltere'nin bütün çabaları sonuçsuz kalmış ve hiçbir çözüm bulunamamıştı. Yahudi Diasporasından Siyonizm'e Siyonizm'den Arap-Yahudi çatışmalarına gelen Filistin Meselesi, 1948 Arap-İsrail Savaşına ve İsrail Devletinin Kuruluşu'na yol açacak, Araplar ve İsrailliler arasında yıllar boyunca sürececek bir savaş ortamı oluşturacaktı.

İngiltere'nin çabaları bir işe yaramamış, Arap-Yahudi çatışmaları günbegün artarak devam etmişti. Çözüm sağlayamayan İngiltere meseleyi BM'ye taşımıştı. İngiltere, Nisan 1947'de BM'ye resmen başvurmuş meselenin genel kurulun gündemine alınmasını ve özel bir oturum yapılmasını istemişti. 29 Nisan'da toplanan genel kurul 15 Mayıs'ta Birleşmiş Milletler Özel Komisyonunu kurdu. 31 Ağustos'ta raporunu tamamlayan komite meselenin çözümü için, üyelerin çoğunluğunun kabul ettiği bir çoğunluk raporu ile birkaç üyenin desteklediği azınlık raporunu önermekteydi. Her iki tarafında itirazları olan planlardan, çoğunluk raporu, raporu incelemek ve tartışmak üzere 26 Kasım 1947 tarihinde kurulan bir BM komitesi tarafından 30 Kasım'da kabul edildi. Böylece BM, Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında bölüştürülmesine karar vermişti²³.

BM'nin olaya el atması da hiçbir çözüm getirmedi. İngiltere savaştan beş ay önce mayıs ayında çekileceğini açıklamıştı. Bu açıklama sonrası gerginlik yükselmiş, Araplar ve Yahudiler arasındaki çatışmalar da büyük bir artış göstermişti²⁴. BM'nin taksim planından sonra 700.000'den fazla Arap, topraklarını terk etmeye ve diğer Arap ülkelerine göç etmeye başlamışlardı. Bu göçlerin altında yatan en temel sebep ise Yahudilerin düzenlediği planlı saldırılardı. İsrail, BM'nin planıyla yetinmiyor ve daha fazla toprak için Araplar üzerine saldırılar düzenliyordu. Gideon, Yifratç,

²² Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.57-60.

²³ Kürkçüoğlu Ö., (2010), *Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara: Barış Kitap yay., s.20-21.

²⁴ Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.91.

Maccabi, Harel, Nachson ve Ben Ami, 1948 yılında Arap bölgelerini ele geçirmek ve Arapları bölgeden uzaklaştırmak için düzenlenen İsrail saldırılarından bazılarıydı²⁵.

İsrail saldırılarından en belirleyici olanı ise Yahudi terör örgütü İrgun'un 9 Nisan 1948 tarihinde bir Arap köyü olan Deir Yasin'e yaptığı saldırıydı. İrgun'un yaptığı katliamda 254 kişi çocuk, yetişkin ayrımı yapılmaksızın katledilmişti. Filistinli Araplar, özellikle bu saldırı sonrasında daha büyük kitleler halinde göç etmek fikrini kabullenmiştiler. Yahudiler, İngiliz manda yönetimi altında silahlanmışlar ve planlı bir şekilde emellerini gerçekleştirmek için her şeyi yapıyorlardı. Böyle bir ortamda silahsız Filistin Araplarının yaşayabilmek için yapabileceği en mantıklı iş savaş bölgesinden uzaklaşmaktı²⁶.

İngiltere, Filistin toprakları üzerindeki manda yönetiminden, öncesinde açıkladığı gibi 15 Mayıs'ta çekilmişti. İngiliz yönetiminin son bulmasından 1-2 saat kadar önce, Tel Aviv'de bir araya gelen Yahudi Ulusal Konseyi, Yahudi devleti İsrail'in kurulduğunu açıkladı²⁷. Bağımsızlık ilanından tam on bir dakika sonra Amerika, iki gün sonra Sovyetler ve onu izleyen tarihlerde Sovyet uydu devletleri ve Güney Afrika, İsrail Devleti'ni tanıdığını açıklamıştı²⁸.

Yahudilerin, İsrail Devleti'nin kurulduğunu açıklamasından saatler sonra, 14-15 Mayıs gecesinde Mısır, Suriye, Lübnan, Irak ve Ürdün, Filistin üzerine derhal harekete geçmişler ve savaş böylece başlamıştı²⁹. Savaş başladığında 65.000 askeri tecrübeye sahip ve modern silahlarla donatılmış İsrail askerine karşı Arapların sadece 21.500 askeri bulunuyordu. Sayıların orantısı İsrail ordusunun zaferini daha savaş başladığında ortaya koyuyordu³⁰.

Savaş'ın başlangıcında Araplar hızlı bir taarruz gerçekleştirmişler ancak bunun hemen ardından savunma yapmaya başlamışlardı. 2 döneme ayırabileceğimiz savaşta BM'nin Mayıs 1948'de aldığı karar sonrası, 11 Haziran'da 1 ay kadar süren

²⁵ Hollstein W., a.g.e., s.238-241.

²⁶ Halloum R., (1988), *Belgelerle Filistin*, İstanbul: Alan yay., s.74-75.

²⁷ Arı T., a.g.e., s.278.

²⁸ Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.94.

²⁹ Aynı yer.

³⁰ Hollstein W., a.g.e., s.257.

ilk ateşkes yapılmıştı. Bu süreçte İsrail, gelen yeni göçler ve yardımlarla asker ve silah eksikliğini tamamlamış hem kuzey hem güney cephesinde kazandığı zaferlerden sonra Kızıl Deniz'e kadar ulaşmıştı. Böylece savaş fiilen sona ermişti³¹.

Savaş'tan sonra Mısır'la İsrail arasında 24 Şubat 1949'da Lübnan'la İsrail arasında 23 Mart 1949'da, Ürdün'le İsrail arasında 3 Nisan 1949'da son olarak da Suriye ile İsrail arasında 20 Temmuz 1949 da mütareke anlaşmaları imzalanmıştı³². Savaşın sonunda İsrail, Negev Çölünü ve Galilee bölgesini işgal etmiş, BM'nin kendisi için taksim ettiği topraktan çok daha geniş bir alana yayılmıştı³³. Artık Filistin topraklarının yaklaşık %75'i İsrail hakimiyeti altındaydı. Savaşın sona Gazze Şeridi Mısır yönetimine verildi. Geriye kalan topraklar ise Ürdün Kralı tarafından ilhak edilmiş ve Kudüs, İsrail-Ürdün arasında ikiye bölünmüştü³⁴.

Bu savaşın sonucu olarak Dünya'da bir Filistinli mülteciler sorunu meydana gelmiş, Filistinli Araplardan birçoğu evini, yurdunu bırakıp dünyanın pek çok yerine dağılmıştı. Yurtlarından olmuş pek çok Filistinli Arap, Aralık 1949'da Filistinli mültecilere yardım için BM tarafından kurulan UNRWA çatısı altında uzun yıllar yaşam mücadelesi vermek zorunda kalacaktı. 1948-49 yıllarında meydana gelen olaylar, Filistinliler tarafından el-nakba yani büyük felaket olarak isimlendirilecekti³⁵.

1948 yılında İsrail'in kurulmasından sonra da Araplar ve Yahudiler arasındaki çatışmalar devam etti. 1950 yılında Orta Doğu'ya karşı yapılan silah ambargosu da durumun değişmesini sağlamamıştı. 1951 yılında İsrail-Suriye arasında silahsızlandırılan Huleh ve Taberiya Gölü arasındaki alanda çatışmalar çıkmıştı. Eylül 1953'te İsrail, Şeria Nehri üzerinde bir hidroelektrik santrali inşasına girişti. İsrail'in girişimi hem Ürdün hem de Suriye ile çatışmasına sebep oldu. Ekim 1953'te Ürdün'ün İsrail köylerine saldırısı, İsrail'in çoğunlukla kadın ve yetişkin 67 kişiyi öldürdüğü ve 75 kişiyi yaraladığı Qibya katliamını tetiklemişti. Qibya bir

³¹ Yenciun S. H., (2019), *1948 Arap-İsrail Savaşı*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat yay., s.39-41.

³² Arı T., a.g.e, s.283.

³³ Sander O., (2014), *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi yay., s.300.

³⁴ Hourani, A., (2013), *Arap Halkları Tarihi*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: İletişim yay., s.418-419.

³⁵ Mango A, Freaser T. G. ve Mcnamara R., (2011), *Modern Orta Doğu'nun Kuruluşu*, çev. Doruker F., İstanbul: Remzi Kitabevi yay., s.369.

Filistin köyüydü ve çatışmaların acısını yine masum Filistinliler yaşıyordu. 1954-55 yılında Gazze Şeridi üzerinde İsrail ve Mısır arasında da çatışmalar sürdü³⁶.

1956 Süveyş Savaşı ise İkinci Arap-İsrail Savaşı olacaktı. Esasında bu savaş doğrudan bir Arap-İsrail savaşı olmamakla birlikte, savaşa Orta Doğu'nun bir unsuru ve Arap devletlerinin de düşmanı olarak İsrail de dahil olmuştu. Savaşın çıkışındaki temel nokta ise Orta Doğu'da korunmak istenen Batı çıkarlarıydı. 1951 senesinde Batı çıkarlarını korumak için Süveyş Kanalı bölgesinde varlığını sürdüren İngiltere ve Mısırlı gerillalar arasında şiddetli çatışmalar meydana gelmişti. Devam eden süreç 1952 yılında bir ihtilale yol açmış ve bu ihtilal Mısır'da monarşinin yıkılmasıyla sonuçlanmıştı³⁷.

Orta Doğu'da ulusçuluk fikri içerisinde başlayan değişimler, İngiltere'nin Şubat 1953'te Sudan'dan, Ekim 1954'te de Süveyş'ten belli koşullara bağlı olarak askeri varlığını çekmesiyle sonuçlanmıştı. İngiltere, bölgedeki varlığını sürdürebilmek ve hem Süveyş Kanalı hem de Orta Doğu'nun bütününde çıkarlarını koruyabilmek için 4 Nisan 1955'te üyesi olduğu Bağdat Paketi'nin kullanma yoluna gidecekti³⁸.

Savaş öncesinde Cemal Abdünnasır, Mısır ekonomisi için büyük bir öneme sahip olan Aswan Barajı projesiyle Nil üzerine bir baraj inşasına girişmişti. Mısır, ABD, İngiltere ve Dünya Bankası'ndan barajın yapımı için toplamda 200 milyon dolar yardım sözü almış, ABD'nin 15 Temmuz 1956 tarihinde verdiği sözden dönmesiyle İngiltere ve Dünya Bankası da verdikleri sözü tutmamışlar, Nasır ise buna karşılık olarak 26 Temmuz 1956'da kanalı millileştirdiğini açıklamıştı³⁹.

Nasır'ın bu hamlesi Batı sanayisinin temel yakıtı olan petrolün yegane kaynak noktası olan Orta Doğu'yu karıştırmış ve Batı çıkarlarını büyük bir tehlike içine sokmuştu. 1955 yılında kanaldan geçen gemilerin 3/1'i İngiltere çıkarına 3/4'ü

³⁶ Şahin T. Y., a.g.e., s.100-103.

³⁷ Hourani A., a.g.e., s.420-421.

³⁸ Uçarol R., (1995), *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Ankara: Filiz Kitabevi yay., s.699-700.

³⁹ Kürkçüoğlu Ö., a.g.e., s.83-84.

ise NATO ülkeleri çıkarına hizmet etmekteydi. Millileştirme kararından sonra Londra’da bir konferans toplanmış ancak Nasır alınan kararı kabul etmemiştir⁴⁰.

Nasırın millileştirme kararı İngiltere’yi doğrudan bir panik içine soktu. Acil bir şekilde toplanan İngiliz kabinesinde, Süveyş Kanalı’ndan geçen 70 milyon ton petrolün 60 milyonunun Batı Avrupa’ya geldiği ve kanalın İngiltere’nin dış ticaretinde mühim bir güzergah olduğu belirtiliyordu. Kanal 1888 anlaşmasına göre Mısır’ın malı sayılamazdı. 29 Temmuz’da İngiltere kabinesi bu sebeplerle her türlü baskı ve gerekirse askeri müdahale yapma kararı almıştı⁴¹.

Mısır ve Batılı devletler arasındaki gerginlik İsrail’in işine yaramış, İngiltere ve Fransa desteğinde Mısır’a saldırma imkanı bulmuştu. İngiltere, Fransa ve İsrail aralarında anlaşmış ve Mısır üzerine yapılacak müdahalenin detayları, 22-24 Ekim 1956 tarihleri arasında yaptıkları görüşmeler sonucu belirlenmişti. Plana göre 29 Ekim’de İsrail, Mısır üzerine büyük bir saldırı başlatacak, 30 Ekim’de Fransa ve İngiltere vereceği ultimatomla her iki tarafında savaşı durdurmasını, Mısır kuvvetlerinin Süveyş Kanalı’ndan 10 mil kadar çekilip, İngiltere ve Fransa kuvvetlerinin geçici işgaline razı olmasını isteyecekti. Mısır bu şartlara razı gelmezse İngiltere ve Fransa 31 Ekim’de Mısır üzerine ortak operasyon düzenleyecekti⁴².

Nitekim İsrail saldırısı anlaşmaya uygun şekilde 29 Ekim 1956 tarihinde başladı. Sina Çölü’nden Mitla Geçidi’ne doğru 3 İsrail zırhlı tugayı harekete geçti ve hazırlıksız durumda yakalanan Mısır kuvvetleri Mitla Geçidine çekilmek zorunda kaldı. 30-31 Ekim’de İsrail kuvvetleri kanala doğru yaklaştılar. 5 Kasım geldiğinde Sina Yarımadası, doğusunda 30 km’lik alan haricinde İsrail’in eline geçmişti. Öncesinde belirlendiği gibi iki büyük devlet ultimatolarını verdiler. Mısır, Fransa ve İngiltere’nin önerilerini reddetti⁴³.

Mısır’ın reddi üzerine Fransa ve İngiltere Mısır havaalanlarına saldırmış ve 150 Mısır uçağını kullanılamaz hale getirmişti. Fransa ve İngiltere sadece Süveyş

⁴⁰ Sander O., (1979), Türk Amerikan İlişkileri, Ankara: Ankara Üni. SBF. yay., s.145-146.

⁴¹ Gorst A. ve Johnman L., (1997), *The Suez Crisis*, New York: Routledge yay., s.57-58.

⁴² Gorst A. ve Johnman L., a.g.e., s.100-101.

⁴³ Erendil, M., (1992), Çağdaş Orta Doğu Olayları, ATASE yay., s.76-77.

Kanalının millileştirilmesine sinirlenmemiş aynı zamanda Nasır'ın cüretine karşı da bir cephe almıştı. Temelde amaçları Süveyş'teki durumu çözmekle birlikte onun iktidarının da sonlanmasını sağlamaktı. Ancak İngiltere ve Fransa'nın yaptığı müdahale, kitleleri yönetmekte mahir bir adam olan Nasır'ı indirmek şöyle dursun onun Araplar arasında daha da ünlenmesini sağlayacaktı. Nasır savaş sırasında sivil Mısır halkının da seferber olmasını sağlayacak ve onları silahlandıracaktı⁴⁴. 5 Kasım'da İsrail kuvvetleri operasyonunu tamamladığında Fransa, Port Fuad'a İngiltere de Port Said'e çıkarma gerçekleştirmişti⁴⁵. Savaş 7 Kasım 1956 tarihinde sona erdi. Savaşın sona ermesinden 1 hafta kadar sonra İsrail, Fransa ve İngiltere'nin çekildiği bölgelere BM barış gücü yerleştirildi⁴⁶.

Savaşı sona erdiren şey ise ABD, SSCB ve BM'nin dışarıdan yaptığı müdahalelerdi. ABD başkanı Eisenhower, İngiltere Başbakanı Anthony Eden'a gönderdiği mektupta ABD'nin bu savaşı Arap dünyasında ve Batı'da meydana getirebileceği olası etkilerden dolayı onaylamadığını söylüyordu. ABD'nin İngiliz ekonomik rezervleri üzerinde kurduğu baskı sonrası İngiliz Maliye Bakanı savaşı durdurmanın iyi olacağını tavsiye ediyordu⁴⁷. ABD'nin baskısının bir sebebi de SSCB Başbakanı Bulganin'in Fransa ve İngiltere başbakanlarına gönderdiği ve savaşı durdurmazsalar, SSCB'nin askeri müdahalede bulunacağını bildiren mektuplardı. Savaş sonrasında sadece Sina'dan çekilen İsrail ise elinde tuttuğu Şarm-el Şeyh ve Gazze'den, ABD ve BM'nin baskısıyla 8 Mart 1957 tarihinde çekilmişti⁴⁸.

Savaşın en mühim sonucuysa İngiltere ve Fransa'dan doğan boşluğun ABD tarafından doldurulacak olmasıydı. 1957 tarihli Eisenhower Doktriniyle birlikte ABD, SSCB yayılmacılığına karşı ABD yayılmacılığıyla ABD'nin çıkarlarını güvence altına almak şeklindeki Orta Doğu politikasını uygulamaya başlayacaktı.

⁴⁴ Fiscus J. W., (2004), *The Suez Crisis*, New York: Rosen yay., s.42.

⁴⁵ Fiscus J. W., a.g.e., s.47.

⁴⁶ Erendil M., a.g.e., s.77.

⁴⁷ Milton B. E., (2007), *Contemporary Politics in the Middle East*, Malden: Polity yay., s.114-115.

⁴⁸ Kürkçüoğlu Ö., a.g.e., s.91-92.

Sovyet tehdidine karşı bir tepki olarak ortaya çıkan Eisenhower Doktrini sonrası Orta Doğu uzun yıllar boyunca iki süper gücün savaş alanı haline gelecekti⁴⁹.

1956 Süveyş Savaşı'ndan sonra meydana gelecek Üçüncü Arap-İsrail Savaşı'na geçmeden önce 1956-1967 yılları arasında zirvesini yaşayan Arap Milliyetçiliği fikrinin tarihsel gelişiminden bahsetmek gereklidir. Arap-İsrail savaşları denklemine, Siyonizm'e karşı gelişimini sürdüren Arap Milliyetçiliği gerçekleşen Arap-İsrail savaşları için Araplar açısından itici bir güç olmuş, Arap devletlerin İsrail'e karşı topyekûn bir direniş içerisine girmesini sağlamıştır. Bu sebeple de çalışmanın bu bölümünde kendine uzun bir yer bulmuştur.

Dünyaya 18. yüzyılın sonundan itibaren Avrupa'dan yayılan milliyetçilik fikri Osmanlının çok uluslu yapısında büyük bir etki yaratmış, Osmanlı'nın parçalanma sürecini hızlandırmıştı. Pek çok gayrimüslim tebaa milliyetçilik fikriyle birlikte ya özerklik ya da bağımsızlık kazanmıştı. Arap halkının milliyetçilik fikrini benimsemesi ise gayrimüslim unsurlardan farklı olmuştur. Bunun en önemli sebebi ise Arap olan tebaanın Müslüman olması idi. Arap milliyetçiliği ya da Arapçılık Birinci Dünya Savaşı'na kadar büyük bir gelişim sağlayamamış, pek az taraftar bulmuştur. Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'nda yenilgisinin belirginleşmesiyle işler değişmiş, Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçte Arap milliyetçiliği fikri kökleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise gelişimini hızlıca tamamlayarak zirveye çıkmış, bu hızlı yükseliş nihayetinde bu fikrin yükselişinde olduğu gibi hızlıca çöküşüne de yol açmıştır. Arap milliyetçiliğini anlamaya çalışırken önce milliyetçilik unsurunu anlayabilmek, Arapçılık ve Arap milliyetçiliğini birbirinden ayırmak gerekmektedir.

Milliyetçilik fikrinin esası milletlerin bağımsızlığıdır. Özünde milliyetçilik fikri başka devletlerin altında yaşayan milletlerin kendi bağımsız devletlerini kurma isteği ve uğraşdır⁵⁰. İçerisinde ayrı bir siyasi oluşum kurma fikri barındırmayan ya da bir devlete sahip olmayan unsurlar için yukarıdaki tanımdan hareketle, milliyetçilik terimini kullanmak doğru olmaz. Arap milliyetçiliği, her ne kadar

⁴⁹ Milton B. E., a.g.e., s.243.

⁵⁰ Armaoğlu F., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, s.24.

dünyada gelişen fikirlerle Osmanlı Devleti'nin dağılışından önceki Arapçılık fikrinden beslense de Arap milliyetçiliğinin oluşmaya başladığı asıl dönem Birinci Dünya Savaşı sonrasıdır.

Arapça konuşan insanların dinsel, dilsel, tarihsel, duygusal ve kültürel bağlara sahip olması Arapçılık olarak tanımlanabilir. Bu unsurların yanına ancak siyasal bir birlik kurma arzusu eklenirse Arap milliyetçiliğinden söz etmek mümkün olur. Bu özelliğe sahip olmayan bir topluluk her şey olabilir fakat bir millet olamaz⁵¹.

Arap coğrafyasının milliyetçilik fikriyle ilk tanışması, 1798 tarihinde Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesiyle olmuştur. Uzun yıllar Osmanlı hakimiyetinde kalmış olan Mısır için bu işgal sadece yönetimin el değiştirmesi demek değildi. Esasında Fransız devriminin getirdiği fikirlerin, Arap coğrafyasındaki aydınlar arasında yayılması açısından da önem arz etmektedir. General Napolyon, Mısır'ı işgal ettikten sonra Arapça Besmele ile başlayan onu düşman olarak gören Mısırlılara hitaben "eşitlik ve özgürlük" ilkelerini benimsediğini söyleyen bir bildiri yayınladı. Napolyon'un saldırısı ve yayınladığı bildiriler sonrasında, şaşkınlığını üzerinden atan Osmanlı Devleti hemen bir karşı bildiri yayınladı. Bildiride Fransızların Allah'ı inkâr eden kafirler olduğu, kendi ülkelerinde bile kiliseleri, devletin el koyarak sattığı, kendi inançlarına karşı olan her unsura saldırdıkları ve İslamiyet'in en büyük düşmanı oldukları söyleniyordu⁵².

Napolyon'un amacının ise Mekke'yi, Medine'yi ve Kabe'yi yıkmak olduğu, Müslümanları kılıçtan geçireceği söyleniyor ve bildiri bu kafirlere karşı savaşmanın hak olduğunu vurgulayarak bitiyordu. Napolyon hem kendisine karşı bir dini ayaklanma tertipleyen ulemanın hem de İngiltere'nin baskılarına karşı direnememiş ve 1801 yılında yanındakilerle birlikte Fransa'ya geri dönmüştü. Böylece Arap coğrafyası, bir işgal ile de olsa Fransız İhtilali'nin doğurduğu Avrupalı fikirlerle ilk kez tanışmış oldu. Bu sırada Fransızların bölgedeki işgaline karşı bölgeye gönderilen

⁵¹ Davışa A., (2014), *Arap Milliyetçiliği Zaferden Umutsuzluğa*, çev. Lütfi Yalçın, İstanbul: Literatür yay., s.6-11.

⁵² Bilgenoğlu A., (2007), *Osmanlı Devleti'nde Arap Milliyetçi Cemiyetleri*, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk yay., s.23.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Osmanlı otoritesinin bölgede zayıfladığı bir sırada bir oldubittiyle Mısır Valiliği'ni ele geçirmişti⁵³.

İlk Müslüman matbaası Kavalalı Mehmet Ali Paşa yönetiminde 1822'de Mısır'da kuruldu⁵⁴. Kavalalı, Mısır'ın modernleşmesine büyük bir önem veriyordu. Bağlı bulunduğu Osmanlı Devleti daha modern bir askeri yapı kuramamışken Kavalalı bunu başarmıştı. Kavalalı Batıya 300'e yakın öğrenci gönderdi. Avrupa'nın fikirleri, bu öğrenciler aracılığıyla Arap coğrafyasına yayılıyordu. 1816 senesinde Mısır'da neredeyse bütün okul kütüphanelerinde Voltaire, Montesquieu, Rousseau'nun eserleri bulunabiliyordu⁵⁵.

Bununla beraber Hristiyan azınlıklar üzerinde hak talep eden Avrupalı devletlerin gönderdiği misyonerler de burada ayrılıkçı fikirleri yayıyorlardı. Arap coğrafyasında misyonerlik faaliyeti sürdürenlerin en aktifleri, Fransız Cizvitleri ve Protestan Amerikalıydı. Bu misyonerler okullar, yurtlar açıyorlardı. Bu misyonerler, Batı'nın klasik eserlerini Arapçaya çevirip basmak için Arapça basan matbaalar kurdular. Arapların neredeyse hatırlanmaz olmuş klasik eserlerini, bu matbaalarda bastılar. Böylece geçmişindeki mirasını bilen, Avrupa'nın tesirinde kalan yeni bir nesil meydana getirdiler. Ancak bütün bu çabaların sosyal sonuçları Müslüman Araplar arasında büyük bir etki göstermemişti. Bu fikirler daha çok Hristiyan Arap azınlığının içerisinde tesir göstermişti. Bu misyonlarla eğitilmiş Hristiyan Araplar, dergiler ve gazeteler kurmuşlar ve fikirlerini topluma anlatmaya çabalamışlardı⁵⁶.

Milliyetçilik fikri, toplumsal ve eğitsel standartlarını düzelter, Avrupa ekonomik ve siyasal desteğini de kabul eden Hristiyan Araplar arasında gelişmiştir. 1876'da Osmanlı'da kurulan parlamentoyla Araplar, ilk kez Arap olarak kendi vilayetleri adına konuştular. Ancak burada Hristiyan ve Müslüman Araplar arasındaki düşünceler farklıydı. Sultan'ı sorgulayan ve eleştirenler, Hristiyan Araplardı. İlk Arap milliyetçileri, Lübnan ve Suriye'de hâkim, gayrimüslim küçük

⁵³ Bilgenoğlu A., a.g.e., s.24-25.

⁵⁴ Lewis B., (2006), *Uygarlık Tarihinde Araplar*, İstanbul: Pegasus yay., s.251.

⁵⁵ Bilgenoğlu A., a.g.e., s.27.

⁵⁶ Lewis B., *Uygarlık Tarihinde Araplar*, s.251-252.

bir ticari gurubun sözcüleriydiler. Arap milliyetçiliğini savunan basın, bölgede kurulan misyoner okullarında yetişmiş Hristiyan Araplar tarafından kurulmuştu. El-Muktataf Gazetesi (1876) Protestan kolejinde öğretmenlik yapan iki Lübnanlı Hristiyan Nimer Faris ve Serraf tarafından kurulmuştu. El-Hilal'in kurucusu Corci Zeydan (1861-1914), El Cinan'ın kurucusu ise Maruni Hristiyan olarak doğup Ortodoks Hristiyan olan Butros Bostani (1819-1883) ve Fariz el-Şidyak idi⁵⁷.

Suriyeli bir Hristiyan olan Necib Azuri, (ölümü, 1916) belki de Osmanlıyı parçalayıp başka bir Arap devleti kurmayı amaçlayan ilk isimdir. Azuri, Türkleri Araplara zarar vermekle suçluyordu. Ona göre eğer Türkler müdahale etmemiş olsaydı, Araplar Dünyadaki en medeni millet olacaktı. Azuri'ye göre Araplar yalnızca Müslümanlardan ibaret değildi, Hristiyan Araplar da vardı ve onların Osmanlı'dan bağımsız olup bir millet meydana getirmesi gerekiyordu. Suriye'den bir diğer Hristiyan, İbrahim el-Yazıcı (1847-1906) Arapları savunmada daha da ileri gidiyordu. Yazıcıya göre Araplar milletlerin en değerlisiydi. Onların başarıları ortadaydı. Arap medeniyetinin çökme sebebi yabancılar ve özellikle Türklerdi. Yazıcı'ya göre Arapların eski ihtişamına kavuşabilmesi için Türkleri kendi içlerinden kovmaları gerekiyordu⁵⁸.

Müslüman Arap aydınlar arasındaki yaygın fikir ise İslamcılıktı. Zaten milliyetçilik fikri İslam'ın özüne aykırıydı. Bu fikrin benimsenmesinde 2. Abdülhamid döneminde bir devlet politikası olarak benimsenen Pan-İslam hareketi ve sultanın İslam'ı Arapçılıkla tanımlamaya yönelik güçlü girişimi, Müslüman Araplar üzerinde büyük bir etkiye sahipti⁵⁹.

19.yy'da Müslüman aydınlar arasında İslam aleminin geride kaldığı düşüncesi ve Batı emperyalizminin yaklaşan tehdidi konusunda bir fikir birliği vardı. Müslüman modernistler, Avrupa'nın bilimde ileride olduklarını kabul ediyorlar, bu geri kalmışlıktan kurtulmak için çağdaş ve akla dayanan bir İslam anlayışına sahip olmak gerektiğine inanıyorlardı⁶⁰.

⁵⁷ Karpas K. H., (2013), *Orta Doğu'da Millet Milliyet ve Milliyetçilik*, İstanbul: Timaş yay., s.250-251.

⁵⁸ Davışa A., a.g.e., s.23.

⁵⁹ Karpas K. H., a.g.e., s.251.

⁶⁰ Bilgenoğlu A., a.g.e., s.36.

Bu düşünürlerin öncüleri, 20. yüzyıl Arap milliyetçileri tarafından fikirlerine büyük değer verilen, Cemaleddin el-Afgani (1839-1897) ve Muhammed Abdu (1849-1905) idi. Afgani ve Abdu İslami modernistlerdendiler ve doğrudan Arapçılık hakkında konuşmamışlardı. Onların amacı durgun Müslüman toplumunu ıslah etmek ve ıslah olmuş bir İslam anlayışını, modern toplumun fikir kurumlarına yerleştirmekti⁶¹.

Afgani 'ye göre, İslam bilimsel akılla uyum halindeydi ve din akıl tarafından talep ediliyordu. Batıyı körü körüne taklit etmemek gerekiyordu. Bilimsel gelişim İslam'ın özünde vardı ve İslah olmuş bir İslam bunu başarabilirdi. Afgani ve Abdu 'ya göre İslam bütün Müslümanları birleştiren, ırk ve milletin bütün izlerini yok eden bir bağdı. Hatta laik milliyetçiliğin Müslümanlar arasına bir fitne için Avrupalılar tarafından sokulduğuna inanıyorlardı. Bir diğer önde gelen Arap aydını Raşid Rida (1865-1935) ise Arapçı bir eğilime sahipti ve Halifeliğin İstanbul'da olmasını gülünç buluyordu. Rida halifeleri bile öldüren Türkler değil mi diyordu. Nihayetinde Rida da bu söylediklerini öncelikle İslam'ın yüceltilmesine yönelik söylüyordu. Ona göre Arapçılık, İslam'ı yüceltecek bir unsordu. Bir diğer isim ise Suriyeli Abdürrahman el-Kavakibi (1849-1903) idi. Kavakibi'nin fikirlerinde Rida'dan daha belirgin bir Arapçılık görülür. Kavakibi 'ye göre Türkler İslam'ı kabul etmemiş olsaydı İslamiyet daha yüce bir yerde olurdu. Hilafet ise Hicaza getirilmeli ve Kureyş soyundan bir Halife seçilmeydi. İslamiyet'i en iyi Araplar temsil edebilirdi⁶². Daha sert bir Arapçı olan Kavakibi'nin fikirleri de İslam üzerinde yoğunlaşıyordu. Görüldüğü üzere onlar İslam'ı Arapların yükselteceği bir Arap İslam Modernitesi için çaba göstermişlerdi. Yeni bir siyasi oluşum kurmak için değil.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Arap milliyetçiliği pek güçlü değildi. Arapların çoğu parlamento ile kendilerine temsil olanağı sunan hükümete bağlılıklarını sürdürüyorlardı. Birçoğu bakan, elçi, memur, asker veya subay olarak görevlerini sürdürüyorlardı. Arap milletçiliğinin gelişiminde bir dönüm noktası, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1914 Ağustos'unda Almanya'nın yanında savaşa

⁶¹ Davışa A., a.g.e., s.17.

⁶² Davışa A., a.g.e., s.18-21.

girmesiyle başlamıştır. İngilizler daha önce Mısır'ı işgal etmişlerdi⁶³. 1915 Şubat'ında Cemal Paşa önderliğinde 22.000 kişilik Osmanlı ordusu da Sina'yı geçip Süveyş'e ulaşmıştı. Bu sırada cihad çağrısı alan Mekke Şerifi Hüseyin, kaçamak cevaplarla cihada katılamayacağını bildirmişti. 1915 Ocak'ında Mısır'a İngiliz Yüksek Komiseri olarak atanan Sir Henry McMahon, İngiliz Dışişleri Bakanlığından Mekke Şerifi Hüseyin'le iyi ilişkiler kurması talimatını almıştı⁶⁴.

Mekke Şerifi Hüseyin, Birinci Dünya Savaşı ile eyleme geçecek ve Arap milliyetçilik hareketinin liderliğini üstlenecekti. Arap dünyasında soy bağlantıları büyük önem arz eder. Bu suretle her topluluğun bir nevi milli bir ülkesi vardır. Bu nedenle Şerif Hüseyin'in Arap dünyası adına ortaya çıkışı ve bir Arap devletinin başına geçmek istemesi, şahsi bir ihtiras olmaktan öteye gidememiştir. Hüseyin tasarılarını gerçekleştirmek için 1915-1916 yılları arasında McMahon ile birtakım mektuplaşmalar yapmıştır⁶⁵.

Toplam 10 mektuptan oluşan yazışmalarda Hüseyin'in istekleri kabul edilirse İngiltere'yi destekleyeceğini bildiriyordu. Şerif Hüseyin, kendisinin bütün Arapların lideri ve halifesi olarak başında bulunduğu Irak, Arap Yarımadası ve Suriye topraklarında kurulacak büyük bir krallık istiyordu. McMahon ise Fransa'nın çıkarlarını da göz önünde bulunduruyor, şerifin istediği yerler konusunda bir anlaşmaya varılamıyordu. Böylece bu mesele savaş sonrasına bırakılacaktı. Hüseyin, Haziran 1916'da Mekke'de ayaklanarak Osmanlıya karşı harekete geçmiştir. Ancak Şerif Hüseyin'in isyanı beklenildiği gibi Araplar içinde büyük bir yankı uyandırmamış ve Arapların büyük çoğunluğu tarafından Müslümanların kafirlere karşı bir olması gerektiği yerde hainlik yapmasından dolayı suçlanmış ve kınanmıştır. Dolayısıyla ayaklanma Hüseyin'e bağlı kabilelerin bir hareketi olarak kalmıştır⁶⁶. Bedevi Arapların Hüseyin'in peşinden gitmelerini sağlayan şey kanacakları yüksek miktarda para ve altın vaadiydi. Para için yapılan pazarlıklar o

⁶³ Goldschmidt A.- Davidson L., (2011), Kısa Orta Doğu Tarihi, çev. Aydemir Güler, İstanbul: Doruk yay., s.279-280.

⁶⁴ Arı T., a.g.e., s.75.

⁶⁵ Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.29.

⁶⁶ Arı T., a.g.e., s.77-79.

kadar yoğundu ki ayaklanmanın dahi gecikmesine yol açmıştı. Paralarını alanlardan birçoğu ise Şerif Hüseyin'i savaşta yalnız bırakacaktılar⁶⁷.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1917'de önemli yenilgiler alması, İngilizlerin Mısır'dan Filistin'e geçip Kudüs'ü ele geçirmesini sağladı. Yüzbaşı T.E. Lawrence tarafından teşvik edilen Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal'ın güçleri, 1 Ekim 1918'de Şam'a girmeyi başardılar. Faysal burada hemen bir Arap yönetimi kurdu. Ancak savaş sırasında gizli olarak 1916'da yapılan Sykes-Picot Anlaşması 1920'de San Rome Konferansı'nda onaylanarak yürürlüğe konuldu. Orta Doğu, İngilizler ve Fransızlar yönetiminde 4 nüfuz alanına bölündü. İngiliz kurnazlığı işini başarıyla tamamlamış Şerif Hüseyin'i kandırmış ve savaş sırasında Orta Doğu'da bir kaos çıkarmayı başarmıştı. Faysal'ın başında olduğu Suriye hükümeti bu durum karşısında bağımsızlık ilan etmiş ancak Fransızlar 24 Temmuz 1920'de işgal hareketini kolaylıkla başarmış, Faysal sürgüne gönderilmişti. Daha sonra İngilizlerle anlaşılan Emir Faysal, İngiliz Mandası Irak'ta taç giyerek kral olacaktı⁶⁸.

İngiltere ve Fransa'nın kurduğu mandater hakimiyetin yanı sıra Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması uğraşlarıyla bölgeye göç eden ve toprak satın alan Yahudilerin varlığı, Araplar için sömürgeci devletler ve yurtlarını ellerinden almaya çalışan Yahudilere karşı Arap milliyetçiliğinin iyice hararetlenmesine yol açacaktı. Denilebilir ki Araplar için Arap-İsrail çatışmasının temel yakıtı, Siyonizm'e karşı yürütülen Arap milliyetçiliğiydi.

Osmanlı Devleti, Suriye'den çekildikten sonra savaşın verdiği yıkım ve karışıklıklar, İngiltere ve Fransa'nın sömürgeciliğine karşı direnme isteği Mişel Eflak ve Salah Bitar'a, 1943 yılında Baas Partisi'ni kurdurmuştu. 1947 yılına gelindiğinde Baas Partisi resmi bir parti olmuştu. Lübnanlı Arap Sosyalist Partisi'nin lideri Ekrem Hurani ile 1953 yılında birleşerek de Arap Baas Sosyalist Partisi adını almıştı. 1954

⁶⁷ Davışa A., a.g.e., s.33.

⁶⁸ Davışa A., a.g.e., s.36-42.

yılında bu birleşme ile Baas Partisi güçlenerek meclise giriyordu. Bu tarihten sonra da yükselişine hızla devam edecekti⁶⁹.

Arap milliyetçiliğinin en tanınmış ismi ise Cemal Abdünnasır'dır. Nasır Ocak 1918 de doğmuştur. 1930'lu yıllarda İngilizlere karşı oluşturulan milliyetçilik hareketlerine katılmış, 1937'de harp okuluna girmiştir. 1942'de mezun olmuş ve bu sırada İngiliz emperyalizmine karşı gizli Hür Subaylar teşkilatını kurmuştur. 1948 Savaşı'na bir birliğin başında katılmış ve büyük başarılar göstermiş, bu başarılar ise hür subayların orduda güçlenmesinde etki göstermiştir. 1952 yılında gerçekleştirilen ihtilal sonrası, 1953'de ihtilalin arkasındaki asıl adam olarak, 18 Temmuz 1953 tarihinde son verilen monarşi yönetimi yerine kurulan cumhuriyette başbakan yardımcısı ve içişleri bakanlığı görevlerine gelmişti. Şubat 1954'te başbakan olmuştu⁷⁰.

Arapların bir araya gelerek güçlenmesi Nasır ideolojisinde önemli bir yer tutmaktaydı. Nasırın bu fikri yalnızca Araplardan ibaret de değildi. Nasırın birlik inancında Arap, Afrika ve İslam kuşakları da yer almaktaydı. Nasır bu birliğin Araplara büyük bir güç sağlayacağını ve kardeşlik bağlarını da güçlendireceğini söylemektedir⁷¹. Mısır'da 1965 Ocak'ında yayınlanan ve Afrika'nın İngilizce konuşulan ülkelerinde çok sayıda dağıtılan *Israel, the enemy of Africa* (Afrika'nın Düşmanı İsrail) isimli kitapçık Nasır'ın fikirlerini uygulama çabasını da bizlere göstermektedir⁷².

İhtilalin ardından kadınların ilk kez oy kullandığı Mısır'da, Haziran 1956'da yapılan seçimlerde Nasır oyların %99,9 unu alarak Cumhurbaşkanı olmuştu. Nasır'ın aldığı oy oranı Mısır halkı tarafından ne kadar sevildiğinin bir göstergesiydi. Süveyş Kanalının millileştirilmesi ve 1956 Süveyş Savaşı sonrasında Batılı devletlere karşı

⁶⁹ Zırhlı S., (2017), *Baas Partisinin Nasırcılıkla İlişkisi 1950-1970*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Üni. Sosyal Bilimler Ens., Çanakkale, s.31-42.

⁷⁰ Dursun D., (1993), "Cemal Abdunnasır", *DİA*, C.7, s.296-298.

⁷¹ Güler, Z., (2004), *Süveyş'in Batısında Arap milliyetçiliği Mısır ve Nasırcılık*, İstanbul: Yenihayat yay., s.237-238.

⁷² Lewis, B. *Semitizm ve Anti-Semitizm*, s.233.

gösterdiği dik duruş, yalnız Mısır içinde değil bütün Arap dünyası içerisinde Nasırın ününü artırmış, Nasır artık bir halk kahramanı olmuştu⁷³.

Arap milliyetçiliği özünde bütün Arapların bir siyasi birlik altında birleşme tek elden yönetilme isteğidir. Ancak bu noktada bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bugünkü tanıma göre anadili Arapça olan herkes Arap'tır. Ancak anadili Arapça olan pek çok kesim kendini Arap hissetmemektedir. Örneğin Lübnan Marunileri, Mısır Kıptileri ve Musevi Araplar, Arap olmayı benimseyememektedir. Bu duruma bir engel de Osmanlı'da uygulanan Millet Sistemi'ydi ki bu sistemde ben Arabım diye bir tanımlama yoktu. Sen kimsin denildiğinde Suriyeliyim, Şamlıyım gibi cevaplar verilmekteydi. Bu sebeple pek çok kez Araplar milliyetçilik altında birleşmeye çabalamışsa da başarılı olamamışlardı⁷⁴.

1 Şubat 1958'de Suriyeli Baas'çıların ısrarı üzerine Nasır, Suriye ile birleşmeyi kabul etti. Böylece Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında ilk defa birleşmiş oluyorlardı. Ancak Baas faktörü Nasır'a meydan okuyan yeni bir gelişme olarak ortaya çıkıyordu⁷⁵. Bu durum ise Arap birliğinin liderliği konusunda tartışmalara yol açacak ve Arap birliğinde birleşmeden çok parçalanmanın, kutuplaşmanın yolunu açacaktı.

Eylül 1961'de Suriye de gerçekleştirilen darbe Birleşik Arap Cumhuriyetine son vermişti. 1963'te Baas önderliğinde Suriye, yeni bir birlik önerisinde bulunmuşsa da bir sonuca varılamamıştı⁷⁶. Bununla birlikte 1966 senesinde Mısır ve Suriye arasında bir askeri anlaşma imzalanmış ve bir ortak komutanlık kurulmuştu. Anlaşmaya göre herhangi bir saldırıda taraflar ortak bir şekilde hareket edecekti⁷⁷.

Hem Arap milliyetçiliği hem de Arap devletleri İsrail'e karşı Cemal Abdünnasır'ın liderliğinde bir arada son savaşını 1967 yılında vereceklerdi. 1967 yılında alınacak ağır yenilgi sonrası, Filistin mültecileri sorunu daha da kesif bir sorun haline gelecek, Filistinliler kendi kaderlerine teslim edilecekti. Bu savaşta

⁷³ İyiat B., (2018), *Çatışan Orta Doğu*, Ankara: Kripto yay., s.136.

⁷⁴ Goldschmidt A.- Davidson L., a.g.e s.271-272.

⁷⁵ Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.206.

⁷⁶ Güler, Z., a.g.e., s.249.

⁷⁷ Arı T., a.g.e, s.289

Arap devletlerinin yaşadığı büyük toprak kaybı, onların çabasını Filistin davasından çok kendi toprak bütünlüklerini korumaya yönlendirecekti⁷⁸. 1973 yılında çıkan savaşın temel sebebi de Arap devletlerinin İsrail'e kaptırdıkları toprakları geri alma isteği olacaktı.

Cemal Abdünnasır, 28 Eylül 1970 tarihinde ani bir kalp krizi geçirerek öldüğünde, 1967 yenilgisine rağmen milyonlarca Arap onun için yas tuttu. Ölümünden sonra Batıya karşı dik duruşuyla Arap hafızalarına kazınan Nasır'ın yerine iktidara gelen Enver Sedat ise daha Batı yanlısı bir politika izlemeye başladı. 1973 yılında yapılacak savaştan önce 1972'de Sovyet teknisyenlerini ülkeden kovmuş ve ABD yanlısı bir politikaya yönelmişti⁷⁹.

Sedat iktidara geldiğinde Nasır'ın adımlarını izleyeceğine söz verdiğiyse de 1967 Savaşı'ndan sonra oluşan konjonktür, Sedat'ın “önce Mısır” anlayışıyla bir politika sürdürmesine yol açtı. Sedat ilk olarak Mısır'la ilişkileri kötü olan devletlerle arasını düzeltmeye girişti. Türkiye, İran ve bazı Batılı devletlerle arasını düzeltti ve Mısır'ı rahatlatı⁸⁰.

Sedat'ın yürüttüğü önce Mısır politikası ve bunun tabii bir sonucu olarak 73 Savaşı'ndan sonra İsrail ile Mısır arasında imzalanan barış anlaşması, Arap milliyetçiliğinin de ölüm fermanını yazmış oluyordu. Bu noktadan sonra Arap milliyetçiliği yerine, Mısır, Suriye, Irak, Filistin vb. milliyetçiliği başlayacak, Arap milliyetçiliği yerini bir ulus-devlet milliyetçiliğine bırakacaktı.

1973 savaşına gelen tarihi süreçte son olarak Üçüncü Arap-İsrail Savaşı olarak karşımıza çıkan 1967 Arap-İsrail Savaşı'nı anlatmak gerekmektedir. Bu savaş 6 gün gibi kısa bir sürede sona ermesinden kaynaklı olarak, sıklıkla 6 Gün Savaşı adıyla anılacaktı. Bu savaş, sebeplerinden çok sonuçlarıyla Orta Doğu'da büyük değişimlere yol açacak, Orta Doğu'nun ve Filistin Meselesinin de çehresini değiştirecekti. Filistinliler açısından değişim Ocak 1964'te Nasır'ın Arap devlet

⁷⁸ Stockdale N., (2008), “Pan Arabism”, *The Encyclopedia of the Arab Israeli Conflict*, ed. Tucker S. C., California: ABC Clio yay., s.804.

⁷⁹ Bregman A., El-Tahri J., (1999), *The Fifty Years War, Israel and the Arabs*, New York: TV Books yay., s.123.

⁸⁰ Mansfield P., (2012), *Orta Doğu Tarihi*, çev. Yolsal Ü. H., İstanbul: Say yay., s.411.

liderlerini Kahire'ye davet etmesiyle başlayacaktı. Arap liderler yaptıkları toplantı sonrası Filistin halkını temsil eden askeri bir varlığa sahip olacak bir kuruluş oluşturulmasına karar vermişlerdi. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) adıyla kurulacak oluşumun başına Filistinli bir avukat olan Ahmet Şukeysi getirilecekti. FKÖ'nün kuruluşuyla birlikte Filistinliler kendi haklarını daha sağlam bir birlik altında arayabileceklerdi⁸¹.

1965 sonrasında FKÖ ve Filistin davası güden irili ufaklı Filistinli örgütler, İsrail üzerine saldırılarını yoğunlaştırdı. 1948 yılında kuruluşundan sonra gelişmeye ve büyümeye devam eden İsrail, göç almaya devam ediyordu. Filistinli gerilla örgütlerinin saldırıları gerginliği ve çatışmaları artıran önemli bir faktördü. Hem Arapların Siyonizm karşısında birlik olma arzuları ve buna yönelik yaptıkları girişimlerle birlikte 1966 yılında ortak bir askeri komutanlık tahsis edilmesi hem de İsrail Devleti'nin büyüüp gelişerek tüm Filistin'i ele geçirme arzusu, Orta Doğu'daki gerginliği iyice artırarak 1967 yılında bir savaşa dönüştü⁸².

1967 Mayıs ayına kadar artarak büyüyen gerginliğin artık ufak tetikleyici unsurlara ihtiyacı vardı. Savaşın hemen öncesinde Mısır uçaklarının İsrail hava sahasına yaptıkları ihlaller üst seviyeye çıkmış, Mısır uçakları İsrail'in Dimona nükleer tesisleri üzerine kadar ilerleyen uçuşlar yapmışlardı. Nasır'ın bölgede bulunan BM güçlerinin çekilmesini talep etmesi sonucunda 19 Mayıs' ta BM güçlerinin çekilmesi, 16 Mayıs ve sonrasında Arap devletlerinin seferberlik ilanları ve geline son noktada Mısır'ın Tiran Boğazı'nı kapatması, savaşı tetikleyen temel unsurlar olmuştu⁸³.

Tiran Boğazı'nın kapatılması, İsrail için bardağı taşıran son damlaydı. 4 Haziran 1967 tarihinde toplanan İsrail parlamentosu savaş lehinde karar almıştı. Savaş, 5 Haziran 1967'de sabah saat 7.30'u gösterdiğinde İsrail'in yoğun hava saldırısıyla başlamıştı. İsrail uçakları, savaşın ilk saatlerinde Mısır'ın 17 havaalanına birden düzenledikleri saldırılarla Mısır uçaklarının havalanmasına dahi fırsat vermeden yaklaşık 300 uçağı yok etmişlerdi. İsrail'in Arapları şok eden hava

⁸¹ Mansfield P., a.g.e., s.382.

⁸² Hourani A., a.g.e., s.475-476.

saldırısıyla İsrail hava üstünlüğünü ele geçirmiş, savaşın galibi daha ilk günden belirlenmişti. 7 Haziran'da Ürdün, 8 Haziran'da Mısır, 9 Haziran'da Suriye ve son olarak 11 Haziran'da da İsrail'in BM ateşkesini kabul etmesiyle savaş son bulmuştu⁸⁴.

İsrail'in büyük zaferiyle hızlıca sona eren savaş sonrasında İsrail, Suriye'nin Golan Tepelerini, Kudüs'ün tamamını, 1948 Savaşı'ndan sonra Mısır kontrolüne bırakılmış Gazze Şeridini, 1948 sonrasında Ürdün kralının ilhak ettiği Batı Şeria'yı ve Sina Yarımadasının tamamını işgal etmişti⁸⁵. İsrail kazandığı büyük zaferle savaşı sona erdirirken kutlamayı ise Kudüs'te yapacaktı. Ancak İsrail'in kutlaması bir başkaydı. İsrail, Kudüs'e yığdığı iş makinalarıyla Ağlama Duvarının bulunduğu yerdeki 140'tan fazla tarihi eseri yıkmış ve Kudüs'ü harabeye çevirmişti⁸⁶.

Savaş sırasında Arap devletleri İsrail'e ve ona yardım eden devletlere karşı bir petrol ambargosuna girişmiştiler⁸⁷. Savaşın büyük kaybedeni ise yine Filistin halkı olmuştu. Bu savaştan sonra Filistin mültecileri sorunu, başlangıcından çok daha büyük bir sorun haline gelmişti. Ortaya çıkan Filistin mültecileri sorunu, bir insanlık dramı olmakla beraber, Filistinlilerin iltica etmek zorunda kaldığı ülkelerde de büyük sorunlara yol açacaktı.

⁸³ Yenciun S. H., (2019), *1967 Arap-İsrail Savaşı*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat yay., s.14-15.

⁸⁴ Kamrava M., (2005), *The Modern Middle East*, Los Angeles: University of California yay., s.118.

⁸⁵ Mchugo J., (2021), *Arapların Kısa Tarihi*, çev. Genç S., İstanbul: Yeditepe yay., s.241.

⁸⁶ Yenciun S. H., 1967 Arap-İsrail Savaşı, s.51-52.

⁸⁷ Petrol meselesiyle ilgili daha detaylı bilgi için bakınız; "Petrol Silahı ve Dünyada Kriz" başlığı.

2. 1967 – 1973 YILLARI ARASINDA ORTA DOĞU

2.1. Sözde Ateşkes ve Yıpratma Savaşı

1967 Savaşı'nın en büyük sonucu 1973 yılında gerçekleşecek olan savaşı. 1967 Savaşı'ndan sonra da çatışmalar devam etmiş, tüm çabalara rağmen barış sağlanamamıştı. 1-4 Temmuz'da ateşkes bozulmuş, karşılıklı ateş açılmıştı. 8 Temmuz 1967 tarihinde BM'ye Mısır ve İsrail'den ateşkes ihlalini bildiren iki şikâyet gelmişti. Mısır, İsrail'in Port Fuad ve pek çok sivilin bulunduğu Port Said'e saldırdığını El-Tina, El-Kab ve Ras-El İsh bölgelerine hava saldırısı düzenlendiğini ve İsrail'in ateşkesi bozduğunu söylüyordu. İsrail ise Mısır'ın İsrail askerlerine ateş açtığını ve Mısır ateşkesi bozduğu için hava saldırısı ile karşılık vermek zorunda kaldığını söylüyordu. 8-9 Temmuz tarihlerinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde yapılan toplantıda 1-4 Temmuz tarihlerinde BM gözlemcilerinin bölgede bulunmadığı ifade edilmiş ve bu yüzden gözlemci sayısının artırılmasının büyük bir gereklilik olduğu belirtilmişti⁸⁸.

Yapılan toplantının sonucunda Sina ve Süveyş'te gözlemci sayısının artırılmasına karar verilmiş, 11 Temmuz'da 25 ek gözlemcinin gönderilmesini Mısır ve İsrail'de kabul etmişti⁸⁹. Ancak BM'nin çeşitli kararlarına ve gönderdiği gözlemcilere rağmen ateşkes sağlanamamıştı. 12-15 Temmuz tarihlerinde İsrail ateşkesi bozmuş ve 26 Mısırlı sivilin ölümüne, 56 kişinin ise yaralanmasına sebep olmuştu. İsrail'in devriye için Süveyş'e indirdiği botun Mısır tarafından yoğun ateş altına alınmasıyla 7 kişinin ölümü ve 20 kişinin yaralanmasından dolayı İsrail'de ateşkesi Mısır'ın bozduğunu söylemiştir⁹⁰.

BM'nin savaşı durdurmak ve barışı sağlamak amacıyla aldığı kararlar da çözüm sağlayamamış, bozulan ateşkes durumu olağan bir durum haline gelmişti. Tarafların üzerinde anlaştığı 242 numaralı karar ise Mısır'ın 7 Kasım'da BM'ye yaptığı başvuru sonucunda alınmıştı. Mısır, İsrail'in silahlı kuvvetlerini işgal edilen bölgelerden çekmediğini, Ürdün, Mısır, Suriye ve Lübnan'a karşı saldırgan tutumuna

⁸⁸ Yearbook of the United Nations, 1967, s.226.

⁸⁹ Yearbook of the United Nations, 1967, s.228.

⁹⁰ Yearbook of the United Nations, 1967, s.229.

devam ettiğini bildiriyor ve bu tehlikeli durum için BMGK'nın toplanmasını istiyordu. Bunun üzerine İsrail, Ürdün, Suriye, Mısır ve Lübnan temsilcileri çağırılmış ve 9-22 Kasım 1967 tarihleri arasında yedi toplantı yapılmıştı. Konseyin onayladığı iki çözüm önerisi üzerinde tartışılmıştı⁹¹.

Toplantıların sonucunda Birleşik Krallık tarafından önerilen çözüm, 22 Kasım 1967 tarihinde oybirliğiyle kabul edildi ve savaş yoluyla toprak edinmenin kabul edilemez olduğu vurgulandı. Kabul edilen 242 numaralı karar ise özetle şunları içeriyordu;

- 1- İsrail 1967 Savaşı'nda işgal ettiği topraklardan çekilecek. Bölgedeki her devletin egemenlik hakkına saygı duyularak savaşlara son verilecek ve belirlenmiş sınırlarda barış içinde yaşanacak.
- 2- Uluslararası su yollarında ulaşım serbestisi sağlanacak. Mülteci sorunu çözülecek. Askerden arındırılmış bölgeler kurulacak.
- 3- Taraflar arasında iletişimin sağlanabilmesi ve çözümün uygulanması için bir özel temsilci atanacak.
- 4- Temsilci ilerleyiş hakkında en kısa sürede raporunu BM'ye sunacak⁹².

242 numaralı karar genel itibarıyla gelecekte barış için gerçekleştirilecek adımlarda temel alınacak, barış için gerekli şartları içeriyordu. Kararın alınmasından sonra, Orta Doğu barışı için atılacak pek çok adımda 242 numaralı karar temel teşkil edecekti⁹³. 242 sayılı kararla İsrail'in varlığı Arap ülkeleri tarafından kabul edilmiş, İsrail, su yollarının güvenliğini sağlamış ve elde ettiklerini elinde tutabilmek için de yeterli zamanı kazanmıştı. Mısır için ise bu karar Nasır'ın uygulayacağı savunma politikası ve ordunun yeniden silahlandırılabilmesi için zaman kazandırıyordu. Nasır büyük devletler üzerinden baskı oluşturup, İsrail'in Sina'dan çekilmesini sağlamak ve orduyu yeniden toparlamak istiyordu⁹⁴.

⁹¹ Yearbook of the United Nations, 1967, s.245.

⁹² Yearbook of the United Nations, 1967, s.257-258.

⁹³ Acar İ. C., (1989), *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara: TTK yay., s.47.

⁹⁴ Dunstan S., (2005), *The Yom Kippur War 1973*, Westport: Osprey yay., s.8.

Nasır 1967 Savaşı'ndaki yenilgiyi Sovyetler'in yenilgisi gibi gösterip ordunun yeniden kurulması için gerekli Sovyet yardımını sağlamak için uğraş veriyordu. 1967 haziranının sonunda Nasır ve Sovyet Devlet Başkanı Podgorni arasında yapılan görüşmede Nasır, Rus uçaklarının menzilinın yeterli olmadığını söylüyor, uzun menzilli bombardıman uçakları istiyordu. Uçakların yetersiz olmadığını söyleyen Podgorni'ye ise Mısır'ın hava savunmasını tamamen Sovyetlere bırakmaya hazır olduğunu söylüyordu. Böylece belki de savunma politikası için Sovyetlerin hava savunmasını üstlenmesini sağlayabilecekti. Yapılan toplantının sonrasında Sovyetler, Mısır Ordu'sunun yeniden kurulabilmesi için Sovyet Mareşali Zaharov'u görevlendirmiştiler⁹⁵.

Ordu'nun kurulmasından başka bir diğer önem arz eden nokta ise Mısır'ın savaşta yıpranan ekonomisiydi. 1967 Ağustos'unda toplanan Hartum Konferansı'nda Batılı ülkelere yapılan petrol ithalini kesmek yerine savaştan zarar görmüş Arap devletlere ekonomik yardım yapılması daha yerinde bir karar olarak görüldü. Ürdün Kralı Faysal 50 milyon dolarlık bir yardım önermişti. Suriye konferansa katılmadığı için Mısır ve Ürdün bu yardımdan yararlanabilecekti. 1967 Savaşı'nda hava alanlarının bombalanması ve savaşın daha ilk gününden büyük bir yenilgiye uğranması, Mısır'ı Sovyetlerden alacağı uçakları korumak için yeraltı sığınakları yapmaya yönlendirmişti. Yapılan yeni sığınaklar, ağır bombalara karşı dayanıklıydı. Hartum da alınan yardım ise bu proje için 6 ay gibi kısa bir sürede harcanmıştı⁹⁶.

Mısır, İsrail'e karşı Yıpratma Savaşı olarak adlandırılan bir savaş taktiği uyguluyordu. Bu taktikte aralıklarla atılan yıpratıcı top ateşleri kullanılıyordu. Bu top ateşleriyle birlikte yine tek tük olarak komando birlikleri baskınlar düzenliyorlardı. 1968 sonbaharında kanal boyunca 100.000 kişilik bir Mısır ordusu konuşlandırılmıştı. Onlar ise 100 kadar tank ve pek çok silahla destekleniyordu⁹⁷. İsrail ise elde ettiği bölgeleri koruyabilmek ve Mısırdan gelebilecek saldırıları önlemek için bir savunma hattı inşasına girişti. İsrail'in savaş sonrası politikası, Sina'yı olabildiğince uzun bir süre elinde tutabilmektir. Bu bölgeyi ne kadar uzun

⁹⁵ Heykel M. H., (1977), *1973 Arap-İsrail Savaşı ve Orta Doğu*, çev. Melek Ulagay – Nakiye Boran, İstanbul: Üçüncü Dünya yay., s.60-64.

⁹⁶ Heykel M. H., a.g.e, s.67-68.

süre elinde tutabilirse Mısır'ı o kadar barışa zorlayabilirdi. Nasır ise ateşkesten dolayı savaş açamayacağı için İsrail'i yıpratmak adımlarla bölgeden çıkarmak istiyordu⁹⁸. Yıpratma Savaşı, 1967 yılından Ağustos 1970'teki ateşkese kadar sürmüştü⁹⁹.

İsmi İsrail Genel Kurmay Başkanı General Chaim Bar-Lev' den alan savunma hattı, Kanal boyunca 160 km uzunlukta kurulmuştu. Hat 30 önemli noktadan oluşuyordu. Bu noktalar hafif silahlar, hafif makineli tüfekler ve hafif toplarla donatılmış bir müfreze için yapılmıştı. Bu noktalar, hendekler, toprak setler, dikenli teller ve mayın tarlalarıyla güçlendirilmişti. Bu noktaların temel amacı Mısırlılar bir saldırı düzenlediklerinde düşman hakkında bilgi vermek ve ulaşım yollarını kesmektir. Bar-Lev hattı 1969 yılında tamamlandı¹⁰⁰.

Yıpratma Savaşı 1 Temmuz'da bozulan ateşkes sonrası başlamıştı. Bu savaş aynı zamanda Sovyetler için yeni silahlarının, hava savunma sistemlerinin, Batı tarzı uçak kullanan İsrail Hava Kuvvetleri'ne karşı denenmesi de demektir. Yani bu durum çift kutuplu dünyada iki süper güç olan Amerika ve Sovyetler' in üstünlük yarışı için bir deneme sahası oluşturuyordu¹⁰¹.

8 Eylül 1968'de bir İsrail devriyesinin Port Tevfik'in kuzeyinde mayınlı bir alanı keşfetmesi ve patlatması, Mısır için 105 km'lik ateş planının aktive edilmesinin sinyaliydi. 1000'in üzerinde Mısır topçusu, havan topları ve tanklarla birlikte kanal boyunca İsrail hedeflerine karşı yoğun bir saldırı gerçekleştirmişti. Birkaç hafta sonra yeniden gerçekleştirilen topçu saldırısına Mısırlı komandolar da eşlik ediyordu. İsrail'in bu saldırılar sonucunda toplam kaybı 49 yaralı ve ölüydü. Mısırlı siviller saldırı öncesinde uyarılmışlardı. Ancak Mısır da daha sonra 26 ölü ve 104 yaralı olduğunu itiraf etmişti. Mısır yaptığı saldırılar üzerinden bir propaganda hareketi de yürütüyor ve saldırı ile kazandığı büyük zaferi duyuruyordu¹⁰².

⁹⁷ Dunstan S., a.g.e., s.9.

⁹⁸ Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.286.

⁹⁹ Herzog C., (1984), *The Arab Israeli Wars*, Newyork: Vintage Books yay., s.195.

¹⁰⁰ Dunstan S., a.g.e., s.9-12.

¹⁰¹ Herzog C., a.g.e., s.196.

¹⁰² Herzog C., a.g.e., s.200.

İsrail savunması Fransız AMX tanklarına monte edilmiş 105 mm obüslere ve Amerikan M4 tanklarına monte edilmiş İsrail yapımı 160 mm havan toplarına sahipti. Ancak İsrail tarafı şunu görmüştü ki Mısır'ın kullandığı Sovyet yapımı ağır silahların altında eziliyordular. Mısır birlikleri kanal boyunca konuşlandığı için İsrail, doğrudan bir operasyon şeklini tercih etmeliydi. 31 Ekim 1968 tarihinde İsrail Komando Birlikleri, Fransız Sud 321 model helikopterle Nil Vadisi'nin merkezine sızmış ve 3 mühim noktasına operasyon düzenlemişti. Nil üzerinde iki köprü ve bir elektrik transfer hattına yapılan operasyon başarıya ulaşmıştı. İsrail'in yaptığı saldırı Mısır'ın güvenlik zafiyetini ortaya çıkarmıştı. Bunu üzerine Mısırlılar ülkede önemli noktaların savunmasını artırabilmek için bir milis gücü kurma kararı almıştı. Mısır ve İsrail, bundan sonra operasyonları bir dönem için durdurmuş, savunma için gerekli çabayı sarf etmişlerdi. İsrail Bar-Lev hattını bu sessizlik içinde yapmaya başlamıştı¹⁰³.

1968'lerin sonunda Ürdün sınırında da neredeyse 1000 kadar olay meydana gelmişti. Mısır sınırında, Suriye, Lübnan ve Gazze Şeridi'nde de durum benzerdi. Çatışmalar devamlı bir şekilde artıyordu. Cemal Abdünnasır 8 Mart 1969 tarihinde Yıpratma Savaşı'nı resmen duyurmuştu. Nasır'ın hedefi ise İsrail'in kurduğu savunma hattını yok etmektir¹⁰⁴. 8 Mart 1969'da Mısır topçuları kanal boyunca top ateşine başlamış havada ise İsrail ve Mısır jetleri çarpışmıştı. Takip eden gün İsrail, buna bir misilleme olarak İsmailiye yakınlarında Mısır Genel Kurmay Başkanı General Riyad'ı öldürmüştü¹⁰⁵.

1969 Temmuz'unda işler İsrail'in lehine bir hal alacaktı. İsraillilerin temmuz ayı içinde kayıpları 30 ölü ve 76 yaralıydı ve İsrail bu duruma karşılık verecekti¹⁰⁶. Yıpratma Savaşı'nın başlarında İsrail Hava Kuvvetlerini pek kullanamamıştı. Çünkü Mısır tarafında kanal boyunca yerleştirilmiş Sovyet SAM-2 uçaksavar füzeleri bulunuyordu¹⁰⁷. İsrailli komutanlar bu durumu değiştirebilmek için taktik bir değişiklik yaptılar. Kademeli olarak yoğun baskınlar ve hava saldırıları düzenlemeye

¹⁰³ Herzog C., a.g.e, s.200-201.

¹⁰⁴ Owendale R., (2004), *The Origins of the Arab Israeli Wars*, New York: Routledge yay., s.216.

¹⁰⁵ Dunstan, S., a.g.e., s.12.

¹⁰⁶ The Sunday Times Savaş Muhabirleri, (1985), *Yom Kippur 1973 Arap İsrail Savaşı*, çev. Fikret Yurdakol, C.1., İstanbul: Kastaş yay., s.61.

başlayacaklardı. Süveyş Kanalı'nın savunması için yapay bir ada olarak kurulmuş Yeşil Ada ve üzerinde bulunan sağlam bir şekilde güçlendirilmiş 200 Mısırlı askerin konuşlandığı kale, 19 Temmuz'da İsraili komandolar tarafından saldırıya uğradı. Operasyon büyük bir başarı göstermiş, İsrail 16 ölü ve yaralılarına rağmen Mısır'a ağır bir darbe indirmiş, kale ve adadaki tesisleri patlatmıştı¹⁰⁸. Sırada Mısır'ın hava savunma sistemleri vardı.

20 Temmuz'da İsrail düzenlediği operasyonla Mısır hava savunma sistemlerine ve askeri tesislerine ağır darbeler indirdi¹⁰⁹. Temmuz boyunca İsrail ve Mısır uçakları arasında it dalaşları gerçekleşmiş, Mısır'ın 21 uçak kaybına karşı İsrail yalnızca 3 uçak kaybetmişti¹¹⁰. 9 Eylül'de gerçekleştirilen İsrail baskını, İsrail zırhlı gemisi ve uçaklarıyla destekleniyordu ve Mısır içlerine kadar işlemiş, Mısır savunmasının yetersizliğini gözler önüne sermişti. 11 Eylül'de İsrail'in 1 uçak kaybına karşı Mısır 11 uçak kaybetmişti. İsrail baskınları yoğun bir şekilde devam ediyor, kanal boyunca topçu düelloları da sürüyordu. Temmuz 1969 - Ocak 1970 arasındaki tarihlerde Mısır SAM-2 hava savunma sistemlerini aktifleştirmiş ancak İsraililer tarafından bunların çoğu tahrip edilmişti. Bu dönemde 48 Mısır uçağına karşılık 5 İsrail uçağı kaybedilmişti¹¹¹. Kaybedilen savunma sistemleri ve uçaklar, Mısır'ın Yıpratma Savaşı'nda yıpranmaya başladığının bir kanıtıydı. İsrail, 1967 Savaşı'yla birlikte üstünlüğünü kanıtladığı hava sahasında daha özgüvenli bir hale gelmişti.

Mısır'ın uçak savar top mevzileri ve füze rampaları tahrip edilmişti. 1969 Eylül ayından itibaren İsrail'in Amerika'dan aldığı Phantom uçakları da teslim edilmeye başlanmış, bu durum ise İsrail'in hava üstünlüğünü artırmasını sağlamış, İsrail'in Mısır içlerine kadar uzanan yoğun hava akınlarını artırmıştı¹¹².

7 Ocak 1970'te İsrail önemli noktalara yönelik hava akınları başlatmış, Mısır radar sistemlerinin çoğu imha edilmiş ve Mısır hava akınlarına açık bir hale gelmişti.

¹⁰⁷ Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.287.

¹⁰⁸ Herzog C., a.g.e., s.210.

¹⁰⁹ The Sunday Times Savaş Muhabirleri, a.g.e, s.61.

¹¹⁰ Herzog C., a.g.e., s.210.

¹¹¹ Herzog C., a.g.e., s.212-213.

¹¹² Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.287.

İsrail pek çok Mısır yerleşim bölgesine hava akınları düzenlemiş, sivil kayıplar da bir hayli artmıştı¹¹³. 1969'un sonundan 1970'in başlarına kadar bu hava akınları dolayısıyla Mısır yaklaşık 4.000 sivil kaybetmişti. Bu sivillerin çoğu kurulumaya çalışılan füze rampalarının inşaatında çalışan insanlardı¹¹⁴. 22 Ocak 1970'te İsraillilerin Shadwan Adası'na yaptıkları baskın, Nasır için bardağı taşıran son damlaydı. İsrailli komandolar, adayı 32 saat işgal altında tuttuktan sonra adada bulunan Sovyet silahlarını da alarak adadan ayrılmışlardı¹¹⁵.

İsrail tarafından yapılan hava saldırıları ve komando baskınlarının temel olarak iki hedefi vardı. Baskınlar ve hava saldırılarının oluşturduğu baskıyla Mısır'ı ateşkesle zorlamak ve Mısır'da bir rejim değişikliğine yol açarak Mısır'ı hırpalamak¹¹⁶. Nasır'ın hava savunması konusunda duyduğu endişeler gerçekleşiyor, Mısır'ın hava savunması deliniyor ve İsrail tarafından bir hayli yıpratılıyordu. Shadwan baskınının olduğu 22 Ocak 1970 Perşembe günü Nasır hasta olmasına rağmen, sabah erkenden özel bir Sovyet uçağıyla Kahire'den Moskova'ya doğru, yanındaki birkaç kişilik heyetle birlikte yola çıkmıştı¹¹⁷. Nasır'ın amacı savunma problemini çözmek ve Sovyetler 'den yeni silahlar istemektir.

Nasır sonunda muradına ulaşmış, Mısır'ın hava savunmasını Sovyetlere teslim etmişti. SAM-3 füzelerini Sovyetlerden almayı başarmıştı. Sadece füzeleri değil aynı zamanda füzeleri kullanacak personel kısa sürede eğitilemeyeceği için füzeleri kullanacak Sovyet personelinin de gelmesini sağlamıştı. SAM-3'ler önemliydi çünkü SAM-2'ler İsrail'in kullandığı Amerikan Fantomlarına karşı başarılı değillerdi. Yüksek irtifalarda uçan uçaklar üzerinde başarılı olsalar dahi alçak uçuşlara karşı oldukça başarısızdılar ve bu yüzden İsrail tarafından çoğu imha edilmişti¹¹⁸.

SAM-3'lerin yanında Nasır Sovyetlerden 4'ü seston hızlı MİG-25 olmak üzere 80 adette uçak sözü almıştı. Bununla birlikte Sovyetler askeri ve teknik

¹¹³ The Sunday Times Savaş Muhabirleri, a.g.e, s.66.

¹¹⁴ Heykel M. H., a.g.e., s.114.

¹¹⁵ The Sunday Times Savaş Muhabirleri, a.g.e, s.67.

¹¹⁶ Dunstan S., a.g.e., s.12.

¹¹⁷ Heykel M. H., a.g.e., s.117.

¹¹⁸ Westwood J. N., (1991), *The History of the Middle East Wars*, New York: Mallard yay., s.117.

personel de gönderecekler ve savaşa fiilen müdahale edeceklerdi¹¹⁹. Mısır'daki Sovyet personeli sayısı Haziran 1970'te 10.000 kişiye yaklaşmıştı¹²⁰. 1800 kadar Mısırlı personel de eğitim için 6 aylık süreyle Sovyetlere gidecekti¹²¹.

İsrail, Ocak ve Nisan 1970 arasında Mısır üzerine düzenlediği saldırılarda 8.000 ton mühimmat kullanmış, bu saldırılarda pek çok sivilin de ölmesine sebep olmuştu¹²². Şubat 1970'te İsrail büyük bir hava akını düzenlemiş, sivillerin üzerine saldırmıştı. Bombaladığı metal fabrikasındaki pek çok sivil yaralanmış ve ölmüştü¹²³. İsrail, Nisan 1970'te Nil deltasında askeri bir hedefe düzenlediği saldırı esnasında bir ilkokulu da bombalamış 30 çocuğun ölmesine 50 çocuğun da yaralanmasına yol açmıştı. Mısır da Şubat-Mayıs arası dönemde saldırılara devam etmiş, İsrail askeri tesislerine önemli zararlar vermişti. İsrail'in bu çarpışmalarda 46 ölü ve 106 yaralı vardı¹²⁴. İsrail yaptığı yoğun saldırılarla Mısır'ın dikkatini iç bölgelerini korumak için bu bölgelere kaydırmasını sağlamıştı. İsrail, Süveyş hattı üzerindeki baskıyı azaltmış olsa da yeni kurulan hava savunma sistemleri İsrail'in uçak kayıplarını da artırmıştı¹²⁵.

Haziran ayının başında İsrail uçaklarının attıkları bombalar 42.000 ton kadardı. Haziranın sonundan itibaren ise işler değişmiş, Mısır'ın SAM-3 hava savunma sistemlerini kullanmasıyla 2 Phantom ve 2 Skyhawk uçağı düşürülmüş, 3 pilot esir alınmıştı¹²⁶. 1970 yılının sonunda Mısır'a Sovyet personeli kontrolünde 80 kadar Sovyet füzesi kurulmuştu¹²⁷. Savaşın doruk noktası ise İsrail'in Sovyet pilotlar kontrolündeki 4 savaş uçağını düşürmesi olmuştu. İsrail bu durumda Sovyetlerle karşı karşıya gelme tehlikesini yaşamış, Sovyetler ise Orta Doğulu müttefikleri karşısında küçük düşme tehlikesini yaşamışlardı. Belki de bu durum Sovyetler ve Amerika'yı da doğrudan karşı karşıya getirecekti. Bu sebepler, Amerikan Dışışleri

¹¹⁹ Ovendale R., a.g.e., s.216.

¹²⁰ The Sunday Times Savaş Muhabirleri, a.g.e, s.72.

¹²¹ Heykel M. H., a.g.e., s.124.

¹²² Bregman A., (2000), *Israel's Wars 1947-93*, New York: Routledge yay., s.64.

¹²³ Westwood J.N., a.g.e., s.119.

¹²⁴ Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.288-289.

¹²⁵ Bregman A., a.g.e, s.64.

¹²⁶ Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.289.

¹²⁷ Westwood J.N., a.g.e., s.119.

Bakanı William Rogers'ın teşebbüslerinin, Ağustos 1970'te meyvelerini vermeye başlamasını sağlamış ve nihayet yapılan ateşkesle Yıpratma Savaşı son bulmuştu¹²⁸.

Mart 1969 ve Ağustos 1970 tarihleri arasında 138 İsrail askeri ölmüş ve 375 kişi de yaralanmıştı. 1967 Savaşı'nın sonundan 1970 Ağustos'unda yapılan ateşkese değin ise İsraillilerin toplam insan kaybı 400 kişiydi ve 2000'in üzerinde İsrailli ise yaralanmıştı¹²⁹. Cemal Abdünnasır İsrail'i Sina'dan çıkarmayı başaramasa da İsrail'i hırpalamış ve Sovyet yardımı ile orduyu yeniden oluşturmuştu. Yıpratma Savaşı'ndan sonra ise 28 Eylül 1970 tarihinde vefat etmişti¹³⁰.

2.2. Jarring Misyonu, Rogers Planı ve Ateşkes

Rogers Planı ismi ilk olarak ABD Dışişleri Bakanı William P. Rogers'ın 1969 yılında Yetişkin Bireylerin Eğitimi isimli bir konferansın öncesinde yaptığı "Amerikan Bakış Açısıyla Orta Doğu'da Kalıcı Bir Barış" adlı sunumuyla ortaya çıkmış ve bundan sonra bu isimle anılmıştı. Planın temeli Sovyetler ve Amerika arasında Amerikan teklifleri hakkında yapılan görüşmelere dayanmaktaydı ve BM Orta Doğu Özel Temsilcisi Jarring'in misyonuna yardım edebilmek için oluşturulmuştu¹³¹. İsveçli Büyükelçi Gunnar V. Jarring ise 22 Kasım 1967 tarihinde BMGK tarafından 242 numaralı kararın uygulanmasını takip etmek üzere BM Orta Doğu Özel Temsilcisi olarak atanmış ve Aralık 1967'de görevine başlamıştı¹³².

Jarring 1968 yılı boyunca pek çok hükümet nezdinde görüşmeler yapmıştı. İsrail'in isteği Araplarla doğrudan müzakere masasına oturmaktı ama Araplar ancak İsrail'in işgal ettiği bölgelerden çekilmesi karşılığında müzakereye razı oluyorlardı¹³³. Durumun böyle olması barış çabalarını sonuçsuz bırakıyordu. Rogers Amerikan politikasının iki taraf için de dengeli olması gerektiğini savunuyordu.

¹²⁸ Rabinovich I., (1984), "Seven Wars and One Peace Treaty", *The Arab Israeli Conflict; Perspectives* Rubinstein, ed. Alvin Z., New York: Preager yay., , s.55.

¹²⁹ Bregman A., a.g.e., s.65.

¹³⁰ Ovendale R., a.g.e., s.219.

¹³¹ Reich B., (1996), *An Historical Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict*, Westport: Greenwood yay., s.437.

¹³² Yearbook of the United Nations, 1967, s.255.

¹³³ Bickerton I. J.- Klausner C. L., (1995), *A Concise History of the Arab-Israeli Conflict*, New Jersey: Prentice Hall yay., s.167.

Barışın sağlanabilmesi için ya bir yumuşama olmalı ya da taraflar karşılıklı müzakere masasına oturmalıydı¹³⁴.

Rogers'ın 9 Aralık 1969'da ortaya koyduğu barış planı 242 numaralı BM kararını temel olarak alıyordu. Plan İsrail'in neredeyse 1967'de işgal ettiği bölgelerden tamamen çekilmesini, egemenlik haklarının karşılıklı olarak tanınmasını ve karşılıklı olarak müzakere masasına oturulmasını içeriyordu. Bu plan hem İsrail hem de Sovyetler tarafından süratle reddedilmişti. İsrail Başbakanı Golda Meir kabinesi bu barış teklifinden sonra çatışmaları tırmandıran baskınlara, Mısır içlerine ağır bombardımanlara karar vermişti¹³⁵. İsrail'in Amerika büyükelçisi Yitzhak Rabin onları defalarca bu konuda cesaretlendirmişti. Bu baskınların onların elini kuvvetlendireceğine inanıyordu¹³⁶. Böylelikle birinci Rogers Planı başarısız olmuş oluyordu.

İsrail'in bu baskınlarda bombaladığı sivil yerleşimler Rabin'in Amerika'dan istediği silah ve uçak sevkiyatının onayının ertelenmesine yol açmıştı. Ancak Araplar ve Rusya'nın hamleleri İsrail'in isteğine ulaşmasını sağlamıştı¹³⁷. ABD kongre seçimleri Başkan Nixon üzerinde bulunan siyasi baskıyı artırmış hem Amerikan Senatosu'nun hem de hükümetin İsrail'e gönderilecek 100 A-4 ve 25 F-4 jetinin onay almasını sağlamıştı. Ancak Nixon kararını açıklamayı erteleyerek Arapların güvenini kazanmak ve barış için ılımlı bir ortam oluşturmak çabası içine girmişti. Devam eden süreçte 1970 yılında ABD'nin politikasına uygun bir şekilde İsrailliler silahlarını almaya devam ettiler¹³⁸.

Mısır'ın bunlara karşı tepkisi ise Nasır'ın Moskova ziyareti ve bu ziyaretten elde ettiği Sam-3 hava savunma sistemlerinin kurulmasıydı. Bu füzelerin kurulması ve Sovyet personelinin Mısır lehine savaşa müdahil olması savaşı tepe noktasına

¹³⁴ Spiegel S. L., (1985), *The Other Arab-Israeli Conflict: Making America's Middle East Policy; From Truman to Reagan*, Chicago: Chicago: University yay., s.186.

¹³⁵ Smith C. D., (1996), *Palestine and the Arab Israeli Conflict*, New York: St. Martin's yay., s.219.

¹³⁶ Spiegel S. L., a.g.e, s.189.

¹³⁷ Spiegel S. L., a.g.e., s.190-191.

¹³⁸ Quandt W. B., (2005), *Peace Process*, Washington: Brookings Institution yay., s.70-73.

çıkarmıştı¹³⁹. İsrail'in kararı, Rabin'in söylediği gibi İsrail'in elini güçlendirmemiş ancak Yıpratma Savaşı'nı sonuna yaklaştırmıştı.

Başarısız olan ilk aşamadan sonra William Rogers'ın 19 Haziran 1970 tarihinde ortaya attığı ikinci plan basitçe, çatışmayı durdurup müzakere yapmayı taahhüt ediyordu¹⁴⁰. 19 Haziran'da Mısır, İsrail ve Ürdün Dışişleri Bakanlıklarına gönderilen mektuplarda tarafların 242 numaralı kararı onayladıkları bildirilmiş ve bu karar üzerinden Özel temsilci Jarring'in önderliğinde müzakerelerin yapılması ve 1 Temmuz'dan 1 Ekim 1970 tarihine kadar 3 aylık bir ateşkes yapılması isteniyordu. Mısır 22 Temmuz'da, Ürdün 26 Temmuz'da, İsrail ise 31 Temmuz'da bu planı kabul ettiklerini açıklamışlardı. Nihayet bu plan iki tarafında savaşta yorulup bir ateşkes beklentisi içinde olması sayesinde 7 Ağustos 1970 tarihinde ateşkesi sağlamıştı¹⁴¹. Rus pilotlarının kullandığı 4 MİG uçağının temmuz ayının sonlarında İsrailliler tarafından düşürülmesi de bu ateşkesin sağlanmasında önemli bir rol oynamıştı¹⁴².

7 Ağustos'ta yürürlüğe giren 3 aylık ateşkesin süresi, 4 Kasım'da BMGK'nın kararıyla 242 sayılı kararın uygulanması ve müzakerelere devam edilmesi için 3 ay daha uzatılmıştı. Ancak müzakereler, Mısırın SAM sistemlerini kanal boyunca yerleştirmeye devam etmesi ve bunu durdurmak için İsrail'in işgal ettiği bütün toprakları terk etmesi gerektiğini söylemesi, İsrail'in ise güvenli sınırlar sağlanmadığı sürece çekilmek istememesi neticesinde bir sonuca varmadı¹⁴³. BM Özel Temsilcisi Gunnar Jarring'in 1971 yılı boyunca gösterdiği çabalar da bir sonuç vermemişti. Jarring'in İsrail'e teklif ettiği güvenli sınırlar çerçevesinde 1967 öncesi sınırlara çekilmesi, Şarm el Şeyh ve Sina'nın BM gözetiminde silahsızlandırılması, Süveyş Kanalı'nda yol serbestisi ve Araplar tarafından tanınma idi. Nasır'ın ölümünden sonra Mısır'ın başına gelen Enver Sedat, bu anlaşma şartlarına mülteci sorununun BM kararlarına uygun bir şekilde çözülmesi vb. birkaç ekle birlikte

¹³⁹ Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.305.

¹⁴⁰ Quadnt W. B., a.g.e., s.75.

¹⁴¹ Reich B., a.g.e., s.437.

¹⁴² Spiegel S. L., a.g.e., s.194.

¹⁴³ Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.306-307.

hızlıca onay verdi. Ancak İsrail ön şart olmadan müzakere masasına oturmak istiyordu ve bu teklifi reddetmişti¹⁴⁴.

Üçüncü Rogers Planı ise Kanal'ın uluslararası ulaşımına derhal açılmasını, 242 numaralı kararın geçici bir anlaşmayla adım adım uygulanmasını öngörüyordu. Ancak bu planda amacına ulaşamamış ve taraflar tarafından reddedilmişti¹⁴⁵.

2.3. 1967 Savaşı Sonrası Filistinli Mülteciler

1967 (6 Gün) Savaşı pek çok sorunsalı da beraberinde getirmişti. Öyle ki sorunun temelinde ortaya çıkmış olan mülteci sorunu, daha da büyüyerek İsrail'in en büyük iki sınır komşusu olan Lübnan ve Ürdün'de siyasi, sosyal ve askeri sıkıntılara yol açtı. Her savaşta oradan oraya göç etmek zorunda kalan Filistinlilerin yaşadığı çilelerse katlanarak artmaya devam ediyordu. Savaştan sonra yapılan sözde ateşkes sonrası Orta Doğu'nun makus kaderi olarak gergin ve karmaşık yıllar yaşanmaya devam etti.

1967 Savaşı'nda Golan Tepeleri, Batı Şeria, Sina Yarımadası ve Gazze Şeridi'nin İsrail tarafından işgal edilmesi, bu bölgelerde yaşayan pek çok insanın mülteci konumuna düşmesine sebep oldu. Savaş sonrası gelen ilk raporlara göre 50.000 insan Şam ve Dera bölgelerine taşındı. Batı Şeria'dan Ürdün'e geçen UNRWA tarafından kayıt altına alınmış 100.000 kadar kişi vardı. Suriye'ye toplamda 80.000 kadar insan gitmişti. Bunlardan 16.800 kadarı Filistinliydi. Asıl büyük dalga göç ise Ürdün'e olmuştu Batı Şeria'dan hareket eden Filistinli mültecilerin sayısı en iyi ihtimalle 150.000 kadardı. İkinci dalga da ise bunlara 30.000 kişi daha katılmıştı¹⁴⁶. 1966 yılından 1967 yılına kadar mülteci sayısında toplamda 350.000-400.000 kişi kadar bir artış yaşanmıştı¹⁴⁷.

İsrail'in işgal ettiği bölgelerde bulunan pek çok insan İsrail hükümeti tarafından 1971-1972 yıllarında bu bölgelerden sürüldü. 900.000 kadar Filistinli Ürdün'ün doğusuna yerleşti. 300.000 kadar Filistinli ise diğer Arap ülkelerine ve

¹⁴⁴ Smith C. D., a.g.e., s.225-226.

¹⁴⁵ Reich B., a.g.e., s.438-439.

¹⁴⁶ Yearbook of the United Nations, 1967, s.211-212.

Avrupa'nın çeşitli bölgelerine göç etti. 1972 yılına gelindiğinde tahmini olarak Lübnan'da 2.923.000 Filistinli mülteci bulunuyordu. Bu mültecilerden 1.000.000'dan fazlası ise 1967 Savaşı sonrasında bölgeye gelmişlerdi¹⁴⁸.

2.4. Ürdün'de Filistinli Mülteciler, Ürdün İç Savaşı (Kara Eylül)

1964 yılında, ocak ve eylül aylarında Kahire ve İskenderiye de düzenlenen iki Arap zirve toplantısı hem Filistinliler için hem de Ürdün için büyük önem arz ediyordu. Toplantıda İsrail'in Ürdün Nehri üzerinde düzenlediği sulama projesinin tanınmaması gerektiği vurgulanıyor, bu projeyi tanımanın İsrail'i tanımakla eşdeğer olduğu söyleniyordu. Toplantıda varılan kararlardan Ürdün için en önemlisi ise farklı gerilla oluşumlarını içinde barındıran FKÖ'nün Ürdün'de üslenmesi meselesiydi. Başlangıçta Ürdün bunu reddetmiş, sadece bir ofis açılabilmesine izin vermişti¹⁴⁹. Ürdün'ün gerilla taarruzları için bir üs olarak kullanılmaya başlanması ise 1967 yılında olacaktı. 1970 yılına gelindiğinde İsrail üzerine yapılan baskınların sayısı 2000'i aşmıştı¹⁵⁰.

FKÖ'nün 1967 Savaşı'ndan sonra Ürdün'de üslenmesi halihazırda kendi iç sorunlarıyla boğuşan ülkenin sorunlarının artmasına yol açmıştı. 1967 Savaşı'ndan sonra Ürdün'e göç eden neredeyse 1 milyon kadar mülteci ise bu sorunları daha da derinleştirmişti¹⁵¹. Ürdün nüfusunun %50-60 kadarını Filistinli mülteciler oluşturuyordu. Bu durum Ürdün'de var olan siyasi rejim için büyük güvensizliğe sebep oluyordu¹⁵². 1968-69 yılları arasında çeşitli Filistinli gerilla grupları da Ürdün'de toplanmış, FKÖ daha da güçlü bir şekilde Ürdün'de kök salmıştı¹⁵³.

Başlangıçta FKÖ ile Ürdün'ün arası iyiydi ve birlikte çalışmışlardır. Ancak 21 Mart 1968 tarihinde gerçekleşen Karameh Savaşı sonrası, FKÖ ve Ürdün arasında var olan güvensizlik daha da beslenecek, gergin ve sıkıntılı bir sürece yol açacaktı.

¹⁴⁷ Yearbook of the United Nations, 1967, s.261.

¹⁴⁸ Cooley J. K., (2015), *Green March, Black September*, New York: Routledge yay., s.9.

¹⁴⁹ Sinai A.ve Pollack A., (1977), *The Hashemite Kingdom of Jordan and The West Bank*, New York: Academic Assosication for Peace in the Middle East yay., s.31.

¹⁵⁰ Pappe I., (2007), *Modern Filistin Tarihi*, çev. Nuri Plümer, Ankara: Phoenix yay., s.271.

¹⁵¹ Lewis B., *Semitizim ve Anti Semitizim*, s.207.

¹⁵² Alkadiri R., (2006), "Ürdün Dış Politikasında Filistin Etkeni", *Orta Doğu'da Azınlıklar*, Kristen E. Schulze, Martin Strokes vd. (ed.), çev. Kenan Kalyon, İstanbul: Totem yay., s.100.

İsrail kendi topraklarına gerçekleşen Filistinli gerilla baskınlarını önleyebilmek adına 21 Mart'ta bir operasyona girişti. El Fetih'in üslendiği Karameh köyüne saldırarak ve gerillaların İsrail üzerindeki baskısını azaltacaktı. Karameh köyünde gerçekleşen savaşa Ürdün askerleri de destek verdi ve Filistinli gerillalar büyük bir zafer kazandılar¹⁵⁴.

Bu zafer Ürdün halkı arasında önemli bir popülerlik kazanmış ancak Filistinli gerillaların zaferi sadece kendi başarıları olarak lanse etmeleri, Ürdün ile aralarını açmıştı. Gerillaların Karameh sonrası kazandığı popülerite karşısında Kral Hüseyin, onlara Ürdün'de kendi politik ve askeri programlarını yürütebilmeleri için bir serbesti tanıdı¹⁵⁵.

Karameh Savaşı sonrası Gerilla örgütlerine katılım da artmıştı. Gerillalara sadece Filistinliler değil bazı Ürdünlü solcu gruplardan da katılım oluyordu. Savaşın 3 ay sonra El-Fetih'e katılanların sayısı 2,000 kişiden 15,000 kişiye kadar çıkmıştı. Bu durum FKÖ'nün siyasi olarak da güçlenmesini sağlayacaktı¹⁵⁶. Ürdün, Filistinli gerillalar için İsrail sınırlarına kolay sızmayı sağlayan bir jeopolitiğe sahip olmasıyla önem arz ediyordu. Filistinlilerin nüfusa oranı, gerillaların siyasi ve sosyal olarak güçlenmeleri Ürdün'de bir devlet içinde devlet durumu oluşturunuyordu¹⁵⁷. 1968- 1970 yılları arasında bu durum iyice keskinleşti¹⁵⁸.

Ürdün iç savaşını hazırlayan çatışmalar, 1970 yılının başlarında artmıştı. Filistinli gerillalar üslendikleri sınır bölgelerinden, Ürdün'ün büyük şehirlerine hareket ediyorlardı. Umman, onların merkez üssü haline gelmişti. FKÖ, arabaları durduruyor, insanların kimliklerini sorguluyor adeta devlet içinde devlet durumu oluşturunuyordu. Ürdün'ün bu duruma karşı 10 Şubat 1970'te yayınladığı yeni güvenlik tedbirleri sonrası Ürdün şehirleri savaş alanına dönmüştü¹⁵⁹.

¹⁵³ Sinai A. ve Pollack A., a.g.e, s.51.

¹⁵⁴ Robins P., (2019), *A History of Jordan*, New York: Cambridge University yay., s.134.

¹⁵⁵ Alkadiri R., a.g.e., s.105.

¹⁵⁶ Robin P., a.g.e., s.135.

¹⁵⁷ Kürkçüoğlu Ö., a.g.e., s.183-184.

¹⁵⁸ Alkadiri R., a.g.e., s.105.

¹⁵⁹ Sinai A.- Pollack A., a.g.e, s.32-33.

Esas olarak silahlı çatışmalar ise 1970 yılının yazında başlamış, 7 Haziran 1970 tarihinde başında George Habbaş'ın bulunduğu Filistin Kurtuluşu için Halk Cephesi, Umman'da pek çok noktayı ele geçirmiş ve Ürdün ordusu ile arasında 4 gün boyunca süren çarpışmalar yaşanmıştı¹⁶⁰. 9 Haziran'da ise bir grup komando doğrudan Kral Hüseyin'e bir suikast girişiminde bulunmuşlar ve arabasına saldırı düzenlemişti¹⁶¹.

4 gün süren kanlı çarpışmalardan sonra 11 Haziran'da George Habbaş saldırılarını sonlandırmış ve ele geçirdiği rehineleri iade etmişti. Bu çarpışmalar sonrasında Ürdün'de bulunan Filistinli gerilla örgütleri bir araya gelerek 16 Haziran'da ortak bir irade komitesi kurmuşlar ve güçlerini iyice artırmışlardı¹⁶². Bu olanlardan sonra Ürdün Hükümeti kabinesi değişikliğe uğramış ve 10 Temmuz'da gerillaların üslerini Umman'dan taşıması karşılığı onlara hareket serbestisi sağlayan bir anlaşma imzalanmıştı¹⁶³.

FKÖ, Yıpratma Savaşı sonrası yapılan ateşkese karşı çıkmış ve her an patlamaya hazır olan bir iç savaşın oluşmasını tetiklemişti. Rogers Planı, 242 numaralı kararı temel alıyor ve karar doğrudan Filistinli gerillalar üzerinde bir tehdit oluşturmuyordu. Bu karar İsrail'in tanınması demekti. Çatışmalar büyüyerek Ürdün ve Filistinli gerillalar arasında bir iç savaş halini aldı¹⁶⁴.

15 Eylül'de Filistinli gerillalar Ürdün'ün kuzeyinde bulunan İrbid şehrini ele geçirmişler ve burada özerklik ilan ederek bir halk hükümeti kurduklarını duyurmuşlardı. Kral Hüseyin'in buna verdiği karşılık ise askeri bir hükümet kurmak oldu. Suriye 200 kadar tankla sınırı aşarak Filistinli gerillalarla birlikte savaşıyordu. İsrail ise Amerika'nın da isteğiyle birlikte Ürdün lehine Suriyelilere karşı hava saldırıları düzenliyordu¹⁶⁵.

¹⁶⁰ Armaoğlu F., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.635.

¹⁶¹ Sinai A.- Pollack A., a.g.e., s.33.

¹⁶² Armaoğlu F., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.636.

¹⁶³ Sinai A.- Pollack A., a.g.e., s.33.

¹⁶⁴ Rabinovich I., a.g.e., s.56.

¹⁶⁵ Robin P., a.g.e., s.138.

Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnasır savaşın sona erdirilmesi için 17 Eylül'de Kral Hüseyin'e, Ürdün'deki durumun Araplar için utanç verici olduğunu ve buna son verilmesi gerektiğini ifade eden bir ateşkes çağrısında bulunmuş, bu çağrısını 20 Eylül'de yinelemiştir. 22 Eylül'de 9 Arap ülkesi Kahire'de bir araya geldiler. 27 Eylül'de FKÖ lideri Yaser Arafat ve Kral Hüseyin arasında imzalanan anlaşmayla savaş sona erdi¹⁶⁶.

Kral Hüseyin'in özel askeri birlikleri gerilla üslerine karşı etkili saldırılar düzenlemiş, Filistinli gerillalara yardım sözü veren Irak da sözünü tutmamıştı. Nihayetinde Ürdün askerleri gerillaları ağır bir yenilgiye uğrattı. Ürdün İç Savaşı'nda yaşananlar Filistin direniş örgütlerine büyük bir darbe vurmuştu. Savaştan sonra onları sadece Lübnan kabul etmişti. Bu durum Hassas dengelere sahip olan Lübnan'da da büyük sorunlara yol açacaktı¹⁶⁷.

Savaşın sonucunda her iki taraftan da önemli kayıplar yaşanmıştı. Bu savaş Filistinliler tarafından artık Kara Eylül olarak anılacak ve bu adla uluslararası eylemler yapacak olan Kara Eylül terör örgütü kurulacaktı¹⁶⁸. Ölü ve yaralıların tahmini sayısı 15.000 kadardı. Ürdün'deki çatışmalar bir müddet daha devam etmişti¹⁶⁹ ancak nihayetinde Mart 1971'de gerillalar İrbid'den sürülmüşler. 1 ay kadar sonra Umman'ı da tamamen boşaltmışlar ve nihayetinde geriye kalan 5.000 kadar gerilla da Temmuz 1971'deki kesin yenilgilerinden sonra ya tutuklanmışlar ya da Ürdün'den kaçmışlar. Yeni durakları ise Lübnan'dı¹⁷⁰.

2.5. Lübnan'da Filistinli Mülteciler

1967 Savaşı sonrasında Lübnan'da bulunan Filistinli mülteci sayısı artmış, Ürdün'de 1970 sonbaharında yaşanan Kara Eylül sonrası Filistinli gerillalar için İsrail'e karşı mücadelelerini yürütecekleri ana karargâh ise Lübnan olmuştu. Demografik ve siyasi açıdan bir hayli karmaşık bir ülke olan Lübnan için bu durum acılı günleri doğuracaktı. Lübnan toplumu çeşitli mezheplere, ırki farklılıklara ve çok

¹⁶⁶ Kürkçüoğlu Ö., a.g.e., s.186.

¹⁶⁷ Nasr K. B., (1977), *Arab and Israeli Terrorism*, Kuzey Karolina: McFarland yay., s.54-55.

¹⁶⁸ Nasr K. B., a.g.e., s.54.

¹⁶⁹ Armaoğlu F., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.638.

¹⁷⁰ Robin P., a.g.e., s.139.

çeşitli siyasi fikirlere sahipti. Bu çeşitliliklerin en keskin noktası ise bütün siyasi yapının dini ve mezhebi ayrımlara sahip olmasıydı¹⁷¹.

Lübnan'da siyasi durumun karmaşıklığı 1943 yılında Nüfus oranlarına göre kurulmuş bir hükümet anlaşmasıyla, Fransız mandasına son verilmesi sonucunda başlamıştı. Bu sistemde çoğunluğa göre Maruni Hristiyanlar cumhurbaşkanlığını, Sünni Müslümanlar başbakanlığı, Şiiiler meclis başkanlığını ve Ortodoks Hristiyanlar ise meclis başkanı yardımcılığını üstleniyordu. Zamanla nüfus oranlarının değişmesi yönetim sıralamasının değişmesini de gerektiriyordu. 1960'lara gelindiğinde nüfus oranları değişmiş Müslümanlar Lübnan'da en fazla nüfus oranına sahip topluluk olmuştu ancak siyasi sistemde bir değişiklik gerçekleşmemişti. Bu durum Filistinli mültecilerin daha büyük bir siyasi sorun haline gelmesine yol açıyordu¹⁷².

Lübnan'da Filistinli mültecilerin varlığı 1948 yılında gerçekleşen Arap-İsrail savaşına dayanmaktadır. Filistinli gerilla örgütlerinin Lübnan'da yoğun bir şekilde üslenmesi ise 1967 savaşının sonucuydu¹⁷³. 1948 yenilgisinden sonra 780.000 Filistinli, komşu Arap ülkelerine kaçmıştı. Bunlardan 200 bine yakın mülteci Lübnan'a yerleşmişti. Çoğunlukla Lübnan'ın büyük şehirlerinin çevresinde BM tarafından kurulan kamplara yerleştirilmiştiler¹⁷⁴.

Filistinli mülteciler 1960'larda Lübnan'da mülteci kamplarında askeri üsler ve siyasi oluşumlar kurmuşlardı. 1965 yılına gelindiğinde Lübnan'daki Filistinliler, güçlerini artırmış ve Lübnan iç işlerine karışabilir bir pozisyona gelmişlerdi¹⁷⁵. 1960'ların sonlarına gelindiğinde ise gerillalar askeri kuvvetlerini iyice artırmışlar, Suriye'den aldıkları destekle de daha fazla silahlanıp, İsrail üzerine yaptıkları baskınların sayısını artırmışlardı. Bu durum Lübnan da hem Hristiyan hem de bazı Müslümanların Filistin hareketine karşı endişe ile yaklaşımlarına yol açmıştı¹⁷⁶.

¹⁷¹ Abulhüsni L., (1998), *The Lebanese Conflict*, Londra: Lynne Rienner yay., s.14.

¹⁷² Çelik Ü., (2012), "İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan", *History Studies*, C.4, S.1., s.130.

¹⁷³ Gündül S., (2018), "Lübnan İç Savaşı'nda Filistinli Örgütlerin Rolü", *Türkish Studies*, C13, S.22., s.255.

¹⁷⁴ Abulhüsni L., a.g.e., s.43.

¹⁷⁵ Abulhüsni L., a.g.e., s.44.

¹⁷⁶ Acar İ. C., a.g.e., s.57.

Lübnan'da bulunan Filistin direnişi, İsrail üzerine baskınlar düzenliyordu. İsrail bu saldırılara karşılık vermiş ve Hulih köyünü bombalamıştı. Bu durum neticesinde Lübnan ordusu ve İsrail arasında 12 Mayıs 1968'de ilk kez karşılıklı ateş açılmıştı. İsrail'in Haziran ve Ekim aylarında da devam eden bombalı saldırıları pek çok Lübnan köyüne zarar vermiş, Filistinlilerle birlikte Lübnanlı pek çok insanın da maddi, manevi zarar görmesine yol açmıştı¹⁷⁷.

Çatışmalar Ekim ayında hızla artmış, İsrail askeri birlikleri ve Filistinli gerillalar arasında haftada birkaç çatışma olur hale gelmişti. 1967 Savaşı sonrasında İsrail ideal sınırlara ulaştığını düşünüyordu. Bunun tek istisnası ise Lübnan-İsrail sınırıydı. İsrail'in başındaki çoğu lider Litani Nehri Havzası'nı işgal ederek, topraklarına katmanın bir gereklilik olduğuna inanıyorlardı. Ancak Lübnan'daki Filistin direnişinin varlığı onlara daha fazlasını vaat ediyordu. İsrail'in yaptığı misilleme saldırıları sadece Filistinli gerillalara, Filistin yerleşkelerine değil Lübnan içlerine kadar uzanıyordu¹⁷⁸.

İsrail saldırılarının en ses getireni ise 28 Aralık 1968'de Beyrut Uluslararası Havalimanı'na yaptığı saldırıydı. İsrail komandoları Cezayir'e giden bir İsrail uçağının kaçırılmasına misilleme olarak Beyrut Havalimanı'na düzenledikleri operasyonda, 13 Arap uçağını patlatmışlardı. Bu olay Lübnan'da politik bir krize dönüşmüş, Lübnan Başbakanı Abdullah Yafi istifa etmişti. 1969 yılı boyunca Lübnan halkı sokaklara dökülmüş ve Filistinli gerillaları desteklemek için pek çok gösteri düzenlemişti¹⁷⁹.

Lübnan, Suriye ve Ürdün'deki Filistinli gerillalar FKÖ çatısı altında 1969 yılı Nisan'ında birleşmişler ve güçlerini artırmıştılar. Hareketin güçlenmesi Lübnan ordusu ve Filistinli gerillalar arasında çatışmaların artmasına yol açmış, çatışmalara karşı pek çok gösteri düzenlenmişti. Güvenlik güçlerinin 23 Nisan'da düzenlenen gösterilere karşı güç kullanması neticesinde pek çok sivil hayatını kaybetmiş,

¹⁷⁷ Gündül S., a.g.e., s.257.

¹⁷⁸ Gilmour D., (1983), *Lebanon The Fractured Country*, Worcester: Martin Robertson yay.,s.93.

¹⁷⁹ Cobban H., (1984), *The Palestinian Liberation Organisation*, New York: Cambridge University yay., s.47.

yaşananlar pek çok Müslüman liderin tepkisine yol açmıştı¹⁸⁰. 6 Mayıs 1969 tarihinde Lübnan Cumhurbaşkanı Charles Helu bir televizyon kanalında yaptığı konuşmada Lübnan'ın, Filistinli Arapları ancak Lübnan Cumhuriyeti'nin egemenliğine ve Lübnan'ın güvenliğine saygı gösterdikleri derecede destekleyebileceğini söylemişti. Başbakan Raşid Karami bu konuşma sonrasında gerillalar ve Lübnan arasında Lübnan'ın güvenlik endişelerini giderecek bir uzlaşma olabileceğini söylemişti¹⁸¹.

1969 yılı boyunca halkın yaptığı eylemler Lübnan hükümetini gerillalarla uzlaşmaya zorlamıştı¹⁸². Hem gerillalar ve ordu arasındaki çatışmalara karşı gösterilen tepkiler hem de İsrail'in Ağustos ve Eylül aylarında Lübnan'a düzenlediği hava saldırıları, hükümeti FKÖ ile anlaşmaya zorladı¹⁸³. Kasım 1969'da Lübnan Ordu Komutanı General Bustani ve FKÖ lideri Yaser Arafat Kahire'de buluşmuşlar, Lübnan ve FKÖ arasında bir anlaşmaya varılmıştı. Anlaşmaya göre FKÖ, Lübnan hükümeti tarafından resmen tanınıyor, Filistinlilerin gerilla hareketine katılabilmesine izin veriliyordu. Lübnan, Filistinli gerillaların aktivitelerini kolaylaştıracak buna karşın gerillalar da Lübnan içişlerine karışmayacaktı. Bu anlaşmayla FKÖ hem hareket serbestisi kazanıyor hem de kamplar üzerinde tam hakimiyet sağlıyordu¹⁸⁴.

Maruniler arasında Filistinlilerin davasını destekleyenler olsa da Maruni Falanjistlerin büyük çoğunluğu, Lübnan da Filistinlilerin varlığının son bulmasının Lübnan'ı, içinde bulunduğu karmaşık durumdan kurtaracağına inanıyorlardı ve onları sevmiyorlardı. Onların gösterdiği bu tepki ise Müslümanlar ve Hristiyanlar arasındaki düşmanlıkları körüklemekten başka bir işe yaramıyordu. 1970'ler boyunca Falanjistler Ürdün olaylarının da etkisiyle pek çok Maruni'yi Filistinlilerin devleti ele geçirmeye çalıştığına ikna etmişlerdi. Ürdün'de bunu gerçekleştirmeye çalışanların Lübnan'da da aynı şeyi yapmak için çabalaması gayet olağandı¹⁸⁵.

¹⁸⁰ Acar İ. C., a.g.e., s.59.

¹⁸¹ Vocke H., (1978), *The Lebanese War*, New York: St. Martin's yay., s.36.

¹⁸² Cobban H., a.g.e., s.47.

¹⁸³ Güdül S., a.g.e., s.258.

¹⁸⁴ Gilmour D., a.g.e., s.95-96.

¹⁸⁵ Gilmour D., a.g.e., s.102-103.

1970 yılında İsrail hava saldırılarına devam ediyordu. Bu durum bölgede bulunan Lübnanlı köylülerin de bölgeyi terk etmesine yol açmıştı. Hristiyanlar bu duruma karşı Filistin hareketinin kontrol altına alınmasını istediler ancak Başbakan Raşid Karami ve İçişleri Bakanı Kemal Canbulat bu duruma karşı çıktı¹⁸⁶. 1970 yılının başlarında Lübnan ve Filistinlilerin arasındaki gerginlik daha da artmıştı. Mart ayında Hristiyan köylülerinin bir Filistinli gerillanın cenazesinden dönen Filistinlilere saldırması sonucu 10 Filistinli öldürülmüştü. Gerçekleşen olaylar sonrası Filistinliler ve Hristiyanlar arasında çatışmalar devam etmiş, Tel El-Zatar ve hatta Beyrut içlerine kadar yayılmıştı. Ortamın sakinleşmesi ise Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yaklaşması ile olmuştu. Pierre Cemayel seçilebilmek için Müslümanların desteğini almak istiyordu¹⁸⁷.

Lübnan'daki karmaşa ilerleyen yıllarda da devam etmiş 1969-1973 yılları arasında gerillalar ve Lübnan ordusu 4 kez çatışma durumuna gelmişti. 1973-74 yılları pek çok uç grubun yaptığı eylem, grev ve ekonomik bunalım sonrası tam bir kargaşa içinde geçmişti¹⁸⁸. Sonuç olarak Filistinlilerin Lübnan'daki varlığı, Lübnan'ın karmaşık olan iç yapısı ile birleşerek 1975 yılında başlayacak bir iç savaşa yol açacaktı¹⁸⁹.

¹⁸⁶ Acar İ. C., a.g.e., s.60.

¹⁸⁷ Gordon D. C., (1980), *Lebanon The Fragmented Nation*, Stanford: Hoover Institution yay., s.69.

¹⁸⁸ Acar İ. C., a.g.e., s.64-65.

¹⁸⁹ Odeh B. J., (1985), *Lübnan'da İç Savaş*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Belge yay., s.216-217.

3. 1973 ARAP-İSRAİL (YOM KİPPUR) SAVAŞI

3.1. Savaş Öncesi Durum

3.1.1. Yahudi Göçü, Filistinli Gerillaların Eylemleri

Filistin Meselesinin başlangıcından itibaren bölgede en önemli sorunlardan birisi, bölgede gerçekleşen göç hareketleriydi. Siyonist Yahudilerin, Filistin’de bir yurt edinme kararı verdikleri tarihten itibaren çeşitli tarihler de pek çok Yahudi bölgeye göç etmişti ve bu göçler devam etmekteydi. 1971 yılında Sovyet Rusya’dan hareket eden ve sayıları gün geçtikçe artan Yahudi göçmenler İsrail tarafından işgal edilmiş bölgelere, Arap şehirlerinin yakınına yerleştiriliyordu¹⁹⁰. BM raporlarına göre 1968 yılından 1973 yılına değin İsrail’e göç eden 200.000 kadar Yahudi göçmen vardı. Yahudilerin Arap şehirlerinin yakınına yerleştirilmesini ise İsrail, bu yerleşimlerin Arap devletlerine karşı sivillerin ve İsrail Devleti’nin savunmasının bir gereği olduğunu söylüyordu¹⁹¹.

BM Filistin Özel Komitesinin (UNSCOP) raporuna göre, Ağustos 1973’te İsrail işgal ettiği bölgelerde 44 yerleşim yeri kurmuş ve bu yerleşimlere yaklaşık olarak 5.000 kadar Yahudi göçmeni yerleştirmişti. Rapora göre Golan Tepeleri, Ürdün Vadisi, Gazze Şeridi ve Şarm el-Şeyh bölgelerinde de İsrail, 5 yıl içinde 35 yerleşim yeri kurmayı planlıyordu. İsrail, bu yerleşimleri kurarken orada bulunan Arap sakinlerin haklarını da hiçe sayıyor ve yaşama haklarını elinden alıyordu. Her geçen gün hukuksuz olarak bölgenin asıl sakinlerinin topraklarına el konuluyor ve yerine daha fazla Yahudi yerleşimci yerleştiriliyordu. 1967 Savaşı sonrası bölgeye tekrar dönmek isteyen Arap göçmenlere ise izin verilmiyordu. İsrail’in işgali altında bulunan Sina Yarımadası ise İsrail petrol ihtiyacının üçte ikisini karşılıyordu¹⁹².

Böyle bir noktada İsrail savaşı elde ettiği bölgeyi ve böyle bir kazanımı terk etmek istemiyor ve daha fazla Yahudi’nin yerleştirilmesi için büyük bir çaba sarf

¹⁹⁰ Cooley J. K., a.g.e., s.7.

¹⁹¹ Yearbook of the United Nations, 1973, s.231.

¹⁹² Yearbook of the United Nations, 1973, s.228.

ediyordu. BM Filistin Özel Komitesi'nin tüm çabalarına rağmen İsrail, Komite üyelerinin işgal edilmiş bölgelere girmesini de engelliyordu¹⁹³.

Komite BM'den yeterli yardımı göremediğini de rapora ekliyordu¹⁹⁴. BMGK'nın yaptığı değerlendirmede İsrail'in 1949 tarihli Cenevre Anlaşması'na aykırı olarak davrandığı ve uluslararası hukuku çiğnediği belirtiliyordu ve İsrail'in yaptığı Arap mülklerine el koymak, Arapların evlerinin yıkılması gibi pek çok hukuksuz durum da eleştiriliyordu. BMGK, İsrail'in bu tutumundan derhal vazgeçmesi gerektiğini söyleyerek, İsrail'i yaptığı hukuksuzlukları durdurmaya çağırıyordu. Ancak İsrail bu tutumunu sürdürmeye devam edecekti¹⁹⁵.

BMGK'nın çağrısına karşın BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in, Orta Doğu ülkelerine barış için düzenlediği gezide, İsrail ziyareti sırasında Kudüs'ü Yahudi Devleti'nin başkenti olarak nitelendirmesi ise Arap ülkelerinde şok etkisi yaratmıştı. Dünyada barışı korumak üzere kurulduğunu söyleyen bir kurumun genel sekreterinin sözleri Araplar arasında ve özellikle de Filistinli Araplar arasında BM'ye olan güveni azaltmıştı. Bu güvensizlik içerisinde Arap gerillaların yapacağı eylemlerde Kurt Waldheim'in de küçük bir payının olduğunu belirtmek gerekir¹⁹⁶. Bu açıklamadan sonra Filistin ajansı Vefa, Waldheim'i "emperyalist ve Siyonist ülkelerin genel sekreteri" olarak nitelemişti¹⁹⁷.

Yahudi-Musevi göçmenleri, meselenin başlangıcından itibaren olduğu gibi 1973 Arap-İsrail Savaşı'nda da karşımıza önemli bir sorun olarak çıkıyor. 1973 Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nden yola çıkarak Avrupa üzerinden İsrail'e uzanan bu göç hareketleri, Arap gerillalar tarafından gerçekleştirilen terör eylemleri ile kesintiye uğratılmaya çalışılıyordu. Filistinli gerillalar davalarının haklılığını duyurmaya çalışıyorlardı ancak seçtikleri terör yöntemi, insanlar tarafından hoş görülemeyecek bir yöntemdi. Benny Moris'e göre Filistinli gerillaların bu terörizmi ve işe yararlılığını Yahudilerden öğrendikleri çok açıktı. 1937 yılının sonlarında,

¹⁹³ Yearbook of the United Nations, 1973, s.229.

¹⁹⁴ Yearbook of the United Nations, 1973, s.228.

¹⁹⁵ Yearbook of the United Nations, 1973, s.230.

¹⁹⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 01 Eylül 1973, s.3.

¹⁹⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 02 Eylül 1973, s.3.

Filistin’de yurt tutmak gayesiyle, Siyonistler İrgun gibi terör örgütleri kurmuş, bu terör örgütlerine mensup Yahudiler, kalabalıklar arasında bombalar patlatmak, otobüsleri havaya uçurmak gibi pek çok terör eylemi gerçekleştirerek, Filistinlileri terör eylemleriyle tanıştırmışlardı¹⁹⁸.

İsraillilerden terörün işe yararlılığını öğrenen Filistin direniş örgütleri bu eylemleri 1968-1973 yılları arasında uluslararası bir terörizm şeklinde uygulamışlardı. 1973 sonrasında ise eylemlerini İsrail’e karşı yoğunlaştıracaklardı¹⁹⁹. Filistinli gerillaların bu eylemlerine, 1973 Savaşı öncesinde de devam ettiklerini görüyoruz.

1973 Eylül ayı yaklaşırken Arap gerillalarının eylemlerini Avrupa’da yoğunlaştıracakları, Avusturya’ya gizlice giren Filistinli gerillaların, Avusturya polisi tarafından tespit edilmesiyle ortaya çıkmıştı. Avusturya polisi, Filistinli gerillaların havaalanlarına karşı yapabileceği saldırılara karşı gerekli mercileri uyarmıştı²⁰⁰.

Nitekim Kara Eylül terör örgütüne mensup 5 Filistinli gerilla, 5 Eylül 1973 tarihinde Fransa’nın Paris’teki Suudi Arabistan Büyükelçiliği’ne girerek, burada bir grup elçilik mensubunu rehin almıştı. Gerillaların gayesi ise Ürdün’de tutuklu bulunan gerilla lideri Ebu Davud’un serbest bırakılmasını istemektir²⁰¹. Gerillalar yanlarında 15 rehinenin bulunduğu bir uçakla Fransa’dan kaçmayı başarmışlar, önce yakıt ikmali için Şam’a inmişler, onlarla anlaşmak için uçağa binen FKÖ temsilcisini de rehin alarak, en son Kuveyt’e ulaşmışlardı²⁰². Nihayetinde 8 Eylül’de Kuveyt’te teslim oldular²⁰³. 7 Eylül’de Almanya’da Batı Berlin Uluslararası Radyo ve Televizyon fuarında bulunan İsrail sergisine atılan bir bomba sonrası gerçekleşen patlamada ise ölen ve yaralanan olmamıştı. Bu saldırı da muhtemelen Filistinli gerillalar tarafından yapılmıştı²⁰⁴.

¹⁹⁸ Mearsheimer J. J.- Walt S. M., (2009), *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, çev. Hasan Kösebalaban, İstanbul: Küre yay., s.121-122.

¹⁹⁹ Nasr K. B., a.g.e., s.64.

²⁰⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 01 Eylül 1973, s.3.

²⁰¹ Cumhuriyet Gazetesi, 06 Eylül 1973, s.1-7.

²⁰² Cumhuriyet Gazetesi, 07 Eylül 1973, s.1-7.

²⁰³ Cumhuriyet Gazetesi, 09 Eylül 1973, s.1-7.

²⁰⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 08 Eylül 1973, s.1.

1973 yılı boyunca 32 bin kadar Sovyet Yahudi'si İsrail'e göç etmişti. 26 Eylül'de 1000 kadar Rus Yahudi'si hava yoluyla İsrail'e nakledilmişti. Bu tarihten 2 gün sonra ise Sovyetlerden hareket eden Yahudi göçmenleri taşıyan tren, Çekoslovakya-Avusturya sınırında 2 Filistinli gerilla tarafından zapt edilmiş, 9 kişi ise rehin alınmıştı²⁰⁵. Gerillalar, Avusturya Hükümetinden İsrail'e göç eden Yahudilere yardım etmeyeceklerine dair teminat aldıktan sonra rehinelere bırakmıştı²⁰⁶. Avusturya kampının kapanma kararı sonrasında Yahudi göçü daha da hızlanmıştı. Göçmenler Viyana'ya uğramadan İsrail'e geçiyorlardı. 4 Ekim Perşembe günü 300 kadar Yahudi, İsrail'e göç etmişti. Avusturya transit kampının kapanmasından sonra toplamda 1000 kadar Yahudi daha İsrail'e göç hareketini tamamlamıştı²⁰⁷.

3.1.2. Suriye ve İsrail'in Hava Çatışması

Arap-İsrail savaşlarında mühim bir unsur olan hava savaşları 1967 Savaşı'nın 6 gün gibi kısa bir sürede bitmesini sağlamış, İsrail hava üstünlüğünü ele geçirerek savaştan büyük bir galibiyetle ayrılmıştı. Savaş öncesi harareti artıran unsurlardan bir tanesi yine hava üstünlüğü için yapılan mücadele idi.

1967 Savaşı sonrasında irili ufaklı çatışmalar olmaya devam etti. İsrail, hem 1967 savaşında kanıtladığı hava üstünlüğünü sürdürmek hem de savaş sonrası kazanımlarını korumak için hava kuvvetlerini etkin bir şekilde kullanmak istiyordu. Temmuz 1967'de Mısır'ın topçu kuvvetlerine karşı İsrail, hava kuvvetlerini kullanmış ve bu savaşta 6 asker ve bir uçak kaybetmişti. Aralık 1969 yılında Filistinli gerillaların uçak kaçırma eylemine karşılık ise 13 Arap uçağı İsrail Hava Kuvvetleri tarafından patlatılmıştı. Yıpratma Savaşı boyunca bu çatışmalar devam etmişti²⁰⁸.

Yıpratma Savaşı sonrası Ağustos 1970'te yapılan ateşkes sonrası bir yıllık bir sakinleşme dönemi yaşanmıştı. Çatışmaları alevlendirecek unsur ise yapılan keşif uçuşlarıydı. 11 Eylül 1971 tarihinde keşif görevinde çıkan bir Mısır Su-7 uçağı hava

²⁰⁵ Milliyet Gazetesi, 29 Eylül 1973, s.1-9.

²⁰⁶ Milliyet Gazetesi, 30 Eylül 1973, s.1-9.

²⁰⁷ Vatan Gazetesi, 8 Ekim 1973, s.6.

²⁰⁸ Aloni S., (2001), *Arab Israeli Air Wars 1947-82*, Oxford: Osprey yay., s.57-76.

savunma sistemleri tarafından düşürülmüş, Mısır da buna misilleme olarak keşif görevinde olan bir İsrail Stratocruiser uçağını (yolcu uçağı) düşürmüştü. 1972 Eylül'ünde İsrail, Münih olaylarına misilleme olarak 3 Suriye Su-7'sini düşürmüştü. 1973 yılında da ufak tefek çatışmalar gerçekleşmişti. Savaş öncesinde gerçekleşen son çatışma ise 13 Eylül 1973 tarihinde Suriye ve İsrail arasında olmuştu²⁰⁹.

3 saat kadar süren hava savaşı Suriye'nin Tartus Limanı üzerinde gerçekleşmiş, savaş sırasında Suriye semaları ve Beyrut Havaalanı, hava trafiğine 2 saat kadar kapatılmıştı²¹⁰. İsrail'e göre çatışmanın çıkış sebebi, Suriye yakınlarında ve İsrail sınırları içerisinde devriye görevini ifa eden İsrail jetlerine Suriye jetleri tarafından yapılan saldırıydı. İsrail uçakları sadece yapılan saldırıya karşılık vermişlerdi. İsraili yetkililerin açıklamalarına göre savaşta toplam 14 uçak düşmüştü. Düşen uçaklardan 13 tanesi Suriye'ye aitti. Düşürülen 1 İsrail uçağının pilotu ise İsrail helikopterleri tarafından kurtarılmıştı²¹¹.

Suriye tarafının iddiasına göre ise 13 Eylül'de İsrail 64 uçakla birlikte Suriye hava sahasına bir ihlal gerçekleştirmiş, Suriye de doğal savunma hakkını kullanarak buna karşılık vermişti. Suriye'ye göre düşürülen uçaklardan 5 tanesi İsrail'e diğer 8 uçak ise Suriye'ye ait uçaklardı²¹². İsrail ve Suriye arasında Kasım 1972 ve Ocak 1973 yılında yapılan hava savaşların da iki tarafta toplamda 12 uçak kaybetmişti. 1967 Savaşı'ndan bu yana ise Suriye'nin toplamda kaybettiği uçak sayısı 60 kadardı²¹³.

Arap kaynaklarına göre yapılan bu çarpışma, alelade gelişmiş bir çarpışma değildi. İsrail tarafından planlı bir şekilde gerçekleştirilmiş bir saldırıydı. Bunun temel sebebi ise İsrail'in Araplar arasındaki yakınlaşmalardan duyduğu rahatsızlıktı²¹⁴.

²⁰⁹ Aloni S., a.g.e., s.76-79.

²¹⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Eylül 1973, s.1.

²¹¹ Barış Gazetesi, 14 Eylül 1973, s.1.

²¹² Yearbook of the United Nations, 1973, s.177.

²¹³ Vatan Gazetesi, 16 Eylül 1973, s.7.

²¹⁴ Vatan Gazetesi, 16 Eylül 1973, s.1.

3.1.3. Arap Ülkelerinin Yakınlaşması

Cemal Abdünnasır'ın ölümünden sonra Arap milliyetçiliği büyük bir darbe almış olsa da Arap devletleri arasındaki bağlar 1970 sonrasında daha da sıkılaşmıştı. Arapların birlik hayali belki de son demlerini yaşıyordu. Yine de 1973 Arap-İsrail Savaşı öncesi, bu yakınlaşmalar bize savaşın sinyallerini veriyordu²¹⁵.

Libya lideri Kaddafi'nin, Cemal Abdünnasır'a gösterdiği yakınlık ve saygı, Nasır ve Mısır'ı Kaddafi'nin gözünde önemli bir noktaya taşıyordu. Bu yakınlığın daha ileri seviyesi Libya ve Mısır devletleri arasında gerçekleştirilecek bir birlik fikriydi. Kaddafi, bu fikrin gerçekleşmesini yürekten arzuluyordu. Nasır'ın ölümü, Kaddafi için büyük bir hüznün kaynağı olsa da birleşme fikrinin gerçekleşmesi için Libya bir öneri sunmuş ve bu öneri Mısır tarafından kabul edilmişti²¹⁶.

Savaşın hemen öncesinde 1973 Ağustosunun son günü, Kahire Radyosu'nun yaptığı açıklamaya göre 1 Eylül'de birleşme gerçekleşecekti. Yeni kurulacak devletin 100 kişilik kurucu meclisi Libya ve Mısırlı siyasilerden oluşacaktı. Resmî açıklamaya göre aşamalı olarak gerçekleşecek birleşme, ileri bir tarihte yapılacak referandumla olacaktı. Devletin temelleri Mısır ve Libya devrimlerine dayanacaktı²¹⁷. Enver Sedat ve Muammer Kaddafi ilk imzaları atmışlardı ve buna göre iki ülke arasında serbest ekonomi bölgeleri kurulacak ve ortak bir para birimine geçilecekti²¹⁸.

Muammer Kaddafi bu birleşme için çok istekliydi ve bunun için elinden gelen tüm çabayı gösteriyordu. Ancak çabaların sonuç vermemesi, Kaddafi'nin istifa edip Mısır'a gitmeye karar vermesine bile yol açmıştı. 12 Haziran 1973'te İstifası kabul edilmeyince bunu halka duyurmak için broşürler dahi dağıttı ve 22 Haziran da Mısır'a gitti. Kaddafi'nin 9 Temmuz'da ülkesine geri dönmeye karar vermesinde ise

²¹⁵ Hourani, A., a.g.e., s.487.

²¹⁶ Heykel M. H., a.g.e., s.285-287.

²¹⁷ Vatan Gazetesi, 1 Eylül 1973, s.6.

²¹⁸ Vatan Gazetesi, 3 Eylül 1973, s.6.

en büyük etken Mısır'da birlik fikrinin, düşündüğünden çok karşıtı olmasıydı. Birlik için umudunu yitiren Kaddafi, ancak halkın ısrarıyla tekrar görevine dönmüştü²¹⁹.

Birliğin kurulabilmesi için Muammer Kaddafi elinden gelen her unsuru değerlendiriyordu. Propagandası sonuçsuz kalan Kaddafi bu kez 40 bin Libyalıyı Mısır üzerine yürüyüşe yönlendirecekti. Ancak Mısır ahalisi içinde Libyalıların silahlı oldukları, bütün gece kulüplerini yıkacakları gibi söylentiler yayılmıştı. Mısır ordusundaki bazı subaylar ise Libyalıların işgale geldiğine varan söylemlerde dahi bulunmuşlardı. Hal böyle olunca Mısır kalabalığı sınırda durdurmuş ve içlerinden bir heyet kabul edilerek Enver Sedat tarafından birleşmenin daha ileride gerçekleşeceği vaat edilmişti. Kaddafi'nin İslam temelli bir Arap milliyetçiliğini ideoloji haline getirmesi ve Mısır'da 6 milyon Hristiyan bulunması kağıt üzerinde kolay görünen bu birleşmeye engel teşkil eden temel unsurlardı. Tüm yaşanan olaylara rağmen Libya Mısır'a savaş için 100 milyon dolar yardımda bulunmuştu²²⁰. Bloksuz ülkeler konferansında Kaddafi, İsrail Devleti ile ilişkisini kesen devletlere ise yine yardım vaadinde bulunuyordu²²¹.

Hiçbir bloğa tabi olamayan 24 ülkenin devlet başkanlarının Cezayir'de yaptığı Bloksuz Ülkeler Zirvesi'nde de bu ülkelerin İsrail'e karşı Arap devletlerine destek verdiklerini görüyoruz²²². Bloksuz ülkeler, İsrail'in BM'nin kararlarına uymamaya ve onu hiçe sayarak işgal ettiği bölgelerden çekilmemeye devamı halinde İsrail'e karşı toplu veya ayrı ayrı yaptırımında bulunacaklarını ifade etmişler ve Filistinlilerin yanında olduklarını, onları desteklediklerini belirtmişlerdi. Mısır, Suriye ve Ürdün'e de işgal altındaki topraklarının kurtarılması için yardım vaadinde bulunmuşlar, Amerika'nın İsrail'e yardımının durdurulması için de çağrıda bulunmuşlardı²²³. Böylelikle Arap ülkeleri yeni bir savaş için uluslararası toplumun da desteğini almış oluyordu.

²¹⁹ Heykel M. H., a.g.e., s.291-292.

²²⁰ Esmer, A. Ş., (11 Eylül 1973) "Mısır – Libya Birleşmesi Ertelendi", *Barış Gazetesi*, s.3.; Heykel M. H., a.g.e., s.293-295.

²²¹ *Barış Gazetesi*, 8 Eylül 1973, s.3.

²²² *Vatan Gazetesi*, 7 Eylül 1973, s.6.

²²³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Eylül 1973, s.3.

Bloksuzlar konferansında Mısır, Suriye ve Ürdün de aradaki kırınlıkları bir kenara bırakmayı ve bu üç ülke arasında bir zirve toplantısı yapılmasını uygun görmüşlerdi²²⁴. Aradaki kırınlığın temel sebebi ise Mısır ve Suriye'nin, Filistinli gerillalar namına gösterdiği ilgiydi. Ürdün açısından ise Filistinli gerillaların varlığı ülkede bir iç savaşa yol açmıştı. Suriye 1971 Ağustos'unda, Ürdün'ün Filistinli gerillalara karşı sergilediği tutuma karşı bir tepki olarak Ürdün ile ilişkilerini kesmişti. Zirve toplantısı 10-12 Eylül 1973 tarihlerinde Kahire'de yapılmıştı²²⁵. Zirve toplantısının sonucunda 3 lider, ilişkilerin normalleştirilmesine, Suriye ile Ürdün arasında yeniden diplomatik ilişkiler kurulmasına ve İsrail'e karşı koordineli bir şekilde strateji uygulanmasına karar vermişler, 1 yıl sonra kasım ayında, Şam'da tekrar toplanma kararı da alarak zirveyi sonlandırmışlardı²²⁶. 20 aylık bir dönemden sonra ilk defa Ürdün ve Suriye arasında uçak seferleri başlamıştı²²⁷.

Zirve'nin önemli konularından biri de Ürdün-İsrail sınırında İsrail'e karşı bir doğu cephesi tertip etmektir. Böylelikle Filistinli gerillalar, bu bölgede tekrar faaliyet gösterebilecekti²²⁸. Savaş öncesinde üç Filistin örgütü tek bir örgüt altında birleşmek üzere görüşmelere başlamıştı. Es-Saika, Georges Habbaş'ın lideri olduğu Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve Habbaş'ın örgütünden daha önce ayrılan Filistin Devrimci Halk Kurtuluş Cephesinin yayınladığı ortak programda, daha sert bir ideoloji güdülmesinin gerekli olduğu, Siyonizm ve emperyalizmle uzun bir silahlı mücadelenin yürütüleceği ve Ürdün'ün coğrafi ve tarihi olarak bu davanın bir temeli olarak görüldüğü açıklanıyordu²²⁹.

Nitekim Ürdün'de yaşanan iç savaşa rağmen Filistinli gerillalar Ürdün Kralı Hüseyin'in çıkardığı genel af sonrasında serbest bırakılmıştı. Toplamda 750'den fazla fedai serbest bırakılacaktı. Gerillaların ilan edilen af ile serbest bırakılması, doğu cephesinin yeniden açılması ile başlayacak savaşın yakın bir tarihte olduğunu bizlere gösteriyordu²³⁰. Bir diğer af haberi ise Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'tan

²²⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Eylül 1973, s.3.

²²⁵ Barış Gazetesi, 11 Eylül 1973, s.3.; Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ekim 1973, s.3.

²²⁶ Vatan Gazetesi, 19 Eylül 1973, s.6.

²²⁷ Vatan Gazetesi, 4 Ekim 1973, s.1.

²²⁸ Vatan Gazetesi, 14 Eylül 1973, s.4.

²²⁹ Vatan Gazetesi, 17 Eylül 1973, s.6.

²³⁰ Barış Gazetesi, 21 Eylül 1973, s.3.

gelmişti. Mısır'ın stratejisinin, İsrail işgali altındaki toprakların kurtarılması ve Arapların ortak hareket etmesi olduğu vurgusunu yaptığı açıklamasında, öğrenciler ve gazeteciler için af çıkarılacağını duyurmuştu²³¹.

Arap devletleri her ne kadar İsrail'e karşı ortak bir tutum içerisinde de olsalar, kendi aralarında tam bir barış halinde değildiler. Suriye, Irak ile çatışmaktaydı ve Ürdün ile ilişkileri de 1970 yılından beri kesikti. Mısır da 1972 yılında Ürdün'le ilişkilerini kesmiş bulunmaktaydı. Mısır ve Ürdün, BM kararları çerçevesinde barış yanlısı iken Suriye ve Libya, buna hiçbir şekilde yanaşmamaktaydı²³². Bu durumlar da göz önüne alındığında Arap ülkelerinin yakınlaşması, savaşın ne kadar yaklaştığını gözler önüne seriyordu.

3.2. Savaş

3.2.1. Arapların Ani Saldırısı, Bedr Harekâtı

Savaşın hazırlıkları tamamlanmış, planlar hazırlanmıştı. Savaş ortamı her daim hazır olan Orta Doğu'da herkes savaşa hazırды. Ancak savaş 1 gün sonra mı yoksa 1 ay sonra mı çıkacaktı, ilk saldıran kim olacaktı? Müslümanlar, kutsal ayları olan Ramazan ayı içindeydiler. İsraililer de kutsal Yom Kippur²³³ günlerini kutluyorlardı. Ekim 1973 Arap-İsrail Savaşı, bu günlere denk geldiği için, Yom Kippur, Ekim ya da Ramazan Savaşı olarak adlandırılmıştı. Mısırlılar gerekli teknik hesaplamaları yapmışlar ve savaş için en uygun zamanın 6 Ekim olduğuna karar verilmişti. İslam tarihinde önemli bir yere sahip olan, Hz. Muhammed'in Mekkelilere karşı büyük bir zafer kazandığı Bedr Savaşı'nın yıldönümüne de rast gelmesi sebebiyle Mısırlılar hareketin adını Bedr Operasyonu koymuşlardı²³⁴.

Ocak 1973'te Mısır-Suriye Ortak Komutanlığı kurulmuş, savaşın planı ise ağustos ayında Mısır'da, Mısırlı ve Suriyeli subayların yaptığı çok gizli bir toplantıda

²³¹ Vatan Gazetesi, 30 Eylül 1973, s.6.

²³² Esmer A. Ş., (22 Eylül 1973) "Araplar Arasında", *Barış Gazetesi*, s.3.

²³³ "Yahudilikte günahlar için bağışlanma ve temizlenme günü. Bugün içinde Yahudiler kefareti için kurban keserler ya da kefareti için uygun gıdaları tanrı için sunarlar." Detaylı bilgi için bakınız: Tevrat, Levililer, Bap 5-6.

²³⁴ Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail savaşları (1948-1988)*, s.322.

kararlaştırılmıştı. Toplantının dışarı sızması için toplantının yapıldığı oda, dinleme cihazı olması ihtimaline karşı 2 kez aranmıştı. Plancılar 6 gün boyunca çalışmışlardı²³⁵. Mısırlı stratejistlere göre savaş için seçilen tarih hem İsrail’de yapılacak olan seçimlere denk geliyor hem de Yom Kippur’a denk geliyordu. Bu durum İsraillilerde şaşkınlığa yol açarak savaşta Araplara üstünlük sağlayacaktı²³⁶.

Nitekim İsrail, savaşı sezmiş de olsa, buna ihtimal vermemişti. Mısırlılar savaş öncesinde 9 aydan fazla bir süredir, yeni tahkimatlar yapıyorlardı. Mısır ordusunun yaptığı askeri tatbikatlar da önceki yıllara göre çok sık bir hal almıştı²³⁷. ABD ve İsrail’in değerlendirmelerine göre Araplar bir saldırı yapabilmek ve başarılı olabilmek için gereken askeri yeterliliğe sahip değildi. 6 Ekim’de başlayacak savaştan 1 gün önce CIA ajanlarının ilettiği istihbaratlarda artan faaliyetlerin bir endişeye yol açtığı bildirilse de iki tarafında bir savaş başlatmayacağı söyleniyordu. Savaş başladığındaysa bu durum hem İsrail hem de ABD için bir şok olacaktı²³⁸. Savaşın hemen öncesindeki hareketlilik, İsrail’in dikkatini çekse de birkaç ay öncesinde yaptığı seferberlik hareketinin gereksiz ve fazla masraflı oluşu, İsrail’i bu sefer de aynı hatayı yapma korkusuna sürüklemiş ve bunları rutin manevralar olarak görmesine yol açmıştı²³⁹.

Savaş günü geldiğinde, Kanal Cephesi’nde her şey günlük rutininde devam ediyordu. Mısırlı askerler her gün yaptıkları gibi balık tutuyorlar, hat boyunca başlıkları dahi olmadan yürüyorlardı. Sivil halkta aynı şekilde günlük hayatına, işlerine devam ediyordu²⁴⁰. Mısırlılar 1972 yılında Süveyş Kanalı’nın batı yüzüne bir kum duvar inşasına girişmişlerdi. 30 milyon sterline mal olan bu proje, İsrail’in zannettiği gibi bir ek savunma tedbiri değildi. Mısır bu duvar sayesinde yaptığı savaş hazırlıklarını, ağır tank ve silahların olduğu yığınağı kamufle ediyordu²⁴¹.

²³⁵ Heykel M. H., a.g.e., s.11-13.

²³⁶ Heykel M. H., a.g.e., s.18.

²³⁷ The Sunday Times Savaş Muhabirleri, a.g.e, s.170-172.

²³⁸ Kissinger H., (2003), *Kriz İki Büyük Dış Politika Krizinin Anatomisi*, çev. Beyza Sümer Aydaş, Ankara: ODTÜ yay., ss12.

²³⁹ Goldschmidt A.-Davidson L., a.g.e., s.456.

²⁴⁰ Dunston S., a.g.e., s.35.

²⁴¹ Heykel M. H., a.g.e., s.19.

Çeşitli kaynaklarda farklı rakamlar zikredilse de savaş taraflarının kuvvet dağılımı genel olarak şu şekildeydi: İsrail ordusu 115,000 kişilik askeri personele sahipti. Bununla birlikte 260,000 kadar yedeğin de silah altına alınmasıyla toplam sayı 375,000 kişi oluyordu. İsrail ordusu teçhizat açısından 2100 tank, 867 top türevi silah ve 358 savaş uçağına sahipti²⁴². Mısır'ın 285,000 kadar askeri personeli vardı. Bununla birlikte 2,000'e yakın tank 620 kadar da savaş uçağı mevcuttu. Suriye ordusu ise 132,000 kadar askeri personele sahipti. 1,300 kadar tank ve 210 adet de savaş uçağına sahipti²⁴³.

Savaşın başlayacağı anda dahi İsrail, savaşın 4 saat kadar sonra başlayacağı düşüncesi içindeydi²⁴⁴. 6 Ekim 1973 tarihinde Türkiye saatiyle 15.00 ve Mısır saatiyle saat 14.00 civarlarında Bedr harekâtı başlamıştı. Mısır ve Suriye eşzamanlı olarak İsrail'e karşı saldırıya geçmişler, Mısır kuvvetleri kanalı 5 noktadan geçerek ilerlemişti. Suriye'de bu sırada Golan Tepelerindeki ateşkes hattını, iki noktadan yararlanarak ilerlemeye başlamıştı²⁴⁵.

Mısır'ın Bedr Operasyonu'ndaki planı iki aşamadan oluşuyordu. İlk aşamada amaçladığı beş askeri birliğin Süveyş Kanalı'nı geçerek 2 bölgede konuşlanmasıydı. İsraili askerlerin yaşayacağı şok onlara zaman kazandıracaktı. Doğu yakasının 10-15 kilometre derinlerine köprü başları kurulacak, İsrail ordusuna bu şaşkınlık içinde olabildiğince fazla zayıat verilecek ve İsrail'in karşı atağı engellenecekti. Temel amaçları savaşın dördüncü beşinci gününe kadar Bar-Lev Hattı'nı ele geçirmekti²⁴⁶.

Savaş Mısır ordusunun 4000, Suriye ordusunun 1500 top ve roketatarı ateşlemesiyle birlikte başlamıştı. Bununla birlikte 300 kadar uçak da onlara eşlik ediyordu. Savaşın başlamasından 1 saat kadar sonra Bar-Lev hattındaki ilk kale düşürülmüştü. Kum duvarı, su toplarıyla kısa sürede eritilmiş ve 80 yerden gedik

²⁴² Sakal E., (2014), *Soldier In the Sinai A General's Account of the Yom Kippur War*, translated by Moshe Tlamim, Kentucky: Kentucky University yay., s.76.

²⁴³ Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ekim 1973, s.1-7.

²⁴⁴ Kissinger H., a.g.e., s.13.

²⁴⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ekim 1973, s.1; Yearbook of the United Nations, 1973, s.194.

²⁴⁶ Gawrych G. W., (1996), *The 1973 Arab-Israeli War The Albatros of Decisive Victory*, Washington: U.S. Combat Studies Institute yay., s.20-21.

açılmıştı²⁴⁷. Mısır ordusu savaşın ilk saatlerinde kanal üzerinde 2 köprü kurmuş ve birliklerini karşıya geçirmeyi başarmıştı²⁴⁸.

Savaş başladığında 8.000 Mısır komando ve piyadesi 1000 kadar plastik botla 15 dk. gibi bir sürede Süveyş Kanalı'nı geçmeyi başarmıştı²⁴⁹. Savaşın ilerleyen saatlerinde kurulan köprü sayısı 9'a çıkmıştı²⁵⁰. Savaşın başlamasından 9 saat sonra ise Mısır ordusu, 10 köprü kurmuş ve 60 noktayı tutmayı başarmıştı. Günün sonunda Mısır ordusu karşıya 400 kadar tank ve 5 piyade tümeni (70.000-80.000 asker) geçirmeyi başarmıştı²⁵¹.

Suriye Golan Tepeleri 'ne yaptığı saldırıda Cebel-i Şeyh bölgesine ulaşmış ve burayı ele geçirmişti. Yapılan ilk hava çarpışmasında İsrail 11, Mısır ise 10 uçağını kaybetmişti²⁵². Suriye saldırısının ilk aşaması 100 uçağın, İsrail tugaylarının merkezlerine verdiği baskınla başlamıştı. Golan ovasına yayılmış 700 kadar Suriye tankı, İsrail tanklarının üzerine harekete geçtiklerinde karşılarında 180'den daha az İsrail tankı vardı. Zırhlı birlikleri 3 tümen (30.000-45.000) kadar asker destekliyordu. Golan'ın kuzeyi Yom Kippur'un arifesinde, İsrail 7. Zırhlı Tugayı'nın buraya kaydırılmasıyla desteklenmişti²⁵³.

Suriye, saldırının başlamasıyla İsrail için büyük önem arz eden Hermon Dağı'na, helikopter yardımıyla piyade birlikleri indirmiş ve burası saatler içerisinde ele geçirilmişti. İsrail'in ilk karşı atağında komutanları dahil olmak üzere 30 asker, keskin nişancı ve topçuların ateşiyle öldürülmüştü²⁵⁴. Yapılan dağınık tank savaşları ve piyadelerin gırtlak gırtlığa yaptığı savaş sonrası İsrail birlikleri, 6 Ekim'i 7'ye bağlayan gece yavaş yavaş çekilmeye başlamışlardı²⁵⁵.

²⁴⁷ Heykel M. H., a.g.e., s.312.

²⁴⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ekim 1973, s.1.

²⁴⁹ Gawrych G. W., a.g.e., s.28.

²⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ekim 1973, s.1.

²⁵¹ Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.323.

²⁵² Milliyet Gazetesi, 7 Ekim 1973, s.1-6.

²⁵³ Lorch N., (1976), *One Long War*, Kudüs: Keter yay., s.176.

²⁵⁴ Laffin J.- Chappell M., (1982), *Arab Armies of the Middle East Wars 1948-73*, London: Osprey yay., s.20.

²⁵⁵ Lorch N., a.g.e, s.181.

Araplar 1967 yılında yaşadıkları ani baskının acısını çıkarırcasına, bu sefer ilk saldırıyı yapmışlardı. Mısır yaptığı organize ve planlı saldırıyla İsrail'in hava ve yer üstünlüğünü kırmayı başarmış ve savaşın ilk günlerinde üstünlüğü elinde tutmuştu²⁵⁶. İsrail gerçekten bu saldırı sonrasında şok olmuştu. Yaşadığı şoka rağmen İsrail, çok hızlı bir şekilde seferberlik hareketini organize etmişti. Arapların düşündüklerinin aksine İsrail'in Yom Kippur gününde olması seferberliğin daha kolay organize edilmesini sağlamıştı. Askere alınacakların geneli ya evinde ya da ibadet için sinagoglardaydı²⁵⁷. Savaş başladığında yedeklerin derhal silah altına çağrılmasının yanısıra hastanelerde ağır hastalar hariç olmak üzere, hastalar taburcu edilmiş ve kamuda kullanılan otobüsler de İsrail ordusunun hizmetine tahsis edilmişti²⁵⁸.

Savaşın 2'nci gününün sabahında, Mısır bildirisine göre 60 İsrail tankı imha edilmiş, 27 İsrail uçağı da düşürülmüştü. 16 İsrail askeri mevzisi de yok edilmişti. Bununla birlikte İsrail, hava kuvvetlerini etkin bir şekilde kullanmıştı. Kanalı geçerek Mısır'ın 10 havaalanını bombalamış, uçaksavar bataryalarına da saldırılar düzenlemişti²⁵⁹. Ancak İsrail'in hava saldırılarına karşı, Mısır'ın kullandığı Sam-6 füzeleri İsrail hava kuvvetlerine ağır kayıplar verdirmiştir. 1973 Savaşı'nda İsrail'in kaybettiği uçakların %90'ı savunma sistemleri ve uçaksavar füzeleri tarafından vurulmuştu²⁶⁰. İsrail'in hava hakimiyetine büyük darbe vuran Sam-6 füzeleri radarla otomatik olarak düşman hedeflerini algılayabiliyordu. Elektronik sistemde bir arıza olması durumunda ise elle kontrol edilebilen Sam-6 füzelerinin patlama anı da uçağın hareketine göre ayarlanabiliyordu²⁶¹. 6 ekimde İsrail'in zırhlı birliklerini desteklemek için kullandığı 30 Skyhawk ve 10 Phantom uçağı Sam-6'lar tarafından düşürülmüştü²⁶².

Suriye birlikleri ise Golan'da Ahmediye, Rafid, Kuşniya ve Ramat Magşim kesimlerinde birkaç km ilerlemişlerdi. Suriye birliklerini durdurmak için İsrail hava

²⁵⁶ Sakal E., a.g.e., s.10.

²⁵⁷ Goldschmidt A.-Davidson L., a.g.e., s.456.

²⁵⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ekim 1973, s.1-7.

²⁵⁹ Barış Gazetesi, 8 Ekim 1973, s.1-7.; Dupuy T. N., (1978), *Elusive Victory The Arab Israeli Wars 1947-1974*, New York: Harper&Row yay., s.421.

²⁶⁰ Erendil M., (1979), *İsrail-Arap Harpleri*, Ankara: ATASE yay., s.41-42.

²⁶¹ Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ekim 1973, s.3.

ve karadan yoğun bir çaba içerisine girmişti²⁶³. İsrail yedeklerini hızlı bir şekilde toplamayı başarmıştı. İsrail ordusu her iki cephede birden karşı saldırıya geçmek istemiş, ancak karşılaştığı mukavemet sonrasında bundan vazgeçmişti²⁶⁴. Savaş deniz üzerinde de devam ediyordu. Deniz savaşında Mısır 5 İsrail gemisi, İsrail de 4 Mısır gemisi batırdığını iddia etmiştir²⁶⁵.

Yedeklerin gelmesiyle birlikte 2 İsrail Zırhlı Tümeni, Avrahan Adan'ın komutasında, Kanal Cephesi'ne doğru yönlendirilmişti. Savaşın ikinci günü öğlen saat 2'de harekete geçen bu birlik, savaş'ın 3. gününde 8 Ekim sabahı saat 7'de Mısırlıların düzenlediği pusuya düşmüştü. Onunla eş zamanlı olarak bir birlik daha pusuya düşürülmüştü. Fazla kayıp yaşanmamasına karşın İsrail birlikleri 3-4 saat kadar gecikme yaşamış, bu da Araplara zaman kazandırmıştı ve İsrail'in ilk karşı atağı başarısız olmuştu²⁶⁶.

Savaşın 4. gününde İsrail, her iki cephede birden zor duruma düşmüştü. İsrail kaybettiği hava üstünlüğünü tekrar ele geçirmek için Suriye'de Şam, Mısır'ın 2 havaalanı, elektrik santralleri ve petrol rafinerileri gibi stratejik öneme sahip yerler ve Lübnan'a ait bir radar üssü, üzerine saldırılarda bulunmuş ve bombalamıştı. Saldırıları da pek çok sivil öldürülmüş ya da yaralanmıştı. Bombardıman sırasında elçilik binalarının olduğu bölge zarar görmüş, Sovyetler Birliği ve Polonyalı bazı diplomatlar da bu saldırı sırasında hayatlarını kaybetmişlerdi²⁶⁷. Şam'a düzenlenen İsrail hava saldırısında BM gözlemcisi Norveçli Yüzbaşı Didrik B. Tjorswaag de eşi ve çocuğuyla birlikte öldürülmüştü. 6 Ekim'de de Mısır'da Süveyş Kanalı'nda bulunan BM gözlemcisi Fransalı Yüzbaşı G. Banse, ve İtalyalı Yüzbaşı C. Olivieri öldürülmüştü²⁶⁸.

9 Ekim'de İsrail ve Suriye hava kuvvetleri Şam üzerinde 3 İsrail uçağının bombalı saldırısı sırasında 9 uçağın katıldığı bir hava çarpışması içindeydiler. Suriye

²⁶² Armaoğlu F., *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, s.325.

²⁶³ Vatan Gazetesi, 8 Ekim 1973, s.5.

²⁶⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ekim 1973, s.7.

²⁶⁵ Milliyet Gazetesi, 8 Ekim 1973, s.1.

²⁶⁶ Dupuy T. N., a.g.e., s.423.

²⁶⁷ Barış Gazetesi, 10 Ekim 1973, s.1.

²⁶⁸ Yearbook of the United Nations, 1973, ss193.

hava akınlarında 18 İsrail uçağını düşürdüğünü iddia ediyordu. Suriye’de genel durum böyle iken Mısır Sina’da oldukça büyük bir ilerleme kaydetmişti. Yaşanan büyük tank savaşında 100’den fazla İsrail tankı tahrip edilmişti. Aynı zamanda İsrail’in elinde bulunan petrol kuyularına da Mısır komandoları saldırı düzenlemiş ve İsrail’in petrol kaynakları yıkılmıştı²⁶⁹. 9 Ekim sabahında ABD Dışişleri Bakanı Kissinger’a rakamların gizli kalması ricasıyla bildirilen, İsrail’in 4 günlük savaşta 500 adet tank ve 49 uçak kaybıydı. Bu rakamlar savaşın ilk dört gününde, Mısır ve Suriye’nin bildirdiği rakamların, savaş esnasında tespit edilmesi güç durumlar da göz ardı edildiğinde tutarlı olduğunu bize göstermektedir²⁷⁰.

İsrail’in karşı atağı, İsrail askeri tarihindeki en kötü felaketlerden biriydi. Kanal boyunca mevzilerini sağlamlaştıran Mısır birlikleri, İsrail 190. Zırhlı tugayını tamamen yok etmişlerdi. Mısırlılar, yalnızca planlı ve düzenli bir saldırı yapmamışlar, aynı zamanda Mısır Zırhlı Birlikleri’nin tanklara karşı savaşta ne kadar yetenekli olduklarını da kanıtlamışlardı. Mısır planlandığı gibi ilk 4 gün içinde Bar-Lev Hattını ele geçirmişti. İsrail ordusu ise daha güç bir savaşa hazırlanmak için geri çekildiğini açıklamıştı²⁷¹.

Çekilen İsrail ordusu, Bar-Lev hattının hemen gerisinde 10 km mesafede, tekrar bir savunma hattı inşasına girişmişti²⁷². İsrail Sina’da savaşın zor olacağını, yaptığı başarısız karşı saldırılardan sonra iyice idrak etmişti. İsrail Genel Kurmay Başkan Yardımcısının “Savaşın ne kadar süreceği belli olmaz, fakat herhalde uzun olacaktır” ifadesi İsrail’in Sina Cephesi’nde ne kadar zorlandığını ifade etmekteydi²⁷³. Mısır ele geçirdiği bölgeleri elinde tutabilmek için bir takviye hareketine başlamış ve Sina’ya binlerce asker yığmıştı²⁷⁴. İsrail’in geri çekilmesiyle birlikte Mısır ordusu, 50.000- 60.000 kişilik bir kuvveti ve 400-500 kadar tankı Süveyş’in karşı kıyısına geçirmişti²⁷⁵.

²⁶⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ekim 1973, s.7.

²⁷⁰ Kissinger H., a.g.e., s.127.

²⁷¹ Freaser T.G., (2008), *The Arab-Israeli Conflict*, New York: Palgrave Macmillan yay., s.99; Milliyet Gazetesi, 10 Ekim 1973, s.11.

²⁷² Milliyet Gazetesi, 11 Ekim 1973, s.11.

²⁷³ Vatan Gazetesi, 11 Ekim 1973, s.1.

²⁷⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ekim 1973, s.7.

²⁷⁵ Erendil M., *İsrail-Arap Harpleri.*, s.38.

Mısır, 10 Ekim’de ulaştığı başarı sonrası, savaş için en kritik soru ile karşı karşıya kalmıştı. Saldırıya devam mı etmeliydi yoksa, kazandığı topraklarda savunmasını mı sağlamlaştırmalıydı? Mısır karargahında Genel Kurmay Başkanı General Şazili ve Savaş Bakanı General İsmail arasında bir ikilem vardı. Şazili’ye göre ulaştıkları noktada savunma hattını genişletmeleri İsrail için hem psikolojik hem de ekonomik olarak bir çöküş olacaktı. İsmail’e göre ise harekât geçitlere doğru yönelmeliydi. Geçitlere doğru harekât kararının geleceği 14 Ekim’e kadar, Mısır harekâtı duraklamıştı²⁷⁶.

Mısır birlikleri bu sırada 20 millik bir ilerleme sağlayarak savunmalarını kuvvetlendirmiştiler. Böylece savaşın ilk aşaması tamamlanmış, İsrail ordusu geriden başladığı savaşta ileri geçme şansını yakalamış ve ihtiyacı olan zamanı kazanmıştı. Mısır ordusu saldırıya devam etseydi belki de kaybettiği bütün toprakları tekrar kazanabilirdi. Ancak Mısır şimdilik, bu şansını kaybetmişti²⁷⁷. İsrail ise bu duraklamadan faydalanarak Golan Cephesi’ne yönelecekti.

Savaşta Mısır ve Suriye’ye diğer Arap ülkeleri de yardım ediyordu. Cezayir Hava Kuvvetleri, Mısır Hava Kuvvetlerine yardım için uçak yollamıştı²⁷⁸. Kuveyt, Mısır ve Suriye’ye tıbbi yardımda bulunmuştu. Tunus ve Güney Yemen de her türlü yardıma hazır olduklarını açıklıyorlardı²⁷⁹. Irak 10 Ekim’de 18.000 kişilik kuvvet ve 100 uçakla Suriye’ye yardım için savaşa dahil olmuştu. Tunus ise 300 kişilik bir kuvveti Mısır’a yardım için göndermişti²⁸⁰. Ürdün ve Suudi Arabistan ise 13 ekimde Suriye’ye yardım etmek üzere savaşa dahil olmuştu²⁸¹.

Bu devletlerin savaşa katılma kararı, Mısır ve Suriye’nin savaşta geri düşmeye başlaması ile birlikte olmuştu. Ancak genel itibariyle savaşta bu yardımlar Araplar lehine büyük bir değişime yol açmamıştı²⁸². Özellikle Ürdün Kralı Hüseyin’in İsrail ve ABD ile iyi ilişkiler içinde olma çabası ve diğer Arapların

²⁷⁶ Bregman A., El-Tahri J., a.g.e., s.148.

²⁷⁷ Türkman S., (2007), *ABD, Orta Doğu ve Türkiye*, Ankara : Nobel yay., s.282.

²⁷⁸ Vatan Gazetesi, 9 Ekim 1973, s.1.

²⁷⁹ Barış Gazetesi, 9 Ekim 1973, s.7.

²⁸⁰ Milliyet Gazetesi, 11 Ekim 1973, s.1.

²⁸¹ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ekim 1973, s.1-7.

²⁸² Arı T., a.g.e., s.319.

tepkisini de çekmek istememesi, Ürdün'ün sadece 1 tugay ile savaşa katılmasına yol açmıştı²⁸³.

3.2.2. İsrail'in Karşı Saldırısı, İsrail Şam'a Yaklaşıyor

İsrail daha savaş başlamadan Suriye sınırına yığınak yapmaya başlamış hem zırhlı birliklerini buraya göndermiş hem de binlerce askerini Suriye sınırına taşımıştı. Aynı zamanda İsrail uçakları da bölgede yoğun bir şekilde devriye uçuşları yapmaya başlamıştı²⁸⁴. İsrail'in Golan Tepeleri'nde yaptığı yığınak savaşın gidişatı açısından büyük önem arz ediyordu. İsrail'in Golan Tepeleri 'ne savaş öncesinde gönderdiği ek zırhlı birlikler buranın savunmasını desteklemişti. Burada bulunan birlikler savaş başlamadan önce yüksek alarm durumuna da geçirilmişti²⁸⁵. İsrail savaşın önemli bir noktasında, hayati bir karar vererek hem yedeklerini hem de hava kuvvetlerini Golan Tepeleri 'ne yönlendirmişti²⁸⁶.

İsrail Hava Kuvvetleri'nin, Şam'da Sovyet Kültür Merkezi, Savunma Bakanlığı ve sivil hedeflere yaptığı taktik saldırılar, Suriye Askeri Komutasını ölümcül bir hata yapmaya itmişti. Suriyeliler bu saldırılara karşı koyabilmek için Sam-6 rampalarını Golan'dan alarak Şam yakınlarına taşımışlar ve böylece İsrail hava üstünlüğünü ele geçirmiş, Suriye'nin ilerlemesini durdurmuştu²⁸⁷.

Mısır komutası nasıl ilerleyeceklerini tartışırken, aynı zamanda, benzer bir tartışma da İsrail cephesinde gerçekleşmekteydi. İsrail'in komutasının önemli generalleri Bar-Lev, Gonen, Genel Kurmay Başkanı Elazar ve Savunma Bakanı Moşe Dayan bir araya gelmiş yapacakları taktik hamleyi tartışıyorlardı. Dayan ve Elazar arasındaki anlaşmazlık, Dayan'ın ileri yönelik siyasi hamleleri ön planda tutuyor olmasından kaynaklanıyordu. Dayan'a göre, Golan'a yapılacak bir saldırı başarılı olabilir, belki Şam'ı tehdit edebilirdi ancak bu başarı beraberinde Sovyet Rusya'nın savaşa doğrudan dahil olmasına da sebep olabilirdi. Elazar, Dayan'ı

²⁸³ Kissinger H., a.g.e., s.166.

²⁸⁴ Barış Gazetesi, 16 Eylül 1973, s.3.

²⁸⁵ Lorch N., a.g.e, s.175.

²⁸⁶ Lorch N., a.g.e, s.176.

²⁸⁷ Tibi B., (1993), *Conflict and War in the Middle East 1967-91*, Translated by Clare Krojzl, New York: St. Martin's yay., s.115.

saldırının sadece Şam'ı İsrail uzun menzilli füzeleriyle tehdit edebilecek bir hatta kadar olacağı konusunda ikna etmiş, Dayan istemeyerek de olsa Golan üzerine yapılacak saldırıyı kabul etmişti²⁸⁸.

Savaşın ilk beş gününde Suriye ordusu elde ettiği kazanıma rağmen fazlaca hırpalanmış ve yorgun düşmüştü. 10 Ekim'e kadar Suriye'nin kaybettiği tanklar bir hayli fazlaydı. Bunlardan 100 kadar tank ise neredeyse tamamen çalışır durumda İsrail ordusuna terk edilmişti²⁸⁹.

İsrail, 11 Ekim'de Golan'da ateşkes hattını yararak ilerlemiş ve savaşı tekrar Suriye topraklarına taşımıştı. İsrail birlikleri savaşın 6. Gününde, Golan Cephesi'ne tamamen hâkim olmuş, Suriye toprakları üzerinde 10 kilometre mesafe almıştı ve Şam yolu üzerinde ilerlemeye devam ediyordu. İsrail'in Şam'a varmasına 61 kilometre kadar bir mesafe kalmıştı. Suriye ovalarında ilerleyen İsrail tank birliklerine, alçaktan uçan İsrail Phantom ve Mirage uçakları da destek veriyordu. İsrail Savunma Bakanı Moşe Dayan "Sanırım, Suriyeliler, Şam'dan Tel Aviv'e değil Tel Aviv'den Şam'a giden yol bulunduğunu öğreneceklerdir" diyerek İsrail ordusunun hedefini açıklıyordu. İsrail ordusunun asıl hedefi ise Şam'a 19 kilometre mesafede bulunan önemli bir askeri merkez olan Katana'ydı²⁹⁰.

İsrail, Suriye Cephesi'nde üstünlüğü tamamen ele geçirmişti. Bununla birlikte, Süveyş Cephesi'nde Mısır ileri harekâtı duraklasa da İşgal edilmiş Arap topraklarında 25 kilometre kadar genişlemişti. İsrail, Suriye üzerine karadan yaptığı saldırının yanısıra Suriye'nin Akdeniz kıyısındaki önemli bir limanı olan Lazkiye limanına da deniz üzerinden saldırıya geçmişti. Bu saldırı sırasında bir Yunan ticaret gemisi de batırılmıştı. Burç İslam ve Banyas'a yaptığı saldırıda ise bir petrol rafinerisi patlatılmıştı. Rafineri, radar üsleri, elektrik hatları gibi önemli konumlara düzenlenen saldırılar, savaşta hem taktiksel açıdan hem ordu tedariği hem de savaştan sonra meydana gelecek petrol krizine katkısı açısından, büyük önem arz

²⁸⁸ Boyne W. J., (2002), *The Two O'clock War*, New York: St. Martin's yay., s.83-84.

²⁸⁹ Boyne W. J., a.g.e., s.89.

²⁹⁰ Freaser T. G., a.g.e., s.100; Milliyet Gazetesi 12 Ekim 1973, s.1-11.

ediyordu. İsrail gemileri yapılan saldırıda amacına ulaşsa da saldırıdan sonra çekilmek zorunda kalmış, 3 İsrail gemisi de batırılmıştı²⁹¹.

Savaşın 7. günü 12 Ekim’de İsrail ve Arap kuvvetleri arasında deniz savaşı devam etmişti. İsrail’in ünlü askeri isimlerinden Chaim Herzog savaşın 6. ve 7. gününde, Suriye’nin 10 füze atar hücumbotunun batırılmasından sonra, Suriye’nin denizde savaştak gücünün kalmadığını söylüyordu. Buna karşın Mısır Deniz Kuvvetleri ise 3 İsrail Hücumbotunun ve birçok çıkartma gemisinin batırıldığını, Sina’da 2 İsrail kumanda karakolunun da tahrip edildiğini açıklıyordu²⁹².

Karadan ilerlemesini sürdüren İsrail ordusu Şam’ın 22 kilometre kadar yakınına ulaşmış Suriye’nin başkenti Şam, artık İsrail ordusunun top menziline girmişti. Suriye Cephesi’nde en zorlu savaşların verildiği Golan’ın en önemli tepesi Kuneytra ise 2-3 kez el değiştirmiş ve nihayetinde Golan tamamen İsrail birliklerinin eline geçmişti²⁹³. Savaşa katılan Irak birlikleri ön hattı savunmak üzere ileride kalmış, Suriye birlikleri ise Şam ve çevresini korumak üzere cephe gerisine çekilmişti. İsrail ordusu ise Suriye’nin kurduğu savunma hattına 19 kilometre yakınlıktaydı ve kurulan ikinci savunma hattını topraklarla dövmeye başlamıştı²⁹⁴.

Süveyş’te ise tank savaşları devam ediyordu. 12 Ekim’de, öğlen saatlerinde cereyan eden çarpışmada, her iki tarafın da bildirdiğine göre İsrail 13 tank ve 19 zırhlı aracını kaybetmişti. Bununla birlikte 2 İsrail tankı da mürettebatıyla birlikte Mısır birlikleri tarafından ele geçirilmişti²⁹⁵.

İsrail, savaşın yedinci gününde de stratejik noktaları bombardımana devam ediyordu. İsrail ordusu Suriye’nin askeri hava limanlarına karşı bombalama harekâtına girişmiş, çoğu havaalanı kullanılamaz hale gelmişti. İsrail, Arap uçaklarıyla yaptığı hava savaşında 29 uçak düşürmüştü. Suriye uçaksavarları ise 16 İsrail uçağını düşürmüştü. İsrail, Suriye üzerine yaptığı hücumun yanı sıra, sivil hedefleri de bombalıyordu. Mısır içlerine düzenlenen hava akınında İsrail, Kahire-

²⁹¹ Barış Gazetesi 12 Ekim 1973, s.1-7.

²⁹² Cumhuriyet Gazetesi 13 Ekim 1973, s.1.

²⁹³ Kırçalı H., (13 Ekim 1973), “Golan Cesetle Doldu”, *Milliyet Gazetesi*, s.1-11.

²⁹⁴ Barış Gazetesi 13 Ekim 1973, s.7-8.

²⁹⁵ Barış Gazetesi 13 Ekim 1973, s.7.

İskenderiye arasındaki Met Asım köyünü bombalamış, bombardımanda isabet alan içinde 60 kişinin olduğu otobüsten kurtulan olmamıştı²⁹⁶.

Suriye Cephesi'nde ise elektrik santrallerine düzenlenen saldırıdan dolayı neredeyse bütün Suriye karanlıklar içinde kalmıştı²⁹⁷. Bombalanan Mezze mahallesinde sivil halktan 95 kadar insan ölmüş, 20 ev yıkılmıştı. Yıkılan binalar arasında BM'nin katkısıyla yapılan bir sağırılar okulu da bulunuyordu. Okulda bulunan 8 öğrencide saldırıda hayatını kaybetmişti²⁹⁸. Bombalanan Mezze hastanesinde ise çoğunluğu doktor 26 kişi yaralanmıştı²⁹⁹.

İsrail, Mısır'da Nil Deltası'nda sivillerin yoğun yaşadığı bölgelere, yüksek etkili bombalar atmıştı. Mısır ve Suriye'de okullara, hastanelere ve sivillere yaptığı saldırıların yanı sıra İsrail kontrolündeki bazı bölgelerdeki sivilleri de sınır dışı etmişti. 600 kadar sivil tutuklamıştı. Sınır dışı edilen 300 kadar kişi, El Ganayin ve Amir köylerinde yaşayan sivil halktı³⁰⁰. Savaşın 8. gününde de İsrail sivil hedefleri bombardımana devam ediyordu. Nil Deltası'nda yaptığı bombardımanda 108 sivil hayatını kaybetmiş, 65 sivil de yaralanmıştı³⁰¹.

Savaşın 8. Gününün sabahında, Suriye'ye yardım için savaşa dahil olan 100 tanklık bir Irak tümeni de İsrail ordusu tarafından yok edilmiş, 100 tankın 80'i imha edilmişti. İsabet alan 40 Ürdün tankının 30 tanesi de imha edilmişti. Suriye ve Irak birlikleri, boyları 10 kilometreyi bulan hendekler kazarak, İsrail saldırısına karşı durmaya, onları durdurmaya çalışıyorlardı. Şam ise 800 tank tarafından korunuyordu. Suriye kuvvetleri savaşta bir ölüm kalım mücadelesine girişmişlerdi³⁰².

Mısır ordusu ise 13 Ekim'de Bar-Lev Hattı'nda ele geçirilmemiş son İsrail karakolunu içinde 5'i subay olmak üzere 37 İsrail askeriyle birlikte zapt etmişti.

²⁹⁶ Cumhuriyet Gazetesi 13 Ekim 1973 s.1.

²⁹⁷ Milliyet Gazetesi 13 Ekim 1973, s.11.

²⁹⁸ Barış Gazetesi 14 Ekim 1973, s.7.

²⁹⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ekim 1973, s.1.

³⁰⁰ Yearbook of the United Nations, 1973, s.226.

³⁰¹ Vatan Gazetesi, 14 Ekim 1973, s.6.

³⁰² Kırçalı H.,(14 Ekim 1973), "Ürdün'de Savaş Girdi", *Milliyet Gazetesi*, s.6-7; Lorch N., a.g.e, s.194.

Artık Mısır ordusu planladığı şekilde savunmasını sağlamlaştırmıştı³⁰³. 10 Ekim’de başlayan Mısır duraklaması ya da başka bir deyişle, harekât arası olarak tanımlanan dönem, 13 Ekim akşamı alınan kararla sona ermişti. 14 Ekim’de Mısır Zırhlı Birlikleri geçitlere doğru hareket edeceklerdi³⁰⁴.

3.2.3. Mısır Ordusunun Duraklaması Sona Eriyor

İsrail ordusu, savaşın 9. gününde Suriye Cephesi’nde çekilmeye başlamış daha doğrusu bu cephede bir durgunluk oluşmuştu. Bu durgunlukta, Suriye Cephesi’ndeki birliklerin taarruz girişiminin ufak bir etkisi olsa da bu durgunluğun temel sebebi Mısır’ın başlattığı taarruzdu³⁰⁵. Mısır ordusu 14 Ekim’de sabah saatlerinde saldırıya başlamıştı. Saldırı ağır top ateşi ve yoğun hava akınları ile başlamıştı. Suriye Cephesi’nde ise zaman zaman küçük ateşkeslerle duran savaşta, genellikle topçu ateşleri üzerine kurulu bir savaş taktiği, temel unsur haline gelmişti. Suriyeli askerler süngü süngüye bir savaştansa top ateşleri ile savunma yapıyorlardı³⁰⁶.

İsrail’in havadan yaptığı saldırılar ise savaşın başlangıcına nazaran oldukça azalmıştı. Bu azalmanın temel sebebi ise savaşın başlangıcından itibaren Arap kuvvetlerinin kullandığı Sam-6 uçaksavar füzelerinin büyük yardımıyla İsrail hava kuvvetlerinin mevcudunun fazlasıyla azalmasıydı. Savaşta İsrail askeri teçhizatının eksikliği, azalması ise Amerikan yardımları ile telafi edilecekti³⁰⁷.

İsrail ordusu Suriye’de istediğini elde etmiş ve bu cephede üstünlüğü ele almıştı. Mısır saldırısının da her an gelebileceğinin farkındaydı. Saldırının yapılacağı güne kadar İsrail ordusu, Sina’daki tank sayısını artırmış, birliklerini parça parça buraya kaydırmıştı. Mısırlılar ise 11-12-13 Ekim’de yaptıkları takviyelerle tank sayılarını 1000’e çıkarmışlardı³⁰⁸. İsrail’in Suriye Cephesi’nde duraklamasının mühim bir sebebi de askeri teçhizatın neredeyse tükenme noktasına gelmesiydi. 12

³⁰³ Vatan Gazetesi, 16 Ekim 1973, s.6.; Dupuy T. N., a.g.e., s.485

³⁰⁴ Heykel M. H., a.g.e, s.335.

³⁰⁵ Barış Gazetesi, 15 Ekim 1973, s.7.

³⁰⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 15 Ekim 1973, s.1.

³⁰⁷ Vatan Gazetesi, 15 Ekim 1973, s.5.

³⁰⁸ The Sunday Times Savaş Muhabirleri, a.g.e., C.2., s.429.

Ekim’de İsraililer, ABD tarafından söz verilen yardımların derhal gönderilmesini istiyorlardı³⁰⁹.

14 Ekim’de saat sabah 6.30’u gösterdiğinde toplamda bir Tugay boyutunda, 6 Mısır Zırhlı Birliği yönlerini doğuya çevirmiştiler. Mısır ordusunun temel amacı Hatmia, Mitla ve Gidi geçitlerine ulaşmaktı. Bu üç bölge ana geçiş güzergahını oluşturuyordu ve buraları tutmak, İsrail’in geçişini engellemek ve Mısır savunmasını güçlendirmek için önem arz ediyordu³¹⁰. Sina Çölünde hareket eden yüzlerce Mısır tankı büyük bir toz bulutuna yol açıyordu ancak bu sefer işler Mısır ordusu için savaşın başlangıcındaki kadar kolay olmayacaktı³¹¹.

Mısır saldırısı, tarihin en büyük tank savaşlarından birini başlatmıştı. Mısır ordusu, saldırıyı başlattığında savunmasının en önemli unsurlarından biri olan hava savunma sistemlerinden de uzaklaşıyordu. Bu durum Mısır saldırısını oldukça güç bir durumda bırakacaktı³¹². Mısırın 1000 tanklık kuvvetine karşın İsrail ordusunun Suriye Cephesi’nden kaydırıldığı kuvvetlerle birlikte 750 tanklık bir kuvveti bulunuyordu. İsrail ordusunun planı, başlangıçta savaşta avantajı Mısıra vermektir. Alacağı ufak zayıflık sonrası, Mısır ordusuna karşı-saldırıda bulunacaktı. Bu plan işe yaradığı daha savaş başlayalı 2 saat geçmesine rağmen İsrail birlikleri, üzerine gelen Mısır 15. Zırhlı tugayı İsrail ordusuna yaklaştıktan sonra sadece 3 tank kaybına karşın 40 Mısır tankını yok etmişti. Daha sonra, Mısır saldırısı püskürtülmüş, General Aden’in birlikleri 50 Mısır tankını daha imha etmişti³¹³.

Mısır ordusu verdiği kayıplarla birlikte, Gidi ve Mitla geçitlerine doğru ilerlemeye devam etti. Geçitlere vardığında ise General Ariel Sharon onları karşılamak üzere birliğiyle birlikte bekliyordu. Geçitler arasında sıkıştırılan Mısır ordusu, 60 kadar tankını daha burada kaybetmişti. İsrail’in başarıyla uyguladığı

³⁰⁹ Kissinger H., a.g.e., s.186.

³¹⁰ Dupuy T. N., a.g.e., s.486.

³¹¹ Vatan Gazetesi, 16 Ekim 1973, s.6.

³¹² Guardia A., (2002), *War Without End İsrailis, Palestinians and the Struggle for a Promised Land*, New York: St. Martin’s yay., s.128.

³¹³ Boyne W. J., a.g.e., s.129-130.

planı, savaşın dönüm noktasını oluştuyordu. Bu noktadan sonra savaş bir müddet daha devam edecek olsa da İsrail avantajlı konuma geçmişti³¹⁴.

Mısır saldırısı başarıya ulaşamamış, yapılan saldırı sonrası Mısır ordusu 1000 kadar zayıt vermişti. 220 kadar Mısır tankı ise tahrip olmuştu. Mısır ordusunun başarısız taarruzuna karşın, İsrail ordusunun, birliklerini Sina Cephesi'ne kaydırmasından da faydalanan Suriye Cephesi başlattığı karşı taarruzla bir İsrail saldırısına karşı başarılı olmuş ve 50 kadar İsrail tankı, 3 topçu bataryası ve çeşitli zırhlı araçlar da tahrip edilmişti. İsrail'in Şam'a doğru ilerlemesi de durdurulmuştu. İsrail ordusu bundan sonra Suriye Cephesi'nde daha fazla ilerleyemeyecekti. Savaşın 10. gününde İsrail ordusu, Mısır'ın Ras Garip Limanı'na düzenlediği saldırıda pek çok Mısır teknesini batırmış ve limanda bulunan cephane depolarını da tahrip ederek, kullanılamaz hale getirmişti³¹⁵. Suriye Cephesi'nde ise Lazkiye ve Tartus şehirlerindeki sivil hedefler de İsrail tarafından bombalanmıştı. Suriye'ye karşı tekrar harekete geçen İsrail ordusu 6 tankını kaybetmişti³¹⁶.

Mısır ordusunun başlattığı saldırı, Suriye Cephesi'nden gelen baskının da bir sonucuydu. Suriye Cephesi'ni rahatlatmak için Mısır bu saldırıyı yapmalıydı. Ancak Mısır ordusu saldırıyı 6 kol üzerinden düzenlemiş, saldırı 160 km'lik bir alana yayılmıştı. Saldırının böyle geniş bir alana yayılması, İsrail birliklerinin planlarını uygulamasını da bir hayli kolaylaştırmıştı. Mısır ordusu daha dar bir alan üzerinde ya da 2 kola ayrılmış şekilde daha yoğun bir saldırı düzenleseydi, belki de başarı şansı daha yüksek olurdu³¹⁷.

Mısır ordusunun saldırıyı başlattığı gün, İsrail Başbakanı Golda Meir, Genelkurmay'ın da yer aldığı bir kabine toplantısı düzenlemişti. İsrail kabinesi acil bir saldırı düzenleme ya da Mısır'ın saldırısını bekleme hakkında karar vermeye çalışıyordu. Genel Kurmay Başkan Yardımcısı Yisrael Tal'in aksine çoğunluk saldırı konusunda hemfikirdi. Kararın alınmasını kolaylaştıran şey ise Mısır'ın başlattığı

³¹⁴ Dunstan S., a.g.e, s.66.

³¹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ekim 1973, s.1.

³¹⁶ Barış Gazetesi, 16 Ekim 1973, ss7.

³¹⁷ Chaim H., a.g.e., ss261.

saldırı olmuştu. Böylece Tal'in istediği gibi bir tank savaşı yapılmış ve İsrail savaşın gidişatını değiştirecek bir başarı elde etmişti³¹⁸.

Bu başarı sonrası İsrail son darbeyi indirebilmek ve savaştaki üstünlüğü tamamen ele geçirebilmek için diğer planını uygulamaya geçirecekti. Ateşkes yapılmadan önce bu plan, masada İsrail'in elini güçlendirecekti. Son darbe kanalın geçilmeseydi ve Mısır ordusunun yeterince hırpalandığı düşüncesiyle bu görev Sharon'a verilmişti. Sharon'un emrinde 100 kadar tanktan oluşan üç zırhlı tugay, paraşütçüler, bir piyade tugayı ve köprü kurma becerisine sahip istihkâmcılar bulunuyordu. Operasyona Gazelle kod adı verilmişti³¹⁹.

Esasında olası bir sıkıntılı anda gerçekleştirmek üzere İsrail, kanalı geçme operasyonunu daha öncesinden planlamış, tatbikatlar yapmış ve malzemenin kolayca taşınabilmesi için yollar hazırlamıştı. Köprülerin kurulmasını kolaylaştırmak ve buraya yönelecek trafiğin kolayca yönetilebilmesi için Matzmed'de su kenarına kum duvarlarla korunan geniş bir alan inşa edilmişti. Tüm hazırlıklara rağmen Mısır'ın Sina'da olacağını hiç düşünmemişlerdi. Bu durum planı sekteye uğratmış ve geçiş operasyonu İsrail için bir hayli güç olmuştu. Mısır birlikleri İsrail karşı atağını yarmak için büyük bir mücadele göstermişlerdi. İsrail ise İskenderiye'deki radar üslerine düzenlediği saldırıyla taktik üstünlüğü de elde etmeye çalışıyordu³²⁰.

Savaşın 2. Gününde 7 Ekim'de Savunma Bakanı Moşe Dayan'ın yaptığı açıklama da bize İsrail planının savaş öncesinde yapıldığını gösteriyordu. Dayan, eğer savaşı biz başlatmış olsaydık şimdi kanalın karşı kıyısında'ydık diyordu³²¹. Operasyonun düzenlenmesindeki zorlukların yanısıra kolaylaştırıcı unsur ise Mısır ordusunun, kuvvetlerinin büyük kısmını kanalın karşısına, Sina'ya geçirmiş olmasıydı. İsrail'in geçiş için kullanacağı Büyük Acı Göl'ün kuzeyi Mısır 2. ve 3.

³¹⁸ Bregman A., El-Tahri J, a.g.e., s.148.

³¹⁹ The Sunday Times Savaş Muhabirleri, a.g.e., C.2., s.465.

³²⁰ Blum H., (2004), *The Eve Of Destruction*, New York: HarperCollins yay., s.304; Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 1973, s.11.

³²¹ Milliyet Gazetesi, 8 Ekim 1973, s.11.

Ordularının bağlantı kavşağında bulunuyordu ve Mısır hattının en savunmasız bölümüydü³²².

15-16 Ekim gecesi Sharon, kanalı geçişte kullanılacak köprülerin kurulması için gerekli malzemenin eksik olmasından dolayı, geçişi ertelemeyi düşünmüştü. Ancak bu erteleme talebi üst kademeler tarafından operasyonun iptaline yol açabilirdi. General Bar-Lev'in yüzen zırhlı taşıyıcıların kullanılması ve köprü için kullanılacak salların devamının daha sonra gelmesi önerisiyle, operasyona devam kararı aldılar³²³.

Kanal'ın karşısına geçiş operasyonunun kolaylaşması için planlanan geçiş bölgesinin temizlenmesi, sert geçen muharebelerden dolayı ancak 15 Ekim akşamı gerçekleştirilebilmişti. İsrail bombardımanında, patladığında binlerce parça halinde etrafa yayılan, msket bombaları kullanmıştı³²⁴. Operasyonun başarıyla tamamlanabilmesi için Akaviş ve Tirtur yollarının kontrol altına alınması gerekiyordu³²⁵.

15 ve 16 Ekim'de hem yolların kontrol altına alınması hem de kanalın batı yakasına geçişin tamamlanabilmesi için çetin muharebeler yapıldı. İsrail birlikleri Mısır ordusunun dikkatini doğuya yöneltip, Lexicon yolu civarındaki topraklara Mısırlıların direniş i olmadan kolayca nüfuz etmişti. Ancak Mısır birlikleri çok geçmeden İsrailileri fark etmişlerdi. Lexicon-Tirtur yolu kavşağında 15 Ekim'i 16 Ekim'e bağlayan gece saat 21.20'de ateş başlamıştı. Ay ışığı altında yapılan savaşta düşman birliklerini dahi seçmek çok zordu. Savaşın sonunda iki taraftan da pek çok askeri araç ve tank tahrip olmuştu. Bir yandan savaşlar devam ederken, İsrail Akaviş yolunu düşmanla karşılaşmadan ele geçirmişti. Bu yolun ele geçirilmesi, Mısır direniş iyle aksayan planı devam ettirmek için yeterli görülmüş ve General Danny, geçiş için Matzmed'de kurulan alana ulaşmak için harekete geçmişti. Lexicon-Tirtur kavşağındaki Mısır birliklerine çok yakın geçen Danny küçük bir mücadeleden sonra

³²² Freaser T. G., a.g.e., s.100.

³²³ Adan A., (1986), *The Yom Kippur War*, New York: Drum Books yay., s.262.

³²⁴ Adan A., a.g.e., s.262; Vatan Gazetesi 19 Ekim 1973, s.6.

³²⁵ Gawrych G. W., a.g.e., s.60.

kanala ulaşmış ve 16 Ekim’de saat 01.25 de ilk İsrail kuvvetleri Kanalin batı yakasına ulaşmıştı³²⁶.

16 Ekim sabahı güneş doğarken General Danny’nin paraşütçü birlikleri 750 askerle birlikte Mısır topraklarındaydı ve 3.2 km’lik bir alanı ellerinde tutuyorlardı³²⁷. 16 Ekim’de, savaş’ın 11. gününde İsrail Başbakanı Golda Meir, açıklamasında İsrail birliklerinin Mısır toprağına ayak bastığını ve kanalın karşı kıyısında olduğunu söylüyordu³²⁸.

İsrail bu başarının devamını sağlayabilmek için köprü kurulumunu tamamlamalıydı. Geçiş güzergahını güvence altına almak için Çin Çiftliği civarında 16 Ekim gecesi yapılan çetin savaş, İsrail planının neredeyse 30 saat kadar gecikmesine yol açmıştı. Çin Çiftliği Savaşı sona erdiğinde her iki taraftan da eşit miktarda olmak üzere toplam 1500 askeri araç ve tank tahrip olmuştu. İlk köprünün kurulması ise ancak 17 Ekim’de tamamlanabilmişti. İlk köprünün kurulmasından sonra, General Aden 1 tank tugayıyla karşıya geçmeyi başarmış, İsrail kanalın batı kıyısında 30 tank ve 2,000 askere sahip olmuştu. Mısır askerlerinin geçiş bölgesine ve köprübaşlarına yaptığı saldırılar sonrası İsrail’in geçiş operasyonunu ancak ağır kayıplarla ve maliyetli bir şekilde başarmasına yol açmıştı³²⁹. Mısır ise batı yakasına geçen İsrail komandolarını tek bir asker kalmayana dek temizlediğini iddia ediyordu. Bunun yanında savaşın 12. gününde 21 İsrail uçağını da düşürdüğünü bildiriyordu³³⁰.

Mısır 15 Ekim’de başlayan İsrail karşı saldırısıyla uğraşırken, Mısır üst kademeleri, 16-17 Ekim’de İsraillilerin kanalı geçmesi hakkında tam olarak bilgi sahibi değillerdi. Bölgedeki bazı Mısır birlikleri bu gelişmeleri haber vermişlerdi. Ancak Mısır haberleşmesi o kadar zayıftı ki bunun bir faydası olmamıştı. Mısır Başkanı Sedat ise bu sırada Rusların baskısı, Kissenger ve Heat ile yaptığı görüşmeler sonucu, siyasal bir çözümün hızlanması gerektiği düşüncesi içindeydi³³¹.

³²⁶ Adan A., a.g.e., s.263-267.

³²⁷ Allen P., (1982), *The Yom Kippur War*, New York: Charles Scribner’s Sons yay., s.237.

³²⁸ Laquer W., (1974), *Confrontation The Middle-East War and World Politics*, London: WildWood House yay., s.105; Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 1973, s.11.

³²⁹ Lorch N., a.g.e., s.202-204.

³³⁰ Milliyet Gazetesi, 19 Ekim 1973, s.3; Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ekim 1973, s.1-7.

³³¹ Heykel M. H., a.g.e., s.337-338.

17 Ekim günü, savaşın 12. gününde, Mısır 182. Paraşüt Tugayı İsrail'in geçiş güzergahlarına esaslı bir saldırı yapmak için köprü başlarına ulaşmışlardı. Su altı birlikleri köprüyü havaya uçurmak için hazır durumdayken, Mısır Genelkurmay'ından gelen emir, saldırı yapmadan ilerideki bir tümene katılmalarını söylüyordu. Tugay komutanı bu emrin gerçekliğine inanamamış ve emrin onaylanmasını istemişti. Mısır 2. Ve 3. Ordularının topçuları da ateşe başlamış ve köprüler daha yeni isabet almaya başlamışken geri çekilme emri almıştılar. 19 Ekim gecesi geldiğinde İsrail, Mısır topraklarında 4 tank tugayı, 1 zırhlı tugay ve 1 paraşüt tugayından oluşan bir kuvvetle sağlam bir köprü başı oluşturmuştu³³². İsrail'in kurduğu 3 köprü ise Mısır tarafından tahrip edildikçe, tekrar onarılıyordu³³³.

Mısır genelkurmayı belki gerçekten büyük bir iletişim probleminden dolayı belki de Sedat'ın siyasi bir çözümün zamanının geldiği düşüncesi sebebiyle, İsrail'in ilerlemesine karşı koyamamıştı. Bu vaziyetten sonra Mısır kuvvetleri halen Sina'da olsa dahi ateşkes ve barış için başlangıçta elde ettikleri üstünlüklerini kaybetmişlerdi.

İsrail birlikleri 17 Ekim'de kanalın karşı kıyısına geçtikten sonra Mısırlıların hava savunma sistemlerine karşı bir harekate giriştiler. İsrailliler kanal kıyısındaki Sam füzelerini vuruyorlardı. 19 Ekim'de İsmailiye'nin güneyinde 10 Sam füzesi imha edilmişti³³⁴. 20-22 Ekim arasında yapılan topçu atışları 8 hava savunma alanını daha yok etmişti. Burada temel amaç İsrail hava kuvvetlerinin Mısır içlerine doğru etkinliğini artırabilmek ve İsrail birliklerini koruma altına almak³³⁵.

İsrail 18 Ekim'de Mısır topraklarına çıkan birliklerini tank ve toplanlarla takviye etmişti³³⁶. 19 Ekim'de savaşın 14. gününde İsrail birlikleri Mısır topraklarında ilerlemeye başlamıştı. Mısır topraklarında 20-25 km mesafe kat eden İsrail, Kahire'ye 85 km mesafede olduğunu, 25 Mısır uçağını düşürdüğünü ve 70 tankını

³³² Heykel M.H., a.g.e., s.344-345.

³³³ Vatan Gazetesi, 24 Ekim 1973, s.6.

³³⁴ Sobel L. A., (1974), *Israel & the Arabs: The October 1973 War*, NewYork: Facts on File yay., s.107; Cumhuriyet Gazetesi, 21 Ekim 1973, s.7.

³³⁵ Sakal E., a.g.e., s.356.

³³⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ekim 1973, s.7.

imha ettiğini açıklıyordu. Mısır ordusu ise batı yakasına geçen İsrail ordusunun sarıldığını söylüyordu³³⁷.

Mısır Cephesi bütün bu olanlardan sonra, İsrail'in batı yakasına geçişinin vahametinin farkına vardığında, 19 Ekim'de Mısır Savaş Bakanı İsmail ve Genelkurmay Başkanı Şazili arasında bir tartışma yaşanmıştı. İsmail Mısır'ın doğu yakasında elde ettiği kazanımlardan vazgeçmek istemiyordu. Şazili ise İsrail birliklerini engellemek ve batı yakasından söküp atmak için geri çekilmenin gerektiğine inanıyordu. Sedat 20 Ekim'de olaya müdahil olduğunda İsmail'in fikrini desteklemişti. Mısır, İsrail'in batı yakasında ilerlemesini durdurabilirdi. Şimdi Sina'daki kazanımları kaybetmeden derhal bir ateşkes yapılmalıydı³³⁸. Sina'daki kazanımların kaybedilmesi ihtimali dahi Mısır için başlattıkları savaşın bir hiç uğruna başlatılmış olması demekti.

20 Ekim'de savaşın 15. günü geldiğinde, Mısır füze sistemlerinin çoğu İsrail tarafından imha edilmişti. İsrail Savunma Bakanı Moşe Dayan'da batı yakasında bulunan İsrail birliklerini teftiş için Mısır topraklarına gitmişti. İsrail ordusu batı yakasında 30 kilometre derinliğe ulaştığını iddia ederken, Mısır ordusu da 85 İsrail tankı, 56 zırhlı aracı ve 15 uçağı imha ettiğini açıklıyordu³³⁹. 21 Ekim'de savaşın 16. günü geldiğinde, Süveyş yolunun büyük bir kısmı İsrail kontrolüne girmiş ve İsrail hava üstünlüğünü de ele geçirmişti. Yapılan hava savaşı sonrası Mısır ordusu 1 gün içinde 17 Mig uçağı kaybetmişti. Mısır için en can sıkıcı durum ise Mısır 3. ordusunun İsrail birlikleri tarafından kuşatılmış olmasıydı³⁴⁰.

Mısır 3. ordusu ve Port Sait şehri, İsrail birlikleri tarafından sarılmıştı³⁴¹. 6 Ekim'de İsrail'e karşı düzenlenen saldırıda büyük başarılar elde eden, 20 bin kişilik Mısır 3. ordusu savaşın sonu geldiğinde, Sina Çölünde sıkışmış, İsrail ordusu tarafından kuşatılmış bir haldeydi. Sina Çölünde bulunan 3. Ordu artık ne cephane ne

³³⁷ Milliyet Gazetesi, 20 Ekim 1973, s.3.

³³⁸ Dupuy N. T., a.g.e., s.518-519.; Meital Y., (2013), "The October War and The Egypt's Multiple Crossing", *The Yom Kippur War*, ed. Asaf Siniver, New York: Oxford University yay., s.60.

³³⁹ Milliyet Gazetesi, 21 Ekim 1973, s.3

³⁴⁰ Armaoğlu F., Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), s.328-329.

³⁴¹ Milliyet Gazetesi, 25 Ekim 1973, s.6.

su ne de yiyeceğe erişemiyordu, yaralılarını dahi cephe gerisine gönderemeyecek durumdaydı³⁴².

Karşıya geçen İsrail kuvvetleri ise daha fazla ilerlemek için büyük bir çaba içerisine girmiş olsalar da Mısır askerlerinin yoğun bir şekilde karşı koymasıyla, sonuç alamamışlardı. İsrail kuvvetleri, Süveyş ve İsmailiye kasabalarından daha fazla ileri gidememişler³⁴³. 22 Ekim’de bölgede bulunan savaş muhabirlerinin, aktardığına göre İsrail, Mısır topraklarının 19 kilometre kadar içerisine girmişti³⁴⁴.

Suriye Cephesi’nde ise İsrail, Suriye birliklerini Golan Tepelerinden atmayı başarmış, Suriye içlerine doğru, savaşını sürdürmüştü. Savunma durumundaki Suriye karşı saldırılar düzenlemeye başlasa da artık savaşın başlangıcındaki başarısına tekrar ulaşamayacaktı. İsrail şimdi Suriye’de ekonomik hedeflerin peşine düşmüştü. Amaçlanan Suriye’nin savaştan olabildiğince yıpranmış olarak çıkmasını sağlamaktı. Humusta bulunan Suriye’nin tek petrol rafinerisi İsrail uçakları tarafından bombalanmıştı. Banyas, Tartus ve Lazkiye limanları da ağır hasar alan bölgelerdendi³⁴⁵.

16 Ekim’de Suriye ve Irak kuvvetleri Şam karayolu üzerindeki İsrail birliklerine karşı taarruza geçmişlerdi. İsrail, hava kuvvetlerinin desteğiyle bu saldırıyı durdurmuştu³⁴⁶. 17 Ekim’de Ürdün 40. Kraliyet Zırhlı Alayı da İsrail’e karşı başlatılan karşı saldırıya katılmıştı. İsrail birlikleri ise Şam’a 15 km uzaklıktaki Harasta’da sanayi tesislerini bombalıyordu³⁴⁷. İsrail Şam’ın 38 kilometre güneyindeki Sasa kasabasını da bombalamıştı. Bunun yanısıra İsrail ordusu sivil hedefleri de bombalamaya devam ediyordu³⁴⁸.

19 Ekim’de Ürdün ve Suriye birlikleri yer yer ilerlemeler kaydettiklerini, 3 İsrail mevzisini devre dışı bıraktıklarını, 3 cephaneliğin imha edildiğini ve 5 topçu

³⁴² Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ekim 1973, s.1-7.

³⁴³ McGregor A. J., (2006), *(A Military History of Modern Egypt From the Ottoman Conquest to the Ramadan War)*, WestPort: Greenwood yay., s.280.

³⁴⁴ Vatan Gazetesi, 23 Ekim 1973, s.5.

³⁴⁵ Kamrava M., a.g.e., s.129.

³⁴⁶ Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 1973, s.11.

³⁴⁷ Barış Gazetesi, 18 Ekim 1973, s.1-7.

³⁴⁸ Milliyet Gazetesi, 18 Ekim 1973, s.1.

bataryasının da tahrip edildiğini bildiriordular. Ayrıca 30 İsrail tankı ve 10 zırhlı aracı da tahrip edilmişti³⁴⁹. 20 Ekim’de İsrail ise Arapların saldırısının püskürtüldüğünü ve onlara ağır kayıplar verildiğini bildiriordu³⁵⁰.

Suriye ise İsrail’in ekonomik hedeflere karşı düzenlediği saldırılara misilleme olarak Hayfa’daki petrol rafinerisini bombaladığını açıklamıştı³⁵¹. 23 Ekim de de İsrail sivil hedefleri bombalamaya devam ediyordu. İsrail topçusu ve uçakları Cebelü Şeyhin doğusundaki Arna kasabasını ve çevresindeki köyleri bombalamıştı³⁵². Savaş sona erdiğinde İsrail ordusu Şam’a 30 kilometre mesafedeydi³⁵³.

3.2.4. Ateşkes

Savaşta ateşkes ile ilgili ilk sözü eden, Arapların saldırısına uğrayan İsrail olmuştu. İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban, Mısır’ın 1967 yılından beri var olan sınırlara çekilmesi karşılığında derhal savaşı durdurmaya hazır olduklarını söylüyordu. Mısır ise tek amacının 6 gün savaşında kaybettikleri topraklar olduğunu ve daha fazlasını istemediklerini söylüyordu. Mısır’ın şartı ise İsrail’in toprakları iade etmesi idi³⁵⁴. Türk Dışişleri Bakanı ile görüşen İsrail maslahatgüzarı Shoul Bar Haim de 242 numaralı karara uymaya İsrail’in her an hazır olduğunu ancak müzakerelerin başlamasının bunun ön şartı olduğunu açıklıyordu³⁵⁵.

İsrail için bir barışın yapılabilmesinin temel şartı, Araplarla müzakere için masaya oturmaktı. Ancak Araplar tarafından sunulan ön koşul, İsrail’in işgal ettiği topraklardan çekilmesi idi. Mısır 9 Ekim’de İsrail’in Sina’dan çekilmesi karşılığında ateşkes yapmaya hazır olduğunu söylüyordu³⁵⁶. 13 Ekim’de İsrail Başbakanı Golda Meir gelecek bir ateşkes teklifi karşısında bir dakika dahi gecikmeden değerlendireceğini açıklıyordu³⁵⁷.

³⁴⁹ Barış Gazetesi, 20 Ekim 1973, s.7.,

³⁵⁰ Vatan Gazetesi, 21 Ekim 1973, s.6.

³⁵¹ Milliyet Gazetesi, 21 Ekim 1973, s.3.

³⁵² Barış Gazetesi, 24 Ekim 1973, s.7.

³⁵³ Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ekim 1973, s.3.

³⁵⁴ Milliyet Gazetesi, 8 Ekim 1973, s.11.

³⁵⁵ Milliyet Gazetesi, 11 Ekim 1973, s.11.

³⁵⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ekim 1973, s.7.

³⁵⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ekim 1973, s.7.

Golda Meir konuşmasında, Araplarla bir masaya oturup konuşmak için gösterdikleri yinelenen çabadan bahsediyor ve tek amaçlarının müzakere masasına oturmak olduğunu yineliyordu³⁵⁸. İsrail'in müzakere masasına oturmak isteği ve Arapların, İsrail'in çekilmesi karşılığında masaya oturacaklarını söylemeleri, iki tezat noktayla bir çıkmaz içine girmişti ve böyle bir ortamda savaşın kısa sürede durması mümkün olmayacaktı.

Savaşta ateşkesin sağlanabilmesi için ilk temas ise ABD tarafından 7 Ekim 1973 tarihinde yapılmıştı. BMGK, 8-12 Ekim tarihlerinde İsrail, Mısır ve Suriye'nin de katıldığı 4 toplantı düzenlemişti. SSCB temsilcisine göre sorunun çözümü İsrail'in Arap topraklarından çekilmesi idi. Gereken yeni karar almak değil eski kararları uygulamaktı. İlk adım İsrail'in işgal altındaki topraklardan çekilmeye hazır olduğunun beyan edilmesi idi³⁵⁹.

Hindistan, Avusturya, Fransa, İngiltere ve SSCB temsilcileri hemfikir olarak çözüm için İsrail'in işgal edilmiş topraklardan çekilmesi gerektiğini, 242 numaralı kararın uygulanması gerektiğini vurguluyordu. ABD için ise temel nokta bölgedeki bütün devletlerin yani İsrail'in var olma hakkının kabul edilmesi idi. İsrail müzakerelere açık olduğunu yineliyor, Mısır ve Suriye ise müzakere yapılabilmesi için İsrail'in işgal edilmiş topraklardan çekilmesinin şart olduğunu söylüyordu³⁶⁰.

Tezat iki nokta arasında sıkışıp kalan ateşkes görüşmelerinden sonra, BM Genel Sekreteri 11 Ekim'de, geçen 5 günlük ağır kayıpların olduğu savaştan sonra, hiçbir tarafın siyasi ve askeri amaçlarından vazgeçmeye hazır olmadığını bildiriyor ve İsrail'in sivil hedeflere yönelik saldırılarını kınıyordu³⁶¹.

10 Ekim'de Sovyetlerden ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'a gelen mesaj, Sovyetlerin bir ateşkese itiraz etmeyeceğini söylüyordu. Ancak ateşkesin sağlanabilmesi, savaşı devam ettirmenin müzakere masasında elinin daha da güçleneceğini düşünen Sedat'ın ateşkese ikna edilmesiyle mümkün olabilirdi³⁶². 12

³⁵⁸ Vatan Gazetesi, 15 Ekim 1973, s.5.

³⁵⁹ Yearbook of the United Nations, 1973, s.194.

³⁶⁰ Yearbook of the United Nations, 1973, s.194-195.

³⁶¹ Yearbook of the United Nations, 1973, s.195-196.

³⁶² Kissinger H., a.g.e., s.142.

Ekim’de Sovyetlerin, yerinde ateşkes teklifi İsrail’in cephelerdeki zor durumu ve Amerikan yardımının gecikmiş olması nedeniyle Meir tarafından iyi karşılanmıştı. Ancak savaştaki üstünlüğünü sürdüreceğini düşünen Sedat böyle bir ateşkese razı olmamıştı³⁶³.

Savaşta işler İsrail’in lehine gelişmeye başladığında ise İsrail’in söylemi değişecekti. 15 Ekim’de İsrail Savunma Bakanı Moşe Dayan; “Araplar dersini almadan bir ateşkes kabul etmeyeceğiz” diyordu³⁶⁴. Aynı gün ABD Başkanı Nixon, İsrail’in bağımsızlığı ve korunması için askeri malzeme yardımına başladıklarını açıklıyordu ve gerekirse doğrudan müdahaleye hazır olduklarını ima eden bir konuşma yapmıştı³⁶⁵.

Sedat ise 16 Ekim’de Mısır Parlamentosunda yaptığı konuşmada, ABD’nin açıklamasına karşılık olarak Mısır’ın, İsrail’in başkenti Tel Aviv’i yerle bir edecek, İsrail’in her noktasını paramparça edebilecek füzelere sahip olduğunu söylüyordu. Ateşkes konusuna da değinen Enver Sedat, Mısır’ın İsrail’in 1967 sınırlarına çekilmesini temel alan bir ateşkesi kabul etmeye hazır olduğunu söylüyordu. Golda Meir de yaptığı açıklama da savaş tutsaklarının değiştirilmesi karşılığında ateşkesi kabul edebileceğini ancak Arapların daha yeteri kadar darbe almadığını söylüyordu³⁶⁶. İsrail’in, Mısır karşı kıyısına geçmeyi başarması ve Suriye’deki ilerlemesi, Arapların ateşkes için İsrail’in 1967 Savaşı öncesi sınırlara çekilmesi isteğini de geçersiz kılacaktı³⁶⁷.

Esasında Sedat’ın hedeflediği savaşın başlangıcından beri siyasi bir çözüme ulaşmaktı. Bunun için savaşın ilk günlerinde Mısır Ulusal Güvenlik Danışmanı Hafız İsmail, Sedat adına ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger için bir mektup göndermişti. Mektupta, Mısır’ın savaşı bitirmek için istekleri yer alıyordu. Sedat mektupta; “Çarpışmaları artırmak ya da savaşı genişletmek niyetinde değiliz.” diyordu. Bu durum bize savaş iki tarafta da ateşkes için yeterli olgunluğa eriştiğinde,

³⁶³ Eriksson J., (2003), “Israel and the October War”, *The Yom Kippur War*, ed. Asaf Siniver, New York: Oxford University yay., s.42.

³⁶⁴ Milliyet Gazetesi, 16 Ekim 1973, s.3.

³⁶⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ekim 1973, s.1.

³⁶⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ekim 1973, s.1.

³⁶⁷ Kissinger H., a.g.e., s.228.

Mısır'ın ateşkesi kabul edeceğinin ve savaş sonrasında siyasi bir çözüm için, müzakere yoluna gideceğinin sinyallerini veriyordu³⁶⁸.

Sovyet Başbakanı Kosigin, Sedat'ın meclis konuşmasını yaptığı gün 16 Ekim'de Kahire'ye gelmişti. Kosigin, Sedat'la 5 görüşme yapmıştı³⁶⁹. Kosigin'e göre artık savaş riskli bir hale gelmişti. Sovyetler artık bir ateşkesi onaylıyorlardı. Sovyetlerin bu ateşkes isteğinin temelinde İsrail'in karşıya çıkması önem arz ediyordu. Kosigin ve Sedat arasında yapılan görüşmeler, Kosigin'in 19 Ekim'de Moskova'ya döneceği güne kadar sürmüştü³⁷⁰. Sovyet Büyükelçisi Dobrynin ise 18 Ekim'de Sovyetlerin, İsrail'in 1967 Savaşı öncesi sınırlarına çekilmesine dayanan bir ateşkes için Kissinger'la görüşmüştü³⁷¹.

Henry Kissinger 19 Ekim Cuma günü Sovyetler Birliği lideri Brejnev'den Moskova'ya gelmesi için bir davet almıştı. Davetin temel sebebi İsrail'in Mısır topraklarında tuttuğu köprü başı sonrası ateşkes adımlarının hızlandırılmak istenmesiydi. Önceki günkü Sovyet talebi İsrail'in önceki sınırlara çekilmesi gerektiğini söylüyordu. Brejnev, ABD'nin bu maddeyle ilgili ayak sürüdüğünü ve zaman kazanmak istediğini fark etmişti ve 242 numaralı karara dayalı bu anlaşmazlığın çözülebilmesi için Kissinger'ı derhal Moskova'ya davet ediyordu³⁷².

Başlangıçta gizli olan bu görüşme, Kissinger'ın 9 kişilik heyetle birlikte 20 Ekim'de yola çıkmasından sonra, ABD Başkanı Nixon'un, Kissinger'ı Orta Doğu'daki savaşı bitirmek için Moskova'ya yolladığını açıklamasıyla gizli olmaktan çıkmıştı³⁷³. 21 Ekim öğleninde yapılan görüşmeler sonrası, 3 maddeden oluşan bir barış planı ortak olarak kabul edildi. Anlaşmanın en önemli noktası ise 242 numaralı kararın havada kalan noktalarının taraflar arasında bir müzakereyle uygun bir himaye ve gözetim altında yapılacak olmasıydı³⁷⁴.

³⁶⁸ Kissinger H., a.g.e., s.97.

³⁶⁹ The Sunday Times Savaş Muhabirleri, a.g.e, s.491.

³⁷⁰ Heykel M. H., a.g.e., s.340.

³⁷¹ The Sunday Times Savaş Muhabirleri, a.g.e, s.492.

³⁷² Henry Kissinger, a.g.e., s.257.

³⁷³ Vatan Gazetesi, 21 Ekim 1973, s.1; Henry Kissinger, a.g.e., s.266.

³⁷⁴ Henry Kissinger, a.g.e, s.268-267.

21 Ekim’de ABD ve SSCB’nin ortak talebi üzerine BMGK acil olarak toplanmıştı. BMGK toplantısı, ABD ve SSCB’nin ortak olarak hazırladığı taslak planın konseye sunulması ile başlamıştı. 2 süper gücün ateşkes için 242 sayılı kararı temel alan taslağı şu 3 temel unsurdan oluşuyordu;

- 1- İlk olarak tarafları acil olarak ateşkese ve tüm askeri faaliyetlerin durdurulmasına çağırıyordu. Tarafların kararın kabulünden en fazla 12 saat sonrasına kadar, savaşta ulaştıkları pozisyonlarında kalmalarını ve daha fazla ilerlememelerini istiyordu.
- 2- Ateşkes kararının kabulünün hemen ardından tarafların 1967 yılında alınan 242 numaralı kararı derhal ve bütünüyle uygulamasını istiyordu.
- 3- Son olarak, taraflar arasında adil ve kalıcı bir barışın sağlanması için uygun bir gözetim altında ve ateşkesle eş zamanlı olarak, derhal müzakerelerin başlamasını söylüyordu³⁷⁵.

BMGK çözüm için sunulan taslağı 22 Ekim’de 338 numaralı karar olarak oy birliği ile kabul etmişti³⁷⁶. BMGK ilk ateşkes kararını kabul ettiğinde, İsrail, Mısır ve Ürdün ateşkese uyacaklarını bildirmiştiler. Suriye bir açıklamada bulunmamış Libya, Irak ve Filistinliler ateşkese tepkiyle yaklaşmışlar ve uymayacaklarını söylemişlerdi³⁷⁷.

Ateşkes kararının ardından savaş durmamıştı. İsrail kuvvetleri ve Mısır arasında çarpışmalar devam ediyordu. Mısır ülkenin savunması için, 21-32 yaş aralığındaki yedekleri silah altına çağırmişti. Mısır’ın bu kararı almasına sebep, Mısır 3. ordusunun sarılması ile Mısır’ın eğer gerekirse, uzun sürecek bir savunma için yeterli asker bulundurmamak istemesiydi. İsrail’in ihlali Moskova’nın da uyarısına yol açacaktı³⁷⁸.

Ateşkesin bozulmasındaki temel sebep, 338 numaralı kararın uygulaması hakkında temel olarak hiçbir mekanizmadan bahsedilmemesiydi. Ateşkesin nasıl

³⁷⁵ Yearbook of the United Nations, 1973, s.196-197.

³⁷⁶ Yearbook of the United Nations, 1973, s.198.

³⁷⁷ Milliyet Gazetesi, 23 Ekim 1973, s.1.

³⁷⁸ Milliyet Gazetesi, 24 Ekim 1973, s.3.

uygulanacağına dair olan bu eksiklik ve uygun gözetimin nasıl yapılacağına açıklanmamış olması, İsrail için bu eksikliklerden faydalanarak daha fazla ilerleme şansı demekti³⁷⁹.

23 Ekim’de BMGK Mısır’ın başvurusuyla acil olarak, tekrar toplanmıştı. Mısır, İsrail’in ateşkese uymadığını bildiriyordu. İsrail ise 338 numaralı karara uyduğunu ve ateşkesin sağlanabilmesi için tüm devletlerin buna uyması gerektiğini belirtiyordu. Ayrıca ateşkes için savaş esirlerinin iadesini baş koşul olarak gördüğünü, belirttiğini söylüyordu. 23 Ekim’de yapılan toplantı sonucunda 338 numaralı kararı onayan ve derhal tarafların her türlü ateşi ve askeri faaliyeti durdurarak ateşkes kararının alındığı andaki sınırlarda kalmalarını söyleyen 339 numaralı karar oylanarak kabul edilmişti. 339 numaralı karar ayrıca ateşkesin sağlanması için derhal, en yakındaki BM gözlemcilerinin bölgeye gönderilmesini istiyordu³⁸⁰.

23 Ekim’de yapılan toplantıda BM Genel Sekreteri, konseyin Suriye’den 22 Ekim’deki ateşkesi kabul ettiğini söyleyen bir mektup aldığını söylüyordu. Suriye, Filistin halkının meşru haklarının korunması ve İsrail’in 1967 yılındaki sınırlarına çekilmesi ve İsrail, BM kararlarına uyduğu sürece kararı kabul ettiğini bildiriyordu. Böylece 2. ateşkesle birlikte Suriye de ateşkes kararını kabul etmiş oluyordu³⁸¹.

24 Ekim’de Mısır İsrail’in ateşkes ihlallerine karşı hem Sovyetlere hem de ABD’ye acil müdahalede bulunmalarını isteyen bir mesaj göndermişti. İsrail saldırılarına devam ediyordu ve Mısır kuvvetlerinin çoğu Sina’da sıkışmış durumdaydı. İsrail saldırıları böyle devam ederse, İsrail birliklerinin Kahire’ye doğru ilerlemesini durdurmak bir hayli zor olacaktı. Sedat ateşkesin sağlanabilmesi için iki süper gücün ortak bir güç göndermesini istiyordu. Bu istek ABD tarafından reddedilmişti³⁸². İsrail’in sürekli ihlalleri, Brejnev’in Nixon’a bir mesaj göndermesine sebep olmuştu. Mesajda Brejnev, Nixon’a “eğer İsrail ateşkese uymayacaksa, biz birlikte ve gerekirse zor kullanarak ateşkesi sağlayalım” diyordu.

³⁷⁹ Golan G., (2000), “The Soviet Union and the Yom Kippur War”, *Revisiting the Yom Kippur War*, ed. P.R. Kumaraswamy, London: Frank Cass yay., s.141.

³⁸⁰ Yearbook of the United Nations, 1973, s.198-199.

³⁸¹ Yearbook of the United Nations, 1973, s.200; Milliyet Gazetesi, 25 Ekim 1973, s.6.

Savaşın devam etmesi, Brejnev'in bu sert mesajı ve Sovyetlerin müdahale etme olasılığı ABD ve Sovyetler arasındaki yumuşamanın tehlikeye girmesine yol açmış, ABD kuvvetleri Nükleer alarm durumuna geçmişti³⁸³.

2. ateşkes kararı da savaşın durdurulmasını sağlayamamıştı. Hem Suriye hem Mısır Cephesi'nde topçu düelloları ve hava savaşları devam ediyordu³⁸⁴. BMGK yine Mısır'ın İsrail'in ateşkes ihlaline devam ettiğini bildirmesiyle 24 Ekim'de acil olarak toplanmıştı. Konsey, 24-26 Ekim arasında toplantılar düzenledi. Bu toplantılarda BMGK ateşkesin tam olarak sağlanması ve 338, 339 numaralı kararların uygulanabilmesi için gerekli kararları alacaktı³⁸⁵.

Yapılan tartışmalardan sonra BMGK 25 Ekim'de 340 numaralı kararı kabul etti. 5 maddeden oluşan karar şu şekildeydi;

- 1.) Acil ve tam bir ateşkesin sağlanabilmesi için tarafların 22 Ekim'deki sınırlara dönmesi gerektiği söyleniyor, bu sefer saatte belirtilerek 16.50'de neredeseler oraya dönmeleri isteniyordu.
- 2.) Gözlemcilerin sayısının acil olarak her iki tarafta da artırılması isteniyordu.
- 3.) BM otoritesi altında, BM daimi üyeleri hariç olmak üzere, BM'ye üye ülkelerden sağlanacak personelle oluşturulacak, acil bir kuvvet kurulmasına karar veriyordu. Genel Sekreterden 24 saat içinde atılan adımlar hakkında rapor isteniyordu. (Bu maddede, daimi üyelerin hariç tutulması ABD ve SSCB arasında meydana gelen ya da gelebilecek gerginliklere karşı düzenlenmişti.)
- 4.) 338, 339 ve 340 sayılı kararların temelinde uygulanacak çözüm adımlarının, Genel sekreter tarafından acil ve devamlı şekilde konseye rapor verilmesi talep ediliyordu.

³⁸² Golan G., a.g.e., s.143-144.

³⁸³ Heykel M. H., a.g.e., s.373.

³⁸⁴ Vatan Gazetesi, 25 Ekim 1973, s.1.

³⁸⁵ Yearbook of the United Nations, 1973, s.200.

5.) Son maddede ise BM tüm üye devletlerden bu kararla birlikte 338 ve 339 numaralı kararların uygulanmasında geniş ve tam bir iş birliği istiyordu³⁸⁶.

27 Ekim’de alınan 341 numaralı kararla ise 7.000 kişilik bir BM barış gücünün oluşturulmasına karar verilmişti. 6 ay süreyle görev yapacak olan kuvvetin görev süresi gerekli görüldüğü takdirde 6 aylık periyotlarla uzatılacaktı³⁸⁷.

26 Ekim’de 340 numaralı kararın uygulanması için en kısa zamanda Kıbrıs’taki BM gücünün Orta Doğu’ya kaydırılmasına karar verilmişti. Kuvvetin 27 Ekim’de bölgeye ulaşması öngörülüyordu³⁸⁸. Kıbrıs’tan aktarılan BM kuvvetleri 27 Ekim’de Süveyş şehrine ulaşmıştı. 27 Ekim’de BM kuvvetlerinin bölgeye varacağı zamana kadar İsrail neredeyse Süveyş şehrinin tamamını işgal etmişti. İsrail, Mısır askerlerine gönderilen gıda ve ilk yardım malzemelerinin de Mısır ordusuna ulaşmasını engelliyordu³⁸⁹.

İlk ateşkese kadar 17 gün, BM kuvvetlerinin 27 Ekim’de bölgeye ulaşmasına kadar ise 22 gün süren savaş, 27 Ekim’de sona ermişti. 27-28 Ekim de ise İsrail ve Mısır, Kahire-Süveyş yolunun 109. Kilometresinde BM nezareti altında ilk kez müzakerelere başlamıştı. Uzun sürecek bir barış yolunun ilk adımını teşkil eden bu görüşmelerden sonra Süveyş Kanalı’nın doğusunda bulunan Mısır ordusuna askeri olmayan gıda, ilk yardım malzemeleri gibi ikmallerin yapılmasında anlaşılmıştı³⁹⁰.

3.3. Savaş Sonrası Durum

3.3.1. Sovyet Rusya ve ABD’nin Yardımları

Sovyet ve Amerikan yardımları, bu savaşla ortaya çıkmış bir unsur değildi ancak Orta Doğu’da son dönemde bu yardımlar bir hayli artmıştı. 1973 Savaşı’ndan önce İsrail ve Mısır arasında yapılan Yıpratma Savaşı sırasında Amerika’nın İsrail’e yaptığı yardımlar da hızla artmaya başlamıştı. Nixon ve Kissinger bu yardımların ne kadar fazla olacağını Sovyetlerin Arap devletlerine yaptığı yardımın sınırına

³⁸⁶ Yearbook of the United Nations,1973, s.201-202.

³⁸⁷ Yearbook of the United Nations,1973, s.204.

³⁸⁸ Yearbook of the United Nations,1973, s.203.

³⁸⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ekim 1973, s.1-7.

³⁹⁰ Yearbook of the United Nations,1973, s.205.

bağlıyorlardı. 1972’de ABD ve İsrail arasında yapılan anlaşma sonrası ABD İsrail’e uzun vadede savaş uçağı ve tank sağlayacağını taahhüdünü veriyordu. İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban bu dönemi ABD yardımlarının altın dönemi olarak niteleyecekti³⁹¹.

İsrail savaşta geri düştüğünde onun kalkmasını sağlayan yegane unsur 2,2 milyarlık Amerikan yardımıydı³⁹². Nitekim savaşın sonu geldiğinde Enver Sedat, Esad’a gönderdiği mesajda ABD’nin yardımlarından bahsediyor, Amerika’ya karşı bir savaşı kazanamayacağını ve bir ateşkesi kabul edeceğini haber veriyordu³⁹³.

Yapılan silah yardımları ABD’nin de belirttiği gibi SSCB ile paralel olarak gidiyordu. SSCB Orta Doğu’daki Arap ülkelerine yoğun silah yardımları yapıyordu. 1967 Savaşı sırasında da Sovyetler Mısır’a 48 bin tonu bulan savaş malzemesi yardımı yapmış ve pek çok Sovyet teknisyeni göndermişti³⁹⁴.

Londra merkezli Stratejik Araştırmalar Enstitüsü’nün araştırmalarına göre, 1972 yılında, Sovyetler Irak’a 35 uçak, Mısır’a 16 torpido gemisi satmıştı. Suudi Arabistan ise 180 kadar uçak siparişi vermişti³⁹⁵. Ayrıca Sovyetler Mısır’a 100 Mig-21 ve 60 Sam-6 füzesi vermeyi taahhüt ediyordu. Şüphesiz taahhüt edilen füzeler Mısır’a verilmişti ki Arapların savaşta üstünlük kurmalarını sağlayan yegane unsur, Sovyet Sam-6 füzeleriydi³⁹⁶. Sovyetler savaştan önce Arap devletlerine karadan havaya füzeler göndermişti. Bunun yanında Irak’a 12-15 adet seston hızlı bombardıman uçağı da gönderilmişti³⁹⁷.

Sovyet yardımı 1972 Ekim’inden 1973 baharına kadar olan süreçte, yoğun bir şekilde devam etti. Sovyetler tarafından Suriye ve Mısır’a Sam-6 füzeleri de dahil olmak üzere pek çok Sam sistemi ve ekipmanı, Mig uçakları ve tanklar

³⁹¹ Mearsheimer J. J.- Walt S. M., a.g.e., s.49.

³⁹² Mearsheimer J. J.- Walt S. M., a.g.e., s.50.

³⁹³ Heykel M. H., a.g.e., s.349.

³⁹⁴ Heykel M.H., a.g.e., s.62.

³⁹⁵ Barış Gazetesi, 8 Eylül 1973, s.3.

³⁹⁶ Barış Gazetesi, 9 Eylül 1973, s.3.

³⁹⁷ Vatan Gazetesi, 7 Ekim

gönderilmişti. Sovyetler savaş sırasında da Araplara savaş ekipmanı sağlamaya devam etmişler³⁹⁸.

Savaşın hemen öncesinde 13 Eylül'de meydana gelen hava savaşının mühim bir sebebi de Sovyetlerin Suriye ordusu için çeşitli ikmal malzemeleri taşımasıydı. 4 Sovyet şilebinin Suriye Limanı'na yanaşması sonrası gerçekleşen savaşın, bir benzeri, 8 Ocak 1973'te de gerçekleşmiş İsrail Lazkiye Limanı'nı bombalamıştı³⁹⁹.

ABD, savaş başladığında acil olarak İsrail için ikmale başlayacaktı. İlk olarak gönderilecek olan malzemeler ise öncesinde onaylanmış olanlardı⁴⁰⁰. Ancak bu yardım Sam-6'lar yüzünden fazlaca zayıf veren İsrail ordusu için yeterli değildi. Bu yüzden İsrail, 40 Fantom uçağı ve SideWinder füzeleri de istiyordu⁴⁰¹. Savaşın başlangıcında ufak ekipmanlar ve cephaneler, İsrail resmi hava yolu El Al uçakları ile taşınıyordu⁴⁰².

Savaş sırasında hem ikmale yardım etmek hem de olası bir durumda müdahale edebilmek için hem ABD hem de Sovyetler savaş gemileriyle Akdeniz'de bulunuyordu. 7 Ekim'de Akdeniz'de bulunan Amerikan 6. filosuna bağlı uçak gemisi Independence ve beraberindeki 3 destroyer Girit Adası istikametine doğru hareket etmişti⁴⁰³. 10 Ekim'de benzer bir hareket Rusya'dan gelmişti konvansiyonel silahlara sahip, güdümlü füzelerle donatılmış 3 Rus destroyeri de boğazlardan geçerek Akdeniz istikametine doğru ilerlemişti⁴⁰⁴. Sovyet gemilerinin sayısı savaşın sonu geldiğinde hem savaşın bitirilebilmesi için İsrail ve ABD'ye göz dağı vermek hem de olası bir durumda müdahale etmek için bir hayli artmıştı⁴⁰⁵.

6 büyük ABD gemisi 11 Ekim'de İsrail kıyılarına yanaşmıştı. Bu gemiler büyük nakliye gemileriydi ve büyük ihtimalle İsrail için savaş malzemesi

³⁹⁸ Brzoska M. ve Pearson F. S., (1994), *Arms and Warfare Escalation De-escalation and Negotiation*, South Carolina: South Carolina University yay. ,s.94-97.

³⁹⁹ Vatan Gazetesi, 22 Eylül 1973, s.6.

⁴⁰⁰ Kissinger H., a.g.e., s.76.

⁴⁰¹ Kissinger H., a.g.e., s.82.

⁴⁰² Dinitz S., (2000), "The Yom Kippur War: Diplomacy of War and Peace", Revisiting the Yom Kippur War, ed. P.R. Kumaraswamy, London: Frank Cass yay., s.113.

⁴⁰³ Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ekim 1973, s.1.

⁴⁰⁴ Milliyet Gazetesi, 11 Ekim 1973, s.11.

⁴⁰⁵ Tibi B., a.g.e., s.120.

taşıyorlardı. Sovyetler de yoğun olarak hava sahası yoluyla Arap ülkelerine yardım yapıyorlardı⁴⁰⁶. ABD'nin iddiasına göre Sovyetler bir hava köprüsü kurmuştu. İsrail'in istediği Sidewinder ve Sparrow füzeleri de İsrail uçaklarıyla taşınıyordu⁴⁰⁷.

Amerika, desteklediği İsrail'in savaştaki durumunu izlemek, belki de askeri tavsiyeler vermek için keşif uçuşları da gerçekleştiriyordu. Mısır üzerinde gerçekleştirilen böyle bir uçuş, Arapların İsrail'in savaşta kiralık pilotlar kullandığı iddiasına yol açmıştı. ABD aynı zamanda İsrail'e yardım için ikinci bir helikopter gemisi de göndereceğini açıklıyordu⁴⁰⁸. Yine Mısır'ın iddiasına göre, ABD gemileri Mısır mevzilerine karşı bombalama hareketlerine da katılıyordu⁴⁰⁹.

Akdeniz'de Girit istikametine yönelen 6. Amerikan filosu İsrail'e yapılacak yardımlar için lojistik bir üs oluşturacaktı. Franklin Roosevelt ve Independence isimli iki gemi, Nakliye uçakları Yakıt ikmal vb. ihtiyaçlar için kullanılacaktı⁴¹⁰.

Savaşın başlangıcında İsrail'e yapılacak yardım İsrail'in 7 uçağı ile taşınıyordu. Ancak İsrail'in istediği yardımların sadece bu uçaklarla taşınması mümkün değildi. ABD, Araplardan gelecek tepkiden ve bir petrol ambargosundan çekindiği için asıl yüklü yardımlar gecikecekti⁴¹¹. ABD bu işi olabildiğince el altından yapmalıydı. Bunun için kiralık uçaklar da kullanılmak istenmişti ancak uçak kiralama şirketleri bu işe yanaşmıyordu⁴¹².

Nihayetinde ABD yapılan yardımı el altından yapmaya çalışmanın manasızlığını anlamış ve 14 Ekim'de taşımaya başlaması için Amerikan Başkanı Nixon'un verdiği emirle C-5A askeri kargo uçakları kullanılmaya başlanmıştı. Böylece Amerika ve İsrail arasında bir hava köprüsü kurulmuş oluyordu⁴¹³. C-5A'ların içine 6 Falcon savaş uçağı sığabiliyordu. Ayrıca C-5A'ların devreye girmesi

⁴⁰⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ekim 1973, s.1.

⁴⁰⁷ Milliyet Gazetesi, 12 Ekim 1973, s.11.

⁴⁰⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ekim 1973, s.1.

⁴⁰⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ekim 1973, s.1.

⁴¹⁰ Tibi B., a.g.e, s.119.

⁴¹¹ Freaser T.G., s.100.

⁴¹² Kissinger H., a.g.e, s.189.

⁴¹³ Kissinger H., a.g.e., s.193.

M-60 tanklarının da taşınabilmesi demekti⁴¹⁴. Amerika'nın hava yolu üzerinden yaptığı bu yardım Amerikan tarihinin en büyük hava ikmal operasyonlarından⁴¹⁵.

16 Ekim'de ABD, İsrail'e yaptığı yardımı resmen açıklayacaktı. Yaptığı yardımın sebebini ise Sovyetlerin, açıklamanın yapıldığı tarihe kadar kurduğu hava köprüsüyle taşıdığı 4 bin ton askeri yardıma bağlayacaktı. Sovyetler Araplara saatte 5 ağır nakliye uçağı sevk ediyordu. Amerika'nın başlattığı yardım ise kuvvet dengesini korumak için atılan bir adımdı⁴¹⁶. ABD İsrail'e yaptığı teçhizat yardımının yanısıra askeri teknik uzmanlarda göndermişti⁴¹⁷.

Savaş nihayet sona erip ilk ateşkes yapıldığında ABD Savunma bakanlığı sözcüsü ABD'nin hala günde 20 uçak dolusu malzeme gönderdiğini açıklıyordu. Savaşın sonuna kadar gönderilen Amerikan yardımının 9 bin tonu bulunduğunu ve Sovyet yardımlarının miktarının ise 13 bin tondan fazla olduğunu söylüyordu⁴¹⁸. Amerika'nın yaptığı yardımlar hem savaş sırasında hem de savaş sonrasında, Arap devletlerinin tepkisine yol açacak ve petrole sahip olan Arap devletleri özellikle ABD ve Batılı devletlere karşı bir petrol ambargosuna girişecekti.

3.3.2. Petrol Silahı ve Dünyada Kriz

Petrol, tarihte uzun yıllardır varlığı bilinen bir madde idi. Başlangıçta Amerikan yerlilerinin ilaç olarak ve dini törenlerde ateş yakmak için kullandığı petrolün kullanımının yaygınlaşması, tarihsel olarak belli olguların ortaya çıkması ve bilimsel gelişmenin artarak sanayi devriminde yeni bir aşamaya geçilmesiyle olmuştu⁴¹⁹.

Kullanım alanlarının yaygınlaşmasıyla petrol, büyük yatırımlar yapılan bir madde haline gelmiş ve uluslararası politikanın başat bir unsuru olmuştur. İlk petrol kuyusu Amerika'da 1859 yılında Edwin L. Drake tarafından Pennsylvania'da

⁴¹⁴ Kissinger H., a.g.e., s.223.

⁴¹⁵ Dinitz S., a.g.e., s.112.

⁴¹⁶ Milliyet Gazetesi, 17 Ekim 1973, s.11.

⁴¹⁷ Milliyet Gazetesi, 20 Ekim 1973, s.3.

⁴¹⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 25 Ekim 1973, s.1.

⁴¹⁹ İlseven N., (1991), "Petrol Sorunu", *Orta Doğu Sorunları ve Türkiye*, ed. Haluk Ülman, İstanbul: Tüses yay., s.77.

açılmıştı⁴²⁰. Petrol, modern anlamda ilk kez çıkarılmasından sonra, gaz yağı formuna dönüştürülecekti. Başlangıçta ise genel olarak ısı ve ışık kaynağı olarak kullanılacaktı⁴²¹.

Başlangıçta çok iyi bir ısı ve ışık kaynağı olarak insanlığa hizmet eden petrol, Avrupa'da James Watt'ın yaptığı buluş sonrası tarih içerisinde kendisine daha mühim bir yer bulacağı yolculuğuna başlayacaktı. İlk olarak 18. yüzyılda derin madenlerdeki pompalara duyulan ihtiyaç üzerine ortaya çıkan buhar makinesinin icadı, sadece bu alanla sınırlı kalmayacaktı. Isıyı enerjiye dönüştüren bu alet makinelerin hareket etmesini sağlayan bir motorun da ortaya çıkmasını sağlamıştı. 1809 yılın da ilk buharlı geminin denize indirilmesinden sonra, temel yakıt kaynağı kömür olan bu motorlar, 19. yüzyılın sonuna değin raylı sistemler üzerinde giden lokomotif ve tramvaylarla önemini artıracaktı⁴²².

20. yüzyılın başlarına gelindiğinde artık benzinle çalışan araçlar, sıradan bir hale gelmişti. Ucuz elektriğin üretilmeye başlanmasıyla hem evlerde hem sanayide elektrik enerjisi kullanımı yaygınlaşmıştı. Artık petrol ve türevleri yanarak ısı ve ışık vermekten daha fazlasını yapacaklardı. Ancak 1914 yılına gelindiğinde, Avrupa sokaklarında hala hayvanlarla taşınan tramvaylar görmek de mümkündü⁴²³.

18. ve 19. yüzyıllarda Sanayi Devrimi'nin temel yakıtı olan kömür, kullanım yoğunluğu bakımından 20. yüzyılın ilk yarsına değin önemini korumaya devam edecekti. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise artık kömür önemini yitirmeye başlayacak, petrol ise tarihsel yolculuğunu tamamlayarak dünyanın en mühim enerji kaynağı haline gelecekti. Bu değişimdeki en önemli etken, Orta Doğu ve Venezüella gibi petrol kaynaklarının da piyasaya yoğun bir şekilde dahil olması ve 1950-1960 yılları arasında petrol fiyatlarının fazlaca ucuzlamasıydı. Artık petrol, kömürün yanında temiz ve ucuz bir kaynak olarak yükseliyordu. 1957 yılında İngiltere'de

⁴²⁰ Öngör S., (1964), *Orta Doğu Siyasi ve İktisadi Coğrafya*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF yay., s.100.

⁴²¹ Yergin D., (1995), *Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, çev. Tuncay K., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yay., s.26.

⁴²² Roberts J. M., (2010), *Avrupa Tarihi*, çev. Aytuna F., İstanbul: İnkılap yay., s.445.

⁴²³ Roberts J. M., a.g.e., s.570.

çıkarılan bir yasayla evlerde kömür kullanımı dahi yasaklanacak petrol kullanımı zorunlu olacaktı⁴²⁴.

Orta Doğu'da ise varlığı uzun zamandır bilinen petrol, 20. yüzyılın ilk senelerinden itibaren araştırma konusu olmaya başlamıştı. İngiliz teşebbüsüyle birlikte Orta Doğu'da ilk petrol İran'da 1908 yılında bulunmuştu. İngiliz diplomat William Knox d'Arcy'nin 1903 senesinde kurduğu şirket, yaşanan ekonomik sıkıntılardan sonra İngiltere Devleti'nden destek almış ve Anglo- Persian Oil Company adıyla bir şirket oluşturulmuştu. Bu iştirake, Shell'de bir miktar hisse ile ortak olmuştu⁴²⁵.

Bu noktadan sonra başlangıçta sadece şirketler üzerinden yürütülen petrol piyasası, devletler kontrolünde şirketler üzerinden yönetilmeye başlayacaktı. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yapılan anlaşmalar da petrol alanlarının paylaşımında önemli bir yer tutuyordu. Orta Doğu petroleri Birinci Dünya Savaş'ı sonrası İngiltere ve Fransa arasında nüfuz bölgelerine ayrılmıştı. Bu paylaşım petrolün öneminin de gün be gün artması sebebiyle, ABD'yi tatmin etmemiş, yürüttüğü politika sonrası 1928 yılında ABD'li şirketler bölgedeki petrol alanlarının %23,75 hissesini elde etmiştiler. Bu dönemde dünyada ABD dışında üretilen petrolün %50'den fazlası Hollanda kökenli Shell, Anglo- Persian Oil Company ortaklığı ve ABD kökenli Exxon şirketi eliyle üretiliyordu⁴²⁶.

Orta Doğu'da petrolün kullanılacağı geniş bir sanayileşmenin var olmayışı, gelişen yeni dünya düzeni, yabancı devletlerin bölgeye yoğun ilgisine yol açmıştı. Şirketlere ilk ayrıcalıkları, İran ve Osmanlı Devleti vermişti. Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda bölgedeki diğer devletler de ya ekonomik ihtiyaçlarından ya da manda ve himaye altında olmalarından kaynaklı olarak bu tarz anlaşmalar yapmışlardı⁴²⁷.

⁴²⁴ Yergin D., a.g.e., s.511-513.

⁴²⁵ Öngör S., a.g.e., s.100-101.

⁴²⁶ Özev M. H., (2010), *Petrol Sermayesi ve Uluslararası İlişkiler: 1973 Sonrası Körfez Ülkeleri Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üni. Orta Doğu Araştırmaları Ens., İstanbul, s.77-78.

⁴²⁷ Gürel Ş. S., (1979), *Orta Doğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri*, Ankara: Ankara Üniversitesi, SBF yay., s.47.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında petrol kullanımı Dünya’da hala yaygın bir kullanım alanı bulamamıştı. Ancak vadettiği potansiyel, üretim fazlalığı ve pazar yokluğu gibi sorunlar yüzünden anlaşmazlık yaşayan uluslararası 3 büyük şirket, aralarındaki anlaşmazlıkları çözümlmek için 1928 yılında konferanslar yapmaktaydı. Bu şirketler Standard Oil of New Jersey, Royal Dutch Shell ve Anglo-Persian şirketleriydi⁴²⁸.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra petrol arzı artmış ve Dünya’da kullanım alanları da yaygınlaşmıştı. Petrol’ün değerinin artmasıyla birlikte ve Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında yapılan uluslararası paylaşımdan sonra petrol şirketlerinin sayısı artmıştı. Ayrıcalık kazanmış 8 şirket Dünya petrolleri üzerinde hak sahibi olmuşlardı. Artık aralarındaki büyük kavga bitmiş Orta Doğu petrollerinin pazarlanması ve satılması konusunda bir iş birliği başlamıştı. Bu şirketlerin isimleri şu şekildedir: British Petroleum (başlangıçta Anglo- Persian), Royal Dutch Shell, Standart Oil of California, Standart Oil of New Jersey, Socony-Mobil Oil, Texas Oil, Gulf Oil ve Compagnie Française des Petroles⁴²⁹.

Kurulan kartellerle büyük devletlerin hakimiyeti altında olan petrol unsuru da uzun yıllar Orta Doğu politikasında önemli bir sorun olan Filistin Meselesi ve İsrail’in varlığı meselesinde kesişecekti. 1948 yılında yapılan savaş sonrası, İsrail Devleti’nin kurulması Arap devletlerinin tepkisine yol açmış, bu tepki de Batılı petrol şirketlerine yönelmişti. Irak Hükümeti İsrail üzerinden Akdeniz’e petrol taşınmasına karşı olduğunu söylemiş ve İsrail üzerinden petrol ihracını durdurmuştu. Bununla birlikte Arap devletler 1951 yılında İsrail’e karşı uygulanacak bir petrol ambargosunun organizesi için bir komisyon kuracaklardı⁴³⁰.

1949 yılında petrol şirketlerine karşı bir tepki de İran’dan gelecek, İran Hükümeti Anglo-Persian şirketinden %50 pay isteyecek ve bu konuda bir anlaşma da sağlamamayacaktı. Batılı devletler ve şirketlerin sömürüsüne karşı hem Araplarca hem de İran tarafından gösterilen bu ilk başkaldırıışlar, kısa vadede olmasa da uzun

⁴²⁸ Durand D., (1966), *Milletlerarası Petrol Politikası*, çev. Angın A., İstanbul: Kitapçılık Ticaret yay., s.

⁴²⁹ Gürel Ş. S., a.g.e., s.66.

⁴³⁰ Ayhan V., (2009), *Orta Doğu ve Petrol*, Bursa: Dora yay., s.158.

vadede değişecek bir Orta Doğu Petrol piyasası demekti. İran'ın isteğinden sonra İran karışacak, 1951 yılında İran Başbakanı Razmara öldürülecekti. Razmara'nın öldürölmesinden sonra İran, petrolleri millileştirdiğini açıkladı. 1954 yılına gelinceye değin İran'da karışıklıklar meydana geldi ve petrol meselesi de karmaşa içerisinde kaldı⁴³¹.

İran ekonomisi, millileştirmenin ardından hem petrol işleme konusunda yetişmiş elemana sahip olmadığı için hem de dış baskıların etkisiyle sıkıntılı bir döneme girdi. Kartelleşmiş büyük petrol şirketleri İran'ın petrolünü pazarlamasına büyük engel oluşturuyordu. İran, İngiltere'ye karşı destek alabileceğini düşündüğu ABD'den de aradığı desteği bulamamıştı. 1950 yılında 220 milyon varil üretilen petrol, 1953 yılına gelindiğinde 9,5 milyon varile kadar düşmüştü. Millileştirme çabaları ise Başbakan Musaddık'ın bir darbeye indirilmesinden sonra son bulmuştu. 1954 ağustosunda yapılan görüşmelerin sonucunda İngiliz ve Amerikan şirketlerinden oluşan bir konsorsiyum kuruldu. İran konsorsiyum içerisinde yer alan bütün şirketlerin karlarından %50 pay alacak ve şirketler de vergiden muaf tutulacaktı. Böylece ABD'de İran'a destek vermemesinin semeresini bölge petrolünden aldığı pay ile görecekti⁴³².

İkinci Dünya Savaşı sonrası şirket sayılarının artması ve değişen konjonktür, Orta Doğu ölkeleri ve ayrıcalıklı şirketler arasında kârın 50/50 paylaşılmasını genel bir kural haline getirecekti⁴³³. Ekonomileri neredeyse tamamen petrol üretimi üzerine kurulmuş ölkelerin, kârdan yarı yarıya aldıkları pay onları tatmin etmeye yetmeyecekti. Çünkü petrol piyasasını kontrol eden kartelleşmiş büyük şirketler, petrol üretimini ve fiyatlarını, bağlı oldukları devletlerin ihtiyaçlarına göre düzenlemeye devam ediyorlardı. Batı sanayisinin ilerlemesi için gereken temel ihtiyaç ise sürekli, çok miktarda ve ucuz petrolün sağlanmasıydı. 1956 yılında İngiltere ve Fransa'nın Mısır üzerine Savaş başlatmasındaki en temel unsur, Batının petrole ulaşımında ortaya çıkan engeldi. Bu dönemde kanal kapatılmış, Suriye

⁴³¹ Öngör S., a.g.e., s.109.

⁴³² Gürel ř. S., a.g.e., s.86-89.

⁴³³ Öngör S., a.g.e., s.111.

ordusu tarafından Akdeniz'e petrol pompalayan istasyonlar bombalanmış, Petrol'ün taşınması büyük bir sekteye uğramıştı⁴³⁴.

1950 yılında 1,71 ABD doları olan petrol, 1953'te 1,93 dolar, 1957'de 2,08 dolar, 1959'da 1,90 dolar ve 1960 yılında ise 1,80 dolardı. Ekonomisi tamamen petrol üzerine kurulu olan devletler için fiyatların bu kadar düşük olması katlanılamaz bir şeydi. Özellikle 1959-1960 yıllarında gerçekleştirilen indirimler, petrol ihracatçısı ülkelerin tepkisine yol açmıştı⁴³⁵. 1950'lerde petrol fiyatlarının düşüşünde ucuz Sovyet petrollerinin de payı vardı. Gereğinden fazla petrol arzı petrol piyasasının ucuzlamasına yol açıyordu. Bağımsız şirketlerin de piyasaya girmesi, İtalyan ENİ şirketi, Japonya ve Sovyetlerinde petrol piyasasında söz sahibi olmaya başlamaları, büyük şirketlerin piyasayı yönetmesinde de zorluklar çıkarıyordu⁴³⁶.

Petrol piyasasında gerçekleşen tüm değişim ve dönüşümler, petrol ihraç eden ülkelerin, ekonomilerinin temel unsuru olan petrol konusunda söz sahibi olma isteklerini artırmış oluyordu. Nitekim fiyatların ucuzlamasından oldukça fazla etkilenen petrol ihracatçısı ülkeler, Venezüella'nın öncülüğünde 10 Eylül 1960 tarihinde Bağdat'ta toplanmış ve Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütünü kurmuşlardır. Başlangıçta Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, İran ve Venezüella arasında kurulan OPEC (Organisation of Petroleum Exporting Countries) 1975 yılına değin Katar, Libya, Endonezya, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Nijerya, Ekvador ve Gabon'unda katılımıyla 13 üyeli bir kuruluş haline gelecekti. Böylece 13 üyesiyle OPEC, dünya petrolünün %85'inin ihracatçısı konumuna gelecekti⁴³⁷.

OPEC'in kuruluşundan sonra şirketler, petrol sektörünün büyük payını ellerinde tutmaya devam etmiş olsalar da etkinlikleri kısıtlanmış, petrol piyasasının kontrolü üretici devletlerin lehine değişmeye başlamıştı⁴³⁸. OPEC ilk önemli

⁴³⁴ Gürel Ş. S., a.g.e., s.92.

⁴³⁵ Gürel Ş. S., a.g.e., s.104.

⁴³⁶ Mut R., (2010), Orta Doğu'da Ekonomi-Politik Bir Kırılma Noktası: 1973 Petrol Krizi, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üni. Orta Doğu Araştırmaları Ens., İstanbul, s.48-49.

⁴³⁷ Gürel Ş. S., 105-107.

⁴³⁸ Özev M. H., a.g.e., s.82-83.

atılımını ise Arap-İsrail Savaşları kapsamında yürütülen politika ile 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrası yapacaktı.

1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Arap devletlerinin aldığı büyük yenilgi ile, petrol ihracatçısı Arap ülkeleri savaşın ikinci günü 7 Haziran 1967 tarihinde, ABD, İngiltere ve Almanya'ya karşı petrol ambargosuna girişmişlerdi. Başlangıçta ambargo Batılı devletler için sıkıntı yaratsa da diğer petrol üreticisi devletlerin üretimi artırması ve ambargo uygulanan ülkelerin diğer üreticilere yönelmesi bu politikanın tam bir başarı sağlamadığını göstermişti. Ağustos ayının sonuna kadar devam eden ambargo sonucunda Arap ülkeleri, ambargo uyguladıkları ülkelere daha zor duruma düşmüşlerdi. Ağustos ayında Hartum'da yapılan Arap Zirve toplantısında, petrol gelirlerinin mevcut durum içerisinde ambargodan daha gerekli olduğuna karar verilmiş ve ambargo eylül ayı başında kaldırılmıştı⁴³⁹.

İlk denemesi 1967 yılında yapılan petrol ambargosu silahı, Arap devletlerinde Batılı devletlere karşı petrolün silah olarak kullanılması fikrini pekiştirecekti. 1968 yılına gelindiğinde Arap devletleri, bu silahı daha iyi kullanabilmek, bölge petrolleri üzerinde hakimiyetlerini artırabilmek ve siyasi hedeflerini daha planlı bir şekilde gerçekleştirebilmek amacıyla OAPEC'i kuracaklardı. OPEC'in yanısıra kurulan OAPEC, üyeleri açısından sadece Arap petrol üreticilerini içine alan bir kuruluştur⁴⁴⁰.

Şubat ayında Tahran'da yapılan OPEC toplantısı sırasında 14 Şubat 1971 tarihinde, İran, Suudi Arabistan, Irak, Kuveyt, Katar ve Abu Dabi devletleri ve şirketler arasında Tahran'da yapılan anlaşma sonrası petrol ihracatçısı devletler petrol piyasası üzerindeki kontrollerini pekiştirecekler. Anlaşmayla birlikte şirketlerin ödeyecekleri vergiler artırılabilecek, fiyatlarda eşitlik sağlanacak, petrol üreticisi ülkeler ithal ettikleri malların oluşturabileceği enflasyona karşı yıllık %2,5'lik artış yapacaklardı. Fiyatlar ve vergiler 5 yıl boyunca kurallara bağlı olarak sabit kalacaktı. Benzer anlaşmalar diğer petrol üreticisi ülkelerle de yapılmıştı⁴⁴¹. Böylece petrol üreten ülkeler, fiyatlar hakkında söz söyleme hakkını elde ediyorlardı.

⁴³⁹ Yergin D., a.g.e., s.523-525.

⁴⁴⁰ İlseven N., a.g.e., s.85.

⁴⁴¹ Gürel Ş. S., a.g.e., s.137-140.

1967 Savaşı'ndan sonra petrol ihracatçısı ülkeler millileştirme adımları atmaya başlayacaklardı. Savaş sırasında Cezayir 13 ABD şirketini devlet kontrolü altına almıştı. Libya'da Muammer Kaddafi tarafından petrol şirketleri ile Libya lehine anlaşmalar imzalanmıştı. 1971 yılına gelindiğinde ise Muammer Kaddafi, İngiliz BP şirketini millileştirdiğini açıklıyordu⁴⁴². 1972 yılında Irak'taki milliyetçi Baas rejimi de Irak Petrol Şirketi'nin kamulaştırıldığını açıklayacaktı. İran da Irak'ın ardından millileştirme furyasına katılarak üretimi İran Milli Petrol Şirketine aktaracaktı⁴⁴³.

1973 yılına gelindiğinde, 1968 yılında Suudi Arabistan, Libya ve Kuveyt öncülüğünde kurulmuş olan OAPEC'in üye sayısı 1970'te Cezayir, Bahreyn, Katar, Abu Dabi ve Dubai'nin, 1972'de Irak, Suriye ve Mısır'ın da katılımıyla artmıştı. Yeni üyelerin katılımıyla güçlenen OAPEC, petrol silahını tekrar ve daha etkin bir biçimde kullanacaktı⁴⁴⁴. Arap ülkeleri, daha 1973 Savaşı başlamadan önce petrol silahını kullanacakları tehdidini ortaya atmaya başlamıştı. Bununla birlikte petrol fiyatlarının düşük olduğunu ve artması gerektiğini belirtiyorlardı.

Savaştan bir ay önce 1 Eylül 1973 tarihinde Libya hükümeti, Libya topraklarında bulunan 6 yabancı şirketin %51 hisselerini kamulaştırdığını açıklıyordu. Libya Petrol Bakanı İzzettin Mabruk yaptığı açıklamada, yabancı şirketlere tek taraflı alınan bu karara uymalarını tavsiye ediyordu⁴⁴⁵. Libya Başbakanı Callud ise bu kararı ABD'li şirketlerin uzlaşmaz tavırları karşısında aldıklarını söylüyor, karar kabul edilmezse bütün hisseleri devletleştireceği tehdidinde bulunuyordu⁴⁴⁶.

Eylül ayı başlarında Suudi Arabistan Kralı Faysal, ABD'nin Orta Doğu politikasını eleştiriyor, İsrail'in ABD'den cesaret bulduğunu ve barışa yanaşmadığını söylüyordu. ABD'nin politikasını değiştirmek için Petrol'ü bir silah olarak

⁴⁴² Soyak Y. N., (2019), *Orta Doğu'da Siyaset Petrol İlişkisi: 1967 ve 1973 Krizleri Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üni. Sos.Bil. Ens., Çanakkale, s.49.

⁴⁴³ Şahin T. Y., a.g.e., s.211.

⁴⁴⁴ Aynı yer.

⁴⁴⁵ Barış Gazetesi, 3 Eylül 1973, s.3.

⁴⁴⁶ Barış Gazetesi, 4 Eylül 1973, s.3.

kullanabileceklerini söylüyordu⁴⁴⁷. Libya lideri Kaddafi de Faysal'ın tehdidini yineliyor, bir petrol savaşının çıkmasının ABD Başkanı Nixon'un kararıyla olacağını söylüyordu. ABD'nin izleyeceği daha gerçekçi bir politika ilişkilerin kolayca düzelmesini sağlayabilirdi. İsrail er geç yola getirilecekti⁴⁴⁸. Eylül ayında yapılan OAPEC Dışişleri Bakanları toplantısının temel konusu ise İsrail'i destekleyen ülkelere karşı, petrolün silah olarak kullanılmasıydı⁴⁴⁹.

Suudi Arabistan Petrol Bakanı Zeki Yamani yaptığı açıklamada 1971 Tahran anlaşmasının eskidiğini ve muhakkak yenilenmesi gerektiğini söylüyordu. Petrol üreticisi beş Basra Körfezi ülkesi, şirketlerin yapılacak zamma katılmalarını, aksi takdirde zammın tek taraflı olarak yapılacağını belirtiyordu⁴⁵⁰. 1973 yılındaki dördüncü fiyat artırımını yapan Venezüella ise petrolün varil fiyatını 3,15 dolardan 4,44 dolara çıkarmıştı⁴⁵¹.

OPEC Genel Sekreteri Abdurrahman Khene ise 15 Ekim'de yapılacak OPEC toplantısı öncesinde yaptığı basın toplantısında, petrol şirketlerinin kârlarını skandal olarak niteliyordu. Yamani'nin Tahran anlaşmasının değişmesi hakkındaki beyanını yenileyen Khene, yıllık %2,5'lik artışın çok az olduğunu, şirketlerin kârının ise son 3 yıl içinde 4 kat arttığını ancak üretici ülkelerdeki artışın sadece 2 kat olduğunu söylüyordu⁴⁵².

Yapılan toplantı sonrası OPEC üyeleri, şirketlerle yapılacak toplantıda zam isteme kararı almışlardı. Libya'daki millileştirme şirketler tarafından reddedilmiş, Basra Körfezi ülkeleri ise yapılacak müdahalelere karşı petrol alanlarının kapatılacağını açıklamıştı⁴⁵³. Görüldüğü gibi petrol ihraç eden ülkeler güçlerini artırmış, ülkelerindeki hammaddeler üzerinde hakimiyet kurmuş olan şirketlere karşı bir arada duruyorlardı. Savaş sırasında başlayacak olan ambargoyla birlikte petrol üreten ülkeler, Batılı sömürü şirketlerine karşı daha fazla güç kazanacaklardı.

⁴⁴⁷ Vatan Gazetesi, 4 Eylül 1973, s.6.

⁴⁴⁸ Barış Gazetesi, 18 Eylül 1973, s.3.

⁴⁴⁹ Vatan Gazetesi, 7 Eylül 1973, s.6.

⁴⁵⁰ Barış Gazetesi, 9 Eylül 1973, s.3

⁴⁵¹ Vatan Gazetesi, 3 Eylül 1973, s.6.

⁴⁵² Barış Gazetesi, 14 Eylül 1973, s.3.

⁴⁵³ Vatan Gazetesi, 29 Eylül 1973, s.6.

Arap ülkeleri, savaş öncesinde yaptıkları açıklamalarla dünya kamuoyunu bir petrol ambargosuna hazırlamıştılar. Amerika'nın İsrail'e verdiği büyük destek ise ambargonun fitilini ateşleyen en önemli unsur olacaktı. Savaş başladıktan sonra, Irak ABD'li petrol şirketlerini millileştirdiğini açıklamıştı. Arap ülkelerinin çoğu ise ABD'ye gönderilen petrolün kesilmesi çağrısında bulunmuştu. Kuveyt ise petrol üreticisi bütün Arap ülkelerini olağanüstü olarak toplantıya çağırıyordu⁴⁵⁴.

11 Ekim'de İsrail'in Suriye'ye ait ve petrol ihracında kullanılan Banyas limanını havaya uçurması ve savaş dolayısıyla petrolün bir diğer ihrac güzergahı olan Süveyş Kanalı'nın kapanmasıyla petrolün taşınmasında sıkıntılar başlamış oluyordu⁴⁵⁵. Libya'da petrol ihrac ettiği tek limanını kapatmış, sıkıntı daha da büyümüşü⁴⁵⁶.

Nitekim OAPEC, 17 Ekim 1973 tarihinde petrol hakkında karar vermek üzere Beyrut'ta toplanmıştı⁴⁵⁷. Toplantıdan sonra yapılan açıklamayla ham petrol fiyatına %17 zam kararı verildi. Ayrıca OAPEC kararında "Petrol ihrac eden Arap ülkelerinden her biri, 1967'de İsrail tarafından işgal edilen topraklar geri alınincaya ve Filistin halkının hakları verilinceye kadar, ihracatı her ay %5 oranında azaltacaklardır" deniliyordu. Kararın öncelikle ABD'ye uygulanması gerektiği de tavsiye ediliyordu⁴⁵⁸. Ekim ayı içerisinde Petrol üreticisi Basra Körfezinde bulunan 6 ülke ise petrole %70 oranında zam uygulamışlardı⁴⁵⁹.

OAPEC'in zam kararının hemen ardından, Irak ve Libya petrol fiyatlarına ekstra zam kararı aldılar. Libya petrol fiyatlarını %50 oranında artırmış ve 4,60 dolar olan varil fiyatını 6,97 dolara yükseltmişti. ABD'ye yapılan petrol ihracı ise tamamen durdurulmuştu. Irak'ta petrolün varil fiyatını 3 dolardan 5 dolara çıkarmıştı⁴⁶⁰. Kasım ayına gelindiğinde ise Suudi Arabistan, Hollanda'nın İsrail'i

⁴⁵⁴ Vatan Gazetesi, 12 Ekim 1973, s.6.

⁴⁵⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ekim 1973, s.7.

⁴⁵⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ekim 1973, s.7.

⁴⁵⁷ Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ekim 1973, s.3.

⁴⁵⁸ Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ekim 1973, s.1-7.

⁴⁵⁹ Vatan Gazetesi, 8 Kasım 1973, s.6.

⁴⁶⁰ Vatan Gazetesi, 22 Ekim 1973, s.6.

desteklediğini söyleyerek Hollanda'ya petrol ihracını tamamen durdurduğunu açıklayacaktı⁴⁶¹.

4 Kasım'da yapılan OAPEC toplantısından sonra, İsrail işgal ettiği topraklardan çekilene kadar ambargonun sürdürüleceği açıklanıyordu⁴⁶². Bununla birlikte petrol üretimini ayda %5 kısıtlamaya ek olarak %25 oranında kısma kararı almışlardı⁴⁶³. Nihayetinde Mısır- İsrail arasında gerçekleştirilen görüşmeler ve barış yolunda atılan adımlardan sonra kısıtlamalar kademeli olarak kaldırılmaya başlamıştı. 1974 Mart'ında yapılan OAPEC toplantısından sonra 17-18 Mart'ta OAPEC üyeleri kısıtlamalara son verdiklerini açıklamışlardı⁴⁶⁴.

Ambargo sırasında pek çok devlet petrol kullanılan her noktada kısıtlamalara, tasarrufa gitmişlerdi. Akaryakıt darlığından dolayı Avusturya da daha ekim ortasında araçlara satılan benzinin satışı kısıtlanmış, bir aracın en fazla 20 litre benzin alabileceği söylenmişti⁴⁶⁵. İtalya ve İspanya'da petrol ürünlerinin ihraç edilmesi yasaklanmıştı⁴⁶⁶.

Hollanda, Belçika, Batı Almanya, Lüksemburg ve Danimarka'da pazar günleri otomobil kullanımı yasaklanmıştı. İngiltere'de ise araçların 80 km'den fazla hız yapması yasaklanmıştı. İtalya'da uzun gaz kuyrukları görülmeye başlanmıştı⁴⁶⁷. Kısıtlamalar yapmakla beraber, İsviçre, İspanya, Avusturya gibi ülkeler geneli itibariyle 2-3 aylık bir petrol deposuna sahip olduklarını açıklıyorlar, karne uygulamasına gerek görülmeyeceğini belirtiyorlardı⁴⁶⁸.

Türkiye'de de petrol sıkıntısı akaryakıt zammına yol açmıştı. Yıllık tüketimi 12 milyon ton olan Türkiye bunun 8-9 milyonunu ithal etmişti⁴⁶⁹. Savaş

⁴⁶¹ Vatan Gazetesi, 22 Ekim 1973, s.6.

⁴⁶² Cumhuriyet Gazetesi, 5 Kasım 1973, s.1.

⁴⁶³ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Kasım 1973, s.1.

⁴⁶⁴ Arı T., (2017), Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı, C.II, Bursa: Alfa Akademi yay., s.57-58.

⁴⁶⁵ Milliyet Gazetesi, 14 Ekim 1973, s.1-11.

⁴⁶⁶ Vatan Gazetesi, 16 Ekim 1973, s.6.

⁴⁶⁷ Vatan Gazetesi, 23 Kasım 1973, s.6.

⁴⁶⁸ Vatan Gazetesi, 4 Kasım 1973, s.6.

⁴⁶⁹ Barış Gazetesi, 8 Kasım 1973, s.1.,

başlangıcında petrol ihtiyacını Sovyetlerden alım yaparak karşılayan Türkiye,⁴⁷⁰ kalan miktarın alınması için ise Libya ve Irak ile temasa geçmiş, Türkiye ambargo dışında bırakılmıştı. Ancak her ne kadar ambargo uygulanmasa da fiyatların artması Türkiye ekonomisine büyük bir yük getirecekti. Libya ile yapılan anlaşmaya göre Türkiye varili ortalama 8 dolar üzerinden petrol almaya devam edecekti. Petrolün zamlanmasıyla birlikte petrol kullanılarak üretilen ürünlere de zam yapılmıştı⁴⁷¹.

Türkiye ekonomik krizden fazla zarar görmeden bu dönemi atlatabilmişti. Bu dönemin atlatılmasında kolaylaştırıcı unsur ise yurt dışında çalışan işçilerin ülkeye sağladıkları döviz bolluğunun etkisiydi. Hükümetin yaptığı temaslarla birlikte Sanayileşmiş pek çok ülkeye nazaran Türkiye’de petrol fiyatları da çok fazla yükselmemişti. Hatta ekonomik krizin yıpratması şöyle dursun işçi dövizleri Türkiye’de özel yatırımları artıracak, ekonomik büyüme hızı 1975-76 yıllarında en yüksek seviyesine çıkacaktı⁴⁷².

Sonuç olarak tarih yolculuğunda petrol, 1957 yılında İngiltere’de kullanılmasının zorunlu olması için yasa çıkartılan bir maddeyken, 1973 ambargosundan sonra kullanımı kısıtlanan bir madde haline geldi. Artık ucuz petrol diye bir şey yoktu. Petrol ihraç eden Arap ülkeleri hem petrolün fiyatını yukarı çekerek hem de şirketlere karşı güçlerini artırarak, istediklerini elde etmiş oldular. 1973’te Orta Doğu ülkeleri, ABD’ye karşı ambargo uygularken, bu tarihten sonra ABD yanlısı politikalar geliştirmeye başlayacaklardı⁴⁷³.

Petrol’ün fiyatının artması doğrudan üretim maliyetlerini artırmış, krizden etkilenen devletlerde enflasyona sebep olmuş ve bu ülkelerin büyüme hızlarını düşürmüştü. Bununla birlikte petrol güvenirliliğini kaybetmiş, devletler enerji üretimi için alternatif yollar aramaya başlamışlardı. Krizle birlikte otomobillerin yakıt ekonomisi de tekrar değerlendirilmiş, Japonya bu yönde üretim yapmaya

⁴⁷⁰ Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ekim 1973, s.1.

⁴⁷¹ Cumhuriyet Gazetesi, 6 Kasım 1973, s.1.

⁴⁷² Roger O. ve Pamuk Ş., (2015), *20. Yüzyılda Orta Doğu Ekonomileri Tarihi*, çev. Edirne A., İstanbul: Sabancı Üniversitesi yay., s.154-155.

⁴⁷³ Pappé İ. “Tarihin Demetleri: ABD’nin Filistin Sorununa Müdahil Oluşu”, *Yaşamla Ölüm Arasında Gazze*, ed. Barat F., çev. Doğan T. ve Saysel A. K., bgst yay., s.64.

başlamıştı⁴⁷⁴. Petrol fiyatlarının sürekli artmaya devam etmesi ve uygulanan tedbirler sonrası petrol piyasası da daralma göstermişti. OPEC'in pazar payı 1973 yılında %53'ken 1981 yılında %40 ve 1986 yılında iyice düşerek %30'a gerilemişti⁴⁷⁵.

3.3.3. İsrail'in Adım Adım Çekilmesi ve Mısır İsrail Barışı

Mısır ve İsrail arasında ilk kez Süveyş-Kahire yolunun 109. kilometresinde başlayan görüşmeler, 101. kilometrede devam etti. İlk müzakerelerden sonra taraflar arasında 11 Kasım 1973 tarihinde ilk resmi ateşkes anlaşması imzalandı. Yapılan anlaşmaya göre Mısır ve İsrail, ilk olarak ateşkese titizlikle riayet etmeyi kabul ediyorlardı. 22 Ekim'deki pozisyonlarına çekilmek için ise derhal görüşmeler gerçekleştirilecekti. Süveyş kasabasına ve Mısır 3. ordusuna günlük yiyecek, su ve ilaç gibi temel yaşam malzemelerinin taşınmasına hiçbir engel koyulmayacaktı. Kahire-Süveyş yolundaki İsrail kontrol noktalarının yerini, BM kontrol noktaları alacak ve İsrailli subaylar taşınan malzemelerin askeri nitelikte olup olmadığını kontrol etmek işinde BM gözlemcilerine katılabilecekti. Kontrol noktaları kurulur kurulmaz yaralılar tahliye edilecek ve savaş esirleri değiştirilecekti⁴⁷⁶.

Bu ilk anlaşmadan sonra, Henry Kissinger'ın çabalarıyla bir barış konferansı toplandı. Toplantı, 21 Aralık 1973 tarihinde BM Genel Sekreteri'nin himayesinde Cenevre'de yapılmıştı. Bir karar alınmamış olmasına karşın Kissinger'ın barış sürecinin adım adım olması gerektiği ve sağlam bir ateşkes için kuvvetlerin çekilmesinin esas olduğu fikri üzerinde duruldu. Barış için İsrail, Mısır ve Ürdün'ün bir araya gelmesi açısından önem arz eden konferansa Suriye katılmamıştı⁴⁷⁷.

Orta Doğu'da gerginliği azaltan ve devam eden süreçte Mısır-İsrail arasında bir barış anlaşması yapılmasını sağlayan önemli unsurlardan birisi, ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın yaptığı yoğun temaslardı. Mekik Diplomasisi terimi, Kissinger'ın Mısır-İsrail arasında bir anlaşma sağlayabilmek için, 1974 Ocak ayında İsrail ve Mısır arasında yapılan yoğun uçuş seferlerinden sonra ortaya çıkmıştı. Bu

⁴⁷⁴ Öztürk S. Ve Saygın S., (2017), "1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6., S. 12, s.3-5.

⁴⁷⁵ Türkman S., a.g.e., s.292.

⁴⁷⁶ Yearbook of the United Nations, 1973, s.206.

⁴⁷⁷ Quandt W. B., a.g.e., s.140-141.

temasların ortaya çıkardığı durum, daha sonra “mekik diplomasisi” adıyla uluslararası ilişkilerde bir terim olarak kullanılmaya başlandı. Kissinger’ın bu çabasına yol açan sebeplerden birisi de Arapların uyguladığı petrol ambargosuydu. Durum ne kadar çabuk çözümlenebilirse, ambargo da o hızla durdurulabilirdi. Bu noktada Sedat’ın ABD’ye yakın bir politika arayışında olması ve Orta Doğu’da SSCB’ye karşı ABD anlayışının varlığı da Kissinger’ın bu diplomasisinde itici bir güç olmuştu⁴⁷⁸.

Kissinger’ın bu yoğun çabaları meyvesini vermiş, İsrail ve Mısır arasında 1. ayırma anlaşması, 101. Kilometrede İsrail ve Mısır Genel Kurmay Başkanları tarafından 18 Ocak 1974 tarihinde imzalanmıştı. Anlaşmanın temel maddeleri şu şekildeydi: Anlaşmaya göre taraflar denizde, karada ve havada ateşkese titizlikle uyacaklar, Mısır ve İsrail güçleri aşağıdaki esaslara göre ayrılacaktı:

1. Kanalin doğusundaki bütün Mısır kuvvetleri, haritada işaretlenmiş olan A hattının batısında konuşlanacaktır. Acıgöl ve Kanalin batısındakilerde dahil olmak üzere, bütün İsrail kuvvetleri haritada işaretli olan B hattının doğusunda konuşlanacaktır.

2. Mısır ve İsrail hattının arasında bulunan bölgede Birleşmiş Milletler Acil Durum Kuvvetleri (UNEF) konuşlanacaktır.

3. Mısır hattı ile Süveyş Kanalı arasındaki bölge askeri kuvvet ve silah bakımından sınırlandırılacaktır.

4. İsrail hattı(B) ve haritada işaretlenmiş C noktası arasında bulunan Gidi ve Mitla geçitlerinin olduğu bölgede, dağların batı eteği boyunca askeri kuvvet ve silahlanma sınırlandırılacaktır.

5. 3. ve 4. maddelerdeki sınırlamalar UNEF tarafından denetlenecektir.

⁴⁷⁸ Kissinger’ın bu temasları için bakınız; Kissinger H., (1982), *Years of Upheaval*, London: Micheal Joseph yay., s.799.

6. Hava Kuvvetleri kendi hatlarına kadar bölgede faaliyetlerine devam edebilirler⁴⁷⁹.

Anlaşmanın uygulanmasına 25 Ocak 1974 tarihinde başlanmış ve UNEF gözetimi altında taraflar 4 Mart'ta anlaşmada söylenen hatlara çekilmişti⁴⁸⁰. Bu anlaşmayla birlikte sınırlandırmaların nasıl yapılacağı konusunda da Golda Meir ve Enver Sedat arasında bir anlaşma imza edilmişti. Bu anlaşmaya göre ise iki tarafta 30'ar km'lik bir alanı silahsızlandırıyorlar, sınırlı silah bulunması gereken noktalarda da hafif silahlar bulunduracaklarını teyit ediyordular. Taraflar kendi hatları içerisinde en fazla 7000 asker bulundurabileceklerdi⁴⁸¹. Böylece İsrail kuvvetleri 1967 yılında işgal ettikleri toprakların bir kısmından çekilmiş oluyordu. Mısır ise İsrail'e karşı bir saldırı yapmayacağını taahhüt etmiş oluyordu. Kissinger'ın adım adım politikası işliyordu ve Mısır-İsrail barışına giden yolda ilk adım atılmış oldu.

Mısır ve İsrail arasındaki gerginlik, yapılan anlaşmadan sonra ortadan kalkacaktı. Ancak Suriye ve İsrail arasındaki gerginlik ve çatışmalar 31 Mayıs 1974 tarihinde yapılacak olan ateşkes anlaşmasına kadar sürecekti. BM gözetiminde gerçekleşen İsrail'in çekilme süreci 25 Haziran'da tamamlanmış ve Suriye Cephesi'nde de ortamın sakinleşmesi sağlanmıştı. Lübnan-İsrail arasındaki gerginlik ve çatışmalar ise devam edecekti. Lübnan-İsrail gerginliğinin temel sebebi ise Filistinli gerilla örgütlerinin İsrail'e karşı yaptıkları saldırılardı⁴⁸². İsrail ve Suriye arasında imzalanan anlaşmaya göre İsrail, Golan Tepelerinden küçük bir toprağı Suriye'ye bırakarak çekiliyordu. Bununla birlikte Esad, İsrail'e topraklarından yapılacak Filistinli gerilla saldırılarını önleyeceği sözünü de veriyordu. Belki de Esad çekilmenin devamının geleceğini düşünerek böyle bir maddeye razı gelmişti ancak bu mümkün olmayacaktı⁴⁸³.

Filistin Meselesi kapsamında 1973 Savaşı'nın getirdiği noktada en mühim karar Rabat'ta Ekim 1974'te toplanan Arap Zirvesi'nde alınmıştı. Alınan kararla birlikte FKÖ artık Filistin halkının tek meşru temsilcisi sayılıyordu. Filistin

⁴⁷⁹ Kissinger H., Years Of Upheavel, s.1250-1251.

⁴⁸⁰ Yearbook of the United Nations, 1974, s.191.

⁴⁸¹ Kissinger H., Years Of Upheavel, s.1251.

⁴⁸² Yearbook of the United Nations, 1974, s.189.

Meselesini büyük bir çıkmaz içinde bırakan şey ise İsrail'in FKÖ'yü bir terör örgütü saymasıydı. Arap zirvesinde alınan karar Ürdün üzerinden Batı Şeria görüşmelerini yürütmek isteğiyle, FKÖ'yü aradan çıkartmak isteyen ABD ve İsrail için bir şok etkisi yaratmıştı⁴⁸⁴.

Zirvede alınan karar sonrası BM'ye 11 Eylül'de 56 ülkeden gelen istekle birlikte Filistin Meselesini tartışmak için BM toplantısı yapıldı. 14 Ekim 1974 tarihinde FKÖ Filistin halkının temsilcisi olarak BM'ye çağrılıyordu. 13 Kasım'da bir elinde silah bir elinde zeytin dalıyla konuşma yapan FKÖ lideri Yaser Arafat, Yahudi, Müslüman ve Hristiyanların bir arada yaşadığı bir Filistin Devleti umudunu vurguluyordu. İsrail temsilcisi ise FKÖ'nün bir terörist olduğunu ve vatanlarının Ürdün olduğunu söylüyordu. 22 Kasım'da alınan kararla Filistin halkının ulusal bağımsızlık hakları tanınıyor ve FKÖ'ye gözlemci statüsü veriliyordu⁴⁸⁵.

Bu durum FKÖ'nün güçlenmesini ve Filistinlilerin bizzat temsilini sağlıyordu. Ancak başka bir açıdan bakılacak olursa da yapılan anlaşmalarla birlikte İsrail'e karşı verilen mücadelede, Arap devletlerinin askeri desteği ortadan kalkıyor ve Filistinliler böylece yalnız bırakılmış oluyordu. FKÖ'nün Filistin halkının tek temsilcisi olarak seçilmesi, ABD için Batı Şeria üzerinden yapılacak barış müzakerelerinde Ürdün'ün taraf sayılması opsiyonunu da ortadan kaldırıyordu. İsraililerin Suriye konusundaki yaklaşımı ise çok katıydı ve Golan Tepelerinden herhangi bir şekilde çekilmeyi reddediyorlardı. Böyle bir noktada barış için bir tek Mısır kalıyordu⁴⁸⁶.

Enver Sedat, İsrail ile oturduğu müzakere masasında, nihayetinde Orta Doğu'da bir barış anlaşmasına varılacağına inanıyordu ki 1974-1979 yılları arasında İsrail silahlanma için 5,200 milyar dolarlık bir harcama yaparken aynı tarihlerde Mısır'ın savunma bütçesi 1,730 milyar dolarda kalmıştı. Mısır savaşta kaybettiği tankların yerini dahi doldurmuyordu. Hava kuvvetlerini de azaltma yolunu seçiyordu.

⁴⁸³ Lesch D., (2008), *The Arab Israeli Conflict*, New York: Oxford University yay., s.255.

⁴⁸⁴ Lesch D., a.g.e., s.255-256.

⁴⁸⁵ Yearbook of the United Nations, 1974, s.218-224.

⁴⁸⁶ Henry Kissinger, (1999), *Years of Renewal*, New York: Easton Press yay., s.382-385.

Sedat'ın önce Mısır politikası Mısır'ın politik olarak geri çekilmesine yol açmış, Mısır topraklarını kurtarabilmek için Filistinlileri yalnız bırakmıştı⁴⁸⁷.

Mısır'ın savunma bütçesinde görülen azalmada 1967 yılından beri yapılan savaşların getirdiği yükü de eklemek gerekir. 1970 yılında savunma giderleri haricinde, Mısır'ın 1,8 milyon dolar dış borcu, 1975 yılına gelindiğinde 6,3 milyar ABD dolarına çıkmıştı⁴⁸⁸. Bölge'nin başat aktörlerinden biri olan Mısır'ın askeri gücünü azaltması ve devam eden barış süreciyle birlikte Mısır'ın ABD'ye yaklaşması, Orta Doğu siyasetini kökünden değiştirecek, ilerleyen süreçte yapacağı hareketlerde hem ABD'nin hem de İsrail'in işini kolaylaştırarak önünü açacaktı.

1974 ocağında yapılan anlaşmadan sonra aylar geçmiş ve 1 yıldan fazla bir süre olmuştu. Mısır'ın, BM'ye yolladığı 14 Temmuz 1975 tarihli mektupta Sedat, İsrail'in uzlaşmaz tavrı ve oyalaması nedeniyle Cenevre Barış Konferansı'nın devam etmesi için gerekli yeni bir çekilme anlaşmasının yapılamadığını şikayet ediyor ve bu şartlarda UNEF'in görev süresinin uzatılmasını kabul etmeyeceğini söylüyordu. Bu noktada Sedat'ın temel amacı yeni bir anlaşma için BM üzerinden İsrail için bir baskı yaratmaya çalışmaktı. Zaten 23 Temmuz 1975 tarihinde UNEF'in görev süresinin 3 aylık bir süre için uzatılmasını da kabul etmişti⁴⁸⁹.

Hiçbir İsrailli devlet adamı 1967 yılında kazandıkları topraklardan ve Arap toprakları üzerinde kurdukları Yahudi yerleşimlerinden, ne pahasına olursa olsun çekilmek konusunda istekli değildi. Kudüs'ü ne terk etmek istiyorlar ne de herhangi bir Arap devleti ile paylaşmak istiyorlardı. Topraklardan bir anda çekilmek, Kudüs'te Filistinlilerin varlığı ihtimalini doğuruyordu. İşte adım adım politikası özünde bu sebeplerle ortaya atılmıştı⁴⁹⁰.

Uzun bir aradan sonra 1 Eylül 1975 tarihinde hazırlanan 2. Mısır İsrail Anlaşması 4 Eylül 1975'te Cenevre'de imzalandı. 9 madde ve eklerden oluşan anlaşmanın önemli maddeleri ise özetle şu şekildeydi:

⁴⁸⁷ Gerger H., (2012), *ABD, Orta Doğu, Türkiye*, İstanbul: Yordam Kitap yay., s.356.

⁴⁸⁸ Owen R. ve Pamuk Ş., a.g.e., s.180.

⁴⁸⁹ Yearbook of the United Nations, 1975, s.210-212.

⁴⁹⁰ Henry Kissinger, *Years of Renewal*, s.357.

1. maddede taraflar aralarındaki sorunun ancak barışçıl yollarla çözülebileceğini kabul ediyorlar, anlaşmanın 18 Ocak 1974 tarihli antlaşmanın bir parçası olarak, BM'nin 338 numaralı kararı esas alınarak, adil ve daimi bir barışı sağlamak üzere oluşturulduğunu belirtiyorlardı. Anlaşmanın nihai ve adil bir barış anlaşması için önemli bir adım olduğunu söylüyorlar ve kararlılıklarını teyit ediyorlardı.

2. madde ile birbirlerine karşı saldırı veya askeri abluka tehdidinde bulunmayacaklarına söz veriyordular.

3. maddede karada, havada ve denizde ateşkese titizlikle uyacaklarını teyit ediyorlardı.

4. maddede çeşitli askeri sınırlandırmalar açıklanıyordu. Taraflar anlaşmanın ekinde bulunan haritada işaretlenen bölgelerde konuşlanacaklardı ve aralarında UNEF'in olduğu bir tampon bölge kurulacaktı. Bununla birlikte bir erken uyarı sistemi kurulacaktı. Erken uyarı sistemi kapsamında Gidi ve Mitla geçitlerinde 3 gözetleme istasyonu kurulacaktı. ABD'li sivil personel tarafından yönetilecek olan bu istasyonlar insansız 3 elektronik sensör ile destekleniyordu.

7. madde ile ise İsrail'e gidip gelecek, askeri olmayan kargoların Süveyş Kanalı'ndan geçmesine izin veriliyordu⁴⁹¹.

Bu anlaşmayla birlikte İsrail bir miktar topraktan daha vazgeçmiş oluyordu. İsrail, Gidi ve Mitla geçitleriyle birlikte Ebu Rudeis petrol sahasından da vazgeçmişti. ABD anlaşmanın yapılabilmesi için İsrail'e askeri ve ekonomik yardımını artırmıştı. Bununla birlikte ABD, İsrail'e İsrail, FKÖ'yü tanıyıp müzakerelere oturmadığı sürece FKÖ'yü tanımama sözü veriyordu. Mısır'a ise ekonomik gelişimi için destek sözü vermişti⁴⁹². Anlaşmayla birlikte İsrail- Mısır barışına büyük bir adım daha atılmıştı. Özellikle 3. maddede taraflar bırakın birbirine saldırmayı bunun tehdidini dahi yapmayacağına dair söz veriyordu.

⁴⁹¹ Moore J. N., (1991), *The Arab-Israeli Conflict*, New Jersey: Princeton University yay., s.6-12.

⁴⁹² Lesch D., a.g.e., s.257-258.

10 Kasım 1975 tarihinde BM Siyonizm'i ırkçılık olarak kabul eden bir karar aldı. Bu karar İsrail'in büyük tepkisine sebep olmuş ve BM'ye olan güvenini azaltmıştı. Bu, ortamı gererek barış görüşmelerinin yapılmasını erteleyen sebeplerden biri oldu. 1975 yılında Lübnan'da çıkan iç savaş da ortamın gerginliğine tuz biber ekti ve İsrail'le yapılabilecek bir barışa taraf olması gereken FKÖ ve Suriye'yi uzun bir süre meşgul etti. Bu gelişmeler içinde, Mısır için diğer Arap devletlerinden ayrı bir barış yapmaktan başka yol kalmıyordu⁴⁹³.

1976 yılında ise Sedat'ın amacı İsrail'le yaptığı müzakereler sonrası diğer Arap devletleriyle gerilen ilişkilerini düzeltmeye çabalamak oldu. Ekim 1976 yılında yapılan Arap zirvesinden sonra Sedat, Suriye'yi ziyaret etmişti. Ziyaret sonrası Suriye, Siyonist düşmana karşı Cenevre Konferansına katılmaya hazır olduğunu duyurdu. 1977 yılı geldiğinde Sedat adım adım diplomasinin sona erdiğini, barışın sadece Cenevre'de kurulabileceğini söylüyordu⁴⁹⁴.

Ancak 1977 yılında Sedat'ın, Arap devletleri arasındaki itibarını kurtarmaktan fazlasına ihtiyacı vardı. 1977 yılının başlarında Mısır büyük bir ekonomik darboğaz içindeydi. Dış borçların getirdiği yük ekonomiyi büyük bir çıkmaza sokmuştu. Mısır ekonomik durumunu düzeltmek için bir arayış içindeydi ancak Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) şartları çok ağırdı. Devleti ekonomik yükten kurtarmak için denenecek yol ise devletin gıda vb. ürünler için sağladığı desteği kaldırmaktı. 17 Ocak 1977'de Mısır'ın kemer sıkma politikası açıklandıktan sonra halk sokağa dökülmüş, dükkanları yağmalamıştı. Nasır! nidalarıyla sokaklara dökülen kalabalığı durdurmak ancak ordunun desteğiyle mümkün olabilmişti. 19 Ocak 1977'de kararların kaldırıldığı açıklanmış, ekonomik durum daha beter bir hal almıştı⁴⁹⁵.

1973 Savaşı sonrasında Mısır-SSCB arasındaki ilişki de büyük bir çıkmaz içine girmişti. 1973 Savaşı'ndan sonra Mısır'a sattığı silahların parasını faiziyle isteyen SSCB bunun yanında Mısır'ın yeni silahlar edinmesini de engelliyordu. Mısır'la Sovyetler'in arasındaki gerginlik sonunda 27 Mayıs 1976 tarihinde Enver

⁴⁹³ Kenneth S. W., (1999), *Heroic Diplomacy*, London: Routledge yay., s.181-184.

⁴⁹⁴ Kenneth S. W., a.g.e., s.186.

Sedat'ın Mayıs 1971'de imzalanan Mısır-SSCB dostluk anlaşmasının feshedildiğini açıklamasına yol açmıştı. ABD'yi sevindiren bu hamleyle artık Enver Sedat açıkça politik olarak Batıya yakın olduğunu göstermiş oluyordu. Nitekim sorunları çözmek için Sedat'ın tek bir yolu kalmıştı. O da Mısır ve İsrail arasında yapılacak bir anlaşmaydı⁴⁹⁶.

2. anlaşmanın yapılmasından sonra uzun bir bekleme sürecine giren barış müzakereleri, Enver Sedat'ın Kasım 1977 yılında gerçekleştireceği Kudüs ziyaretinden sonra devam edecekti. Sedat'ın Kudüs ziyareti sonrası başlayan görüşmeler, yoğun tartışmalar içinde 1978 yılının ortalarına kadar sürdü. Nihayetinde aradaki anlaşmazlıklar, ABD başkanı Jimmy Carter'ın Enver Sedat ve İsrail Başbakanı Menachen Begin'i, Camp David'de yapılacak müzakerelere davet etmesiyle çözüme kavuşturulacaktı⁴⁹⁷.

Camp David öncesinde yapılan müzakerelerde, İsrail'in elindeki toprakları vermeye yanaşmaması ve buna rağmen bir barış istemesi, Aralık 1975 ve Aralık 1977 tarihlerinde yapılan Mısır- İsrail görüşmelerini sonuçsuz bırakmıştı. ABD'nin iki tarafa da baskısı sonucu Camp David görüşmeleri başlamış, müzakereler 5 Eylül 1978 tarihinden 17 Eylül 1978 tarihine kadar sürmüştü. Anlaşmanın resmi olarak imzalanması ise 26 Mart 1979 tarihinde yapılmıştı⁴⁹⁸. Camp David görüşmelerinden sonra 17 Eylülde Mısır-İsrail ve Filistin Meselesi kapsamında iki ayrı anlaşmanın çerçeveleri oluşturuldu.

Mısır ve İsrail arasında BM'nin 242 numaralı kararının bütün ilkeleri temel alınarak, üzerinde anlaşmaya varılan maddeler 3 ay içerisinde imzalanacak bir barış anlaşmasının temelini oluşturacaktı. Taraflar anlaşmanın 2-3 yıl içinde uygulanmasını kabul ediyordular. Anlaşma maddelerine göre İsrail, Sina'dan tamamen çekiliyordu. Sina'da İsrail'den kalan havaalanları sadece sivil amaçlar için kullanılabilecekti. İsrail'e Tiran Boğazı, Akabe Körfezi, Süveyş Kanalı ve Süveyş

⁴⁹⁵ Thompson J., (2009), *A History of Egypt*, London: Haus yay., s.328.

⁴⁹⁶ Armaoğlu F., Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları, s.368-369.

⁴⁹⁷ Jankowski J. P., (2000), *Egypt: a Short History*, Oxford: Oneworld yay., s.166.

⁴⁹⁸ Mansour N. A. A., (2016), *Arap İsrail Münasebetlerinde ABD Politikasının Rolü*, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Ens., Ankara, s.19-20.

Körfezi su yollarının uluslararası anlaşmalar kapsamında serbest geçiş hakkı tanınıyordu. Ürdün ve Mısır arasında İsrail toprağı olan Eliat üzerinde yapılacak bir otoyolun serbest bir şekilde kullanılması, İsrail tarafından garanti edilecekti. Anlaşma imzalandıktan ve çekilme tamamlandıktan sonra taraflar diğer devletler gibi normal ilişkiler kuracaktı. Birbirlerini tam olarak tanıyacaklar ve taraflar arasında diplomatik, kültürel ve ekonomik ilişkiler kurulacaktı⁴⁹⁹.

Mısır- İsrail anlaşmasından sonra Arap devletleri Mısır'a karşı büyük bir öfke içine girmiştiler. Anlaşmanın imzalanmasından sonra Bağdat'ta toplanan Arap devletleri Mısır'a karşı yaptırım kararı vermişler ve ekonomik boykot uygulamışlardı. Yaptırım kararıyla da yetinmemişler, Mısır'ı, Arap Birliğinden, OAPEC'ten ve İslam Konferansı Örgütü gibi pek çok uluslararası kuruluştan ihraç etmişlerdi. Arap Birliğinin merkezi Kahire'den Tunus'a taşınmış, Arap Birliği üyeleri Umman, Sudan ve FKÖ hariç Mısır ile diplomatik ilişkilerini de kesmişler⁵⁰⁰. Mısır Arap devletlerinin yaptırımlarıyla ekonomide oluşan açığı, ABD'den aldığı destekle kapatacaktı⁵⁰¹.

Sonuç olarak yapılan Mısır-İsrail barışından sonra artık Araplar ve İsrail arasında bir savaş olmayacaktı. İsrail ve Araplar arasında görece bir barış meydana gelmişti ancak bu durum ne Orta Doğu'nun tümüne barış getirecek ne de Filistin Meselesini çözecekti. Mısır'ın Arap Birliği'nden dışlanması, Orta Doğu'daki kuvvet dengesini bozacak, Filistin Meselesi de daha büyük bir çıkmaz içine girecekti. Enver Sedat'ın Mısır- İsrail barışı için gösterdiği onca çabadan sonra nihayet İsrail, Sina'dan Nisan 1982'de tamamen çekilmişti ancak Sedat bunu göremeyecekti. Mısır-İsrail barışı Enver Sedat'a karşı Araplar arasında büyük bir tepki oluşturmuştu. Bu tepkinin sonucu olarak Enver Sedat, Ekim 1981'de bir suikast sonucunda öldürülmüştü⁵⁰².

⁴⁹⁹ Moore J. N., a.g.e., s.314-315.

⁵⁰⁰ Lasensky S. B., (2007), "Arab-Israeli Conflict", *The Middle East*, ed. Surratt R., Washington: CQ. Press yay., s.71.

⁵⁰¹ Owen R. ve Pamuk Ş., a.g.e., s.181.

⁵⁰² Lesch D., a.g.e., s.264-266.

4. SONUÇ

Çalışmamızda yer alan gazetelerin genelinde seçim günü ve sonrasındaki birkaç gün savaşın zirveye çıktığı noktada haberlerde bir azlık meydana gelmiştir. Bu noktalarda gazeteler genel bilgiler vermekle yetinmişlerdir. Bu azlığın bir sebebi Türkiye’de var olan seçim olmakla beraber savaşın kilit noktasında savaşan tarafların bilgi vermemesinin de etkisini belirtmek gerekmektedir. Silahlı savaşın yanısıra gerçekleştirilen enformasyon savaşının da bir neticesi olarak savaşan tarafların askeri nitelikleri hakkında verilen bilgiler ve savaş sırasında verilen rakamlar farklılıklar arz etmektedir. Enformatik savaş dolayısıyla gazeteler haberleri Tel Aviv’e, Şam’a, Kahire’ye göre ya da Mısır’a, İsrail’e ve Suriye’ye göre şeklinde bildirmişlerdir. Bu farklılıklara konuyla ilgili yazılan eserlerde de rastlıyoruz. Barış ve Vatan gazetelerinde haberlerin Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerine nazaran daha geç yer bulduğunu belirtmek gerekiyor. Örneğin Barış ve Vatan gazeteleri savaşı 8 Ekim’de savaş ikinci gününde, savaş devam ediyor gibi başlıklarla vermişken Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin savaşın başladığı 6 Ekim 1973 tarihinden hemen sonraki gün 7 Ekim’de savaşın başladığını bildirdiğini görüyoruz. Kullandığımız gazetelerin genelinde İsrail’in BM kararları çerçevesinde işgalci olarak nitelendirildiğini görmekteyiz. Bununla birlikte gazetelerde Türkiye’nin barış taraftarı olduğunu, Arapların haklılıklarını kabul ettiğini ancak İsrail varlığının göz ardı edilmeden adil bir barışa yönelik adımlar atılmasının gerekliliğini vurgulayan bir söylem içerisinde olduğunu görüyoruz.

Barış, savaşla ilgili haberleri Türk Haber Ajansı (THA) ve Anadolu Ajansı (AA) kaynaklı olarak vermektedir. Bunlarla birlikte gazetede savaşla ilgili dış basında Washington Post, Le Monde, Der Spiegel, Herald Tribune vb. yabancı kaynaklı haber yazıları da çevrilerek okuyucuya sunulmuştur. Savaşla ilgili haberler genel itibariyle 3. sayfada bulunan “Dış Politika” başlıklı bölüm altında verilmektedir. Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer, Yaşar Aysev, Mehdi Zıt ve Oktay Akbal’ın köşe yazıları gazetede yer almaktadır. Bu kişilerden en fazla yazı kaleme alanlar ise Ahmet Şükrü Esmer ve Yaşar Aysev’dir. Yaşar Aysev 8 Ekim’de kaleme aldığı yazısında Arapların haklılıklarını dile getirmekte buna nazaran taraflardan hiçbirinin hegemonyasının da kabul edilmesinin çözüm getirmeyeceğini

vurgulamaktadır⁵⁰³. Aysev 12 Ekim tarihli yazısında ise petrol boykotu meselesinin Türkiye'nin Arapları desteklemesinden dolayı Türkiye'yi etkilemeyeceği öngörüsünde bulunmaktadır⁵⁰⁴. Gerçekten de Türkiye'ye yönelik bir boykot meydana gelmemiş ancak petrol fiyatlarının artması Türkiye için de geçerli olmuş ve ekonomiye bir yük bindirmiştir.

Barış'ın bir diğer yazarı Mehdi Zıt, Araplar ve İsrail'in verdiği rakamlardaki büyük farklılıklara bir eleştiri getirmiş ve savaşın tarafların bildirdiğine göre ellerinde asker kalmaması gerektiğini söylemiştir. Bununla birlikte politik dengelerden ötürü İsrail'in ortadan kaldırılamayacağını savaşın sona ermesi için ise Arapların bir başarı elde etmesinin gereğinden alaycı bir dille kaleme aldığı yazısında bahsetmiştir⁵⁰⁵. Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer'in yazıları ise genel itibarıyla konu ile ilgili bilgilendirici yazılardan oluşmaktadır. Esmer bu yazılarda okuyucuyu savaşların tarihsel altyapısı ve uluslararası ilişkiler konularında bilgilendirmektedir. 20 Ekim tarihli yazısında Esmer 1958 Lübnan Krizi'nde Türkiye'deki NATO üslerinin ABD tarafından kullanılmasını ve önceki yıllarda ABD, Avrupa eksenli bir Türk Dış Politikasının varlığını eleştirmektedir. Bununla birlikte CHP'nin seçim bildirisinde de belirtildiğini söyleyen Esmer Orta Doğu'da devam eden savaşta ABD'nin İsrail, Türkiye'nin de Arapları desteklemesinin NATO üslerini Türk hakimiyetine almak için bir fırsat olduğu yorumunu yapmaktadır⁵⁰⁶.

Vatan'ın savaşla ilgili haberlerinin temel kaynağı AA olmuştur. Bununla birlikte Beyrut Ajans ve Radyoları da haber kaynağı olarak belirtilmiştir. Vatan da uluslararası basın kaynaklı çeviri yazılara yer verilmektedir. Savaşla ilgili yazılarda isim kullanılmamaktadır. Haberler genel olarak gazetenin son sayfası yani arka kapak sayfasında yer almaktadır. Gazetede savaşla ilgili haberlerin yanısıra okuyucuyu bilgilendirici yazılarda kaleme alınmıştır. 24 Ekim tarihli haberde Türkiye'de savaş sırasında gerçekleştirilen NATO toplantısında, Türk hava sahası kullanılarak SSCB yardımlarının Orta Doğu'ya taşınması ile ilgili olarak yapılan

⁵⁰³ Aysev Y., (8 Ekim 1973), "Savaş Devam Ediyor", *Barış Gazetesi*, s. 1.

⁵⁰⁴ Aysev Y., (12 Ekim 1973), "Savaşın Etkileri Belirliyor", *Barış Gazetesi*, s. 1.

⁵⁰⁵ Zıt M., (14 Ekim 1973), "Savaş" *Barış Gazetesi*, s.2.

⁵⁰⁶ Esmer A. Ş., (20 Ekim 1973), "Ortadoğu Savaşı ve Türkiye", *Barış Gazetesi*, s.3

tartışmaya Senatör Kamran İnan SSCB'nin önceden izin almak şartıyla uçak geçirebileceğini ve hava sahasının sadece sivil uçakların geçebileceğini belirtmiştir⁵⁰⁷. Haberde görüldüğü üzere ABD ve SSCB'nin savaşa dolaylı olarak dahil olması Türkiye için de bazı sorunlar doğurmuş ve Türkiye bu noktada elinden geldiğince tarafsız bir politika izlemiştir.

Milliyet, savaşa ilgili haberlerini AA, THA, Associated Press (AP) kaynaklı olarak vermektedir. Bununla birlikte gazetenin dış haberler servisi kaynaklı haberler de gazetede yer almaktadır. Çeviri yazılara Milliyet de yer vermiştir. Milliyet, savaşa Hüseyin Kırcalı isimli muhabirini de göndermiş, Kırcalı'nın ilettiği haberlere ve resimlere de yer verilmiştir. Milliyet'te Abdi İpekçi, Sami Kohen, İsmail Cem, Hüseyin Kırcalı, Dr. Ömer Kürkçüoğlu, Ali Gevgili ve Refet Genç'in savaşa ilgili kaleme aldığı yazılar yer almıştır. Abdi İpekçi'nin 8 Ekim tarihli yazısında İsrail'in Arap topraklarını işgal altında tuttuğu belirtilmiş ve Arapların haklılıkları dile getirilmiştir. Durumun barışçı yollarla çözülmesinin gerekliliği de vurgulanmıştır⁵⁰⁸. 10 Ekim tarihli yazısında ise İpekçi barışın iki koşula bağlı olduğunu belirtmektedir. Bu koşulları ise İsrail'in işgal altında tuttuğu yerlerden çekilmesi ve Arapların İsrail varlığını tanımaları olarak açıklamaktadır⁵⁰⁹.

15 Ekim tarihli Refet Gencin kaleme aldığı yazıda Türkiye'nin 242 nolu BM kararının destekçisi olduğu ve Arapları manevi olarak desteklediği Ankara'dan bildirilmektedir⁵¹⁰. Abdi İpekçinin 22 Ekim tarihli yazısında ise Türk Dışişlerinin barış konusundaki teşebbüslerine değinilmiş ve Bayülken'in açıklamasına yer verilmiştir. Açıklama Türkiye'nin ve Türk basınının 1973 Arap-İsrail Savaşı hakkındaki tutumunu da özetler niteliktedir. Bayülken açıklamasında BM kararlarının işgale karşı olduğunu ancak adil bir çözüm için de bölgedeki bütün devletlerin varlığının tanınmasının gerekliliğini ifade etmektedir⁵¹¹.

⁵⁰⁷ Vatan Gazetesi, 24 Ekim 1973, s.1,5.

⁵⁰⁸ İpekçi A., (8 Ekim 1973), "Barışçı Yol Sonuç Vermeyince", *Milliyet Gazetesi*, s.1.

⁵⁰⁹ İpekçi A., (10 Ekim 1973), "Ne Olamaz Ne Olabilir ve Ne Olmalı", *Milliyet Gazetesi*, s.1.

⁵¹⁰ Genç R., (15 Ekim 1973), "Arap Ülkelerine Manevi Yardımda Bulunuyoruz", *Milliyet Gazetesi*, s.3

⁵¹¹ İpekçi A., (22 Ekim 1973), "Orta Doğu Barışı ve Türkiye", *Milliyet Gazetesi*, s.1.

Cumhuriyet'in savaşıla ilgili yayınladığı haberler AA, THA ve AP kaynaklıdır. Bununla birlikte Milliyet'te olduğu gibi gazetenin dış haberler servisinden kaynaklı haberler yer almış, eviri haberlere de yer verilmiştir. Cumhuriyet'te Mehmet Barlas, mit Gürtuna, Ergun Balcı ve Ahmet şükrü Esmer'in savaşıla ilgili yazılarına yer verilmiştir. Ahmet şükrü Esmer hem Barış'ta hem de Cumhuriyet'te yazılar kaleme almış, Cumhuriyet'te 7 günlük aralarla yazmıştır. Mehmet Barlas konu hakkında Cumhuriyet'te en yoğun yazı yazarı isimdir. Barlas 8 Ekim tarihli yazısında İsrail'in BM kararlarına rağmen Arap topraklarını işgal altında tuttuğunu, Arapların ise bu topraklardan vazgeçemeyeceğini yazmaktadır. Barlas bu durumdan ise Batılı devletleri ve bilhassa ABD'yi sorumlu tutmaktadır ve asıl galibin politik arenada belli olacağı vurgusunu yapmaktadır⁵¹².

10 Ekim tarihli yazısında Barlas Türkiye'nin değişen dış politikasına dikkat çekmektedir. 1957 tarihli Eisenhower Doktrininden sonra Türk dış politikasının ABD eksenine girdiğini, 1964 ve özellikle 1967 yılından sonra bu durumun değiştiğini ve BM kararların destekçisi olduğunu vurgulamaktadır. Barlas 1973 yılında da Türkiye'nin bu tutumunu sürdürdüğünü, savaşıla toprak kazanılmasına Türkiye'nin karşı olduğunu ve barış istediğini vurgulamaktadır⁵¹³. 18 Ekim tarihli mit Gürtuna'nın yazısında ise Dışışleri Bakanı Haluk Bayülken'in açıklamalarına yer verilmiştir. Bayülken Sovyetlerin boğazlardan askeri uçak geçirme isteğini reddettiklerini ABD'ye ise NATO üslerinin kullanılamayacağının bildirildiğini aıklamaktadır⁵¹⁴.

11 Ekim tarihli isimsiz yazıda İsrail'in yenilmezliğine dair efsanenin yıkıldığı ve BM kararlarına uygun bir barışın gereği vurgulanmaktadır⁵¹⁵. Ahmet şükrü Esmer'in 14 Ekim tarihli yazısında da İsrail'in gururunun kırıldığı ve Arapların aşağılık kompleksinden kurtulduğu sylenmektedir⁵¹⁶. 19 Ekim Tarihli Ergun Balcı'nın kaleme aldığı yazıda ise İsrail daha sert bir dille eleştirilmiştir. Siyonizm'in Arap milliyetçiliğini beslediğini ve İsrail'in güvenli sınırlar bahanesiyle Arap

⁵¹² Barlas M. (8 Ekim 1973) "Arap-İsrail atışması zerine", *Cumhuriyet Gazetesi*, s.3.

⁵¹³ Barlas M. (10 Ekim 1973) "Orta Doğu ve Türkiye", *Cumhuriyet Gazetesi*, s.3.

⁵¹⁴ Gürtuna . (18 Ekim 1973) " Bazı ABD ve Sovyet İsteklerini Reddettik", *Cumhuriyet Gazetesi*, s.1.

⁵¹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ekim 1973, s.1-7.

topraklarını işgal altında tutmasını ve uzlaşmaz tutumunu eleştiren Balcı, Sedat'ın ılımlı tutumuna karşın Meir'in uzlaşmaz bir tavır içinde olduğu belirtmiş ve İsrail Devleti'ni emperyalist olmakla suçlamıştır⁵¹⁷.

Sonuç itibariyle Ergun Balcı'nın diğerler yazılara nazaran biraz daha sert söylemi göz ardı edilirse, denilebilir ki Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Türk basını savaşı hiçbir tarafı doğrudan desteklememişlerdir. Ancak Arap devletleri manevi olarak desteklenmiştir. Buna karşın İsrail Devleti'nin varlığının Araplar tarafından tanınması barışın baş koşulu olarak nitelendirilmiş, İsrail'in BM kararlarınca işgal ettiği bölgelerden çekilmesinin de barış için önem arz ettiği vurgulanmıştır. Gazetelerin değerlendirilmesinden sonra konunun genel itibariyle sonuçları da aşağıda verilmiştir.

Yahudilerin yurt olarak Filistin'i seçtiği tarihten itibaren başlayan Arap-İsrail meselesi, ilk çatışmalardan sonra Arap devletleri ve Yahudiler arasında meydana gelen bir savaşla sonuçlandı ve İsrail Devleti kuruldu. Bu noktadan sonra Araplar arasında Yahudi düşmanlığı, yıllarca Araplarla barış içinde yaşamış Yahudilerin varlığına rağmen büyük bir artış gösterdi. Yahudi düşmanlığı hiçbir tarihte Müslümanlar arasında Hristiyan Batılı devletler arasında olduğu gibi bir yayılım göstermemiş, Yahudiler Müslüman devletler arasında yüzyıllarca zulüm görmeden yaşamışlardı⁵¹⁸. Birinci savaşı diğerleri izledi ta ki 1973 yılında yapılacak son savaşa kadar. Bu süreçte hem Araplar hem de Yahudiler tarafından pek çok terör eylemi gerçekleştirilmiş, Arap-İsrail çatışmaları daha kesif bir hal almıştı. Başlangıcında Filistinli Arapların savunulması çerçevesinde ilerleyen mesele, Yahudi karşıtlığı çevresinde şekillenmiş bir Arap milliyetçiliğini besledi. Bunlar da Arap-İsrail savaşlarının nedenlerini besledi.

1967 yılına kadar uzanan süreçte Araplar tam bir Yahudi karşıtlığı içerisinde bir İsrail düşmanlığı ve varlığını kabullenmeme durumu yaşarken, İsrail ise kuruluşundan itibaren Arap devletlerinin hiçbir şekilde İsrail'i tanımamasından da

⁵¹⁶ Esmer A. Ş., (14 Ekim 1973), "Orta Doğu'da Parlayan Ateş", *Cumhuriyet Gazetesi*, s.2

⁵¹⁷ Balcı E. (19 Ekim 1973) "İsrail ve Araplar" *Cumhuriyet Gazetesi*, s.3.

⁵¹⁸ Lewis B., *Semitizm ve Anti- Semitizm*, s.129.

kaynaklı olarak doğal savunma sınırlarına ulaşmak ve genişlemek için bir çaba içerisine girdi. Son raddesine kadar Arap devletleri İsrail'i tanımama politikalarını sürdürürken İsrail de genişleme ve doğal sınırlara ulaşma çabasını sürdürdü ve yapılan her savaş sonrasında amacına daha da yaklaşarak büyümeye devam etti.

Nitekim 1967 Savaşı sonrasında İsrail, amaçlarının çoğuna erişerek istediği genişlemeyi sağlamıştı. Arap devletler arasında Filistin Meselesi çevresinde gelişen yakınlık ve yaygınlaşan Arap milliyetçiliği ise düşüşe geçti ve İsrail'e topraklarını kaptırmış Arap devletler için bir kendini kurtar durumu oluşturdu. Bu durum ise Arap devletler arasında ulus-devlet milliyetçiliğine varan bir sürece yol açtı. 1973 Savaşı'ndan sonra bu durum daha da keskin bir hal aldı. Yani denilebilir ki bir dönem Arap milliyetçiliğinin temel yakıtı durumunda olan Filistin Meselesi, Filistinli mültecilerin Arap devletlerinde yarattığı sorunlar ve Arap-İsrail çatışmalarının bu devletlere verdiği zararlarla birlikte Arap milliyetçiliği ve Arap birliği fikrinin sonunu getiren bir unsur haline geldi.

1973 yılı geldiğinde Enver Sedat savaşa hem İsrail'e kaptırılmış Sina'yı kurtarmak hem de elde edebileceği askeri ve siyasi üstünlükle bir barış süreci başlatmak gayesiyle girmişti. Nitekim savaştan sonra yaşanan uzun süreç sonrasında Sedat'ın istediği barışta yapılmıştı. Orta Doğu, Soğuk Savaş Dönemi'nin iki süper gücü için de bir çatışma alanı oluştuyordu. 1973 Savaşı ABD ve SSCB'nin Orta Doğu devletleri üzerinden kozlarını paylaştıkları, bu devletlere sattıkları yeni silahlarını denedikleri bir alan oluşturmuştu. Savaş sonrasında Mısır'ın SSCB'den aldığı silahlara karşı girdiği ağır borç yükü, günbegün kötüye giden Mısır ekonomisi ve ABD faktörü olmaksızın bir barış anlaşmasının mümkün olmaması Enver Sedat'ın ABD yanlısı bir politika geliştirmesine yol açtı. Mısır'daki bu büyük politik değişim Orta Doğu dengelerini de derinden sarstı ve Orta Doğu için yeni bir süreç başlattı.

1978-79 Camp David Anlaşmaları sonrası 1982 yılında İsrail'in Sina'dan çekilmesi de tamamlandıktan sonra tam bir Mısır- İsrail barışı gerçekleşti ve İsrail, Mısır sınırında istediği güvenli bölgeyi oluşturmayı başardı. Savaşın sonunda Suriye ise hiçbir kazanç elde edemedi. Golan Tepeleri'nin İsrail'in elinde kalması

kesinleşmiş oldu. Çünkü İsrail'in güvenli sınırlar politikası çerçevesinde burayı terk etmesi mümkün değildi. Mısır'ın savaş sonrasında ABD'ye yaklaşması ve İsrail ile imzaladığı barış anlaşması, Arap devletlerinin Mısır'a karşı cephe almasına yol açmış ve Mısır, Arap devletleri tarafından dışlanmıştı. Bu durum Arap dünyasının 2 önemli müttefiki olan Suriye ve Mısır'ı da birbirinden ayırmıştı. Suriyeliler Mısırlıların kendilerine ihanet ettiğini düşünüyorlardı ve savaştan büyük bir hezimet ile ayrılmışlardı. Savaşın sonuna gelindiğinde Mısır'ın ateşkesi kabul etmesi Suriye'nin savaşın kazanılamamasının suçunu tamamen Mısır'a yüklemesine yol açmıştı.

Yapılan barış anlaşmasından sonra artık bir Arap-İsrail meselesi yoktu ancak bir Filistin- İsrail sorunu mevcuttu. Savaştan sonra FKÖ Filistinli Arapların tek temsilcisi durumuna geldi. Nihayetinde Filistinliler davaları için Arap devletlerinden destek görecektik de olsalar artık İsrail karşısında tek başlarına kalmışlardı. 2022 yılında dahi Filistin- İsrail meselesi hala çözülmemiş pek çok sorunu içermektedir. 1973 yılından sonra Ortadoğu karışık kalmaya devam edecek, savaşlar olmaya devam edecek ancak bu savaşlar Arap devletler ve İsrail arasında yapılmayacaktı.

1973 yılında meydana gelen savaş sonuçları bakımından yalnızca Arap devletler ve İsrail arasındaki problemlerden öte sorunlar meydana getirmişti. Arap devletlerin ilk denemesini 1967 Savaşı'ndan sonra yaptıkları petrol silahı, bu savaşta tam anlamıyla kullanılmış, tüm dünya da petrol arzında büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Petrolün temel yakıt halini aldığı bir dünyada Petrol arzının kesilmesi beraberinde büyük bir kriz meydana getirdi. Savaş sonrasında meydana gelen büyük petrol darlığı, petrol sıkıntısı yaşayan pek çok ülkede araçlara satılan yakıtın kısıtlanmasına, araçların yüksek hız yapmasının dahi yasaklanmasına yol açmıştır. Sanayi üretimini aksatan durum ülkelerin enflasyon oranlarını artırmış ve beraberinde 1973-74 yılları içerisinde dünyada büyük bir ekonomik kriz meydana gelmiştir.

Sanayi üretimi gerçekleştiren ülkeler bu darboğazı sınai ürünleri dışardan almak zorunda olan petrol üreten Arap ülkelere sattıkları ürünlere zam yaparak aştılar. Nihayetinde Arap petrol üreticilerin yaptıkları zamlarla fazlaca ödenen ücretler, sanayi ülkelerine geri dönüyordu. Türkiye de bu süreçten etkilenen

lkelerdendi ancak Türkiye açısından meselenin sonuçları işçi dövizleri ve özel yatırımlara verilen desteklerle birlikte kısa vadede büyük sorunlara yol açmadı. Ancak petrol fiyatlarının yükselmesinin devam eden yıllarda uzun vadeli sıkıntılara yol açacağı muhtemeldi. Arapların yaptıkları petrol ambargosu, sanayi devletlerinden çok sınai üretimi olmayan devletlerde sorunlara yol açacaktı.

Petrol ambargosunun en büyük sonucu petrol arz güvenliği meselesinde ortaya ıktı. Bir dönemin ucuz yakıtı olan petrolün fiyatları 1973 yılından sonra hızla artmaya devam etti. Bu durum petrol artık ucuz ve kolay ulaşabilir bir enerji kaynağı olmaktan çıkardı. Petrolün hem değeri hem önemi büyük bir artış gösterdi. Devletler petrolün artık güvenli bir enerji kaynağı olmamasından kaynaklı olarak yeni enerji kaynakları arayışına girdi ve yeni enerji kaynakları üzerine araştırmalarını yoğunlaştırdı. Enerji tasarrufu önemli bir konu haline geldi. Artık petrol temel yakıt olarak kullanan taşıtlar daha küçük ve daha az petrol harcar şekilde tasarlanmaya başlandı. şüphesiz bu ambargo petrol üreten lkelerin önemini de artırdı ve Orta Doğu'nun daha da karmaşık bir bölge olmasını besledi. Petrol arzının kesilmesini istemeyen devletlerin Orta Doğu politikaları da değişim gösterdi ve Orta Doğunun karmaşasını artırdı.

KAYNAKÇA

Gazeteler

Barış
Cumhuriyet
Milliyet
Vatan

Belgeler

Yearbook of the United Nations, 1967.
Yearbook of the United Nations, 1973.
Yearbook of the United Nations, 1974.
Yearbook of the United Nations, 1975.

Telif ve Tetkik Eserler

Abulhüsün L., (1998), The Lebanese Conflict, Londra: Lynne Rienner yay.,
Acar İ. C., (1989), Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu, Ankara: TTK yay.
Adan A., (1986), The Yom Kippur War, New York: Drum Books yay.
Alkadiri R., (2006), “Ürdün Dış Politikasında Filistin Etkeni”, Orta Doğu’da Azınlıklar, ed., Kristen E. Schulze, Martin Strokes vd., çev. Kenan Kalyon, İstanbul: Totem yay., ss. 99-116.
Allen P., (1982), The Yom Kippur War, New York: Charles Scribner’s Sons yay.
Aloni S., (2001), Arab Israeli Air Wars 1947-82, Oxford: Osprey yay.
Arı T. (2014), Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi, C.I, Bursa: Dora yay.
Arı T., (2017), Geçmişten Günümüze Orta Doğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı, C.II, Bursa: Alfa Akademi yay.
Armaoğlu F. (1991), Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür yay.
Armaoğlu F. (2014), 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, İstanbul: Timaş yay.
Ayhan V., (2009), Orta Doğu ve Petrol, Bursa: Dora yay.
Aysev Y., (12 Ekim 1973), “Savaşın Etkileri Belirliyor”, Barış Gazetesi, ss. 1.
Aysev Y., (8 Ekim 1973), “Savaş Devam Ediyor”, Barış Gazetesi, ss. 1.
Balci E. (19 Ekim 1973) “İsrail ve Araplar” Cumhuriyet Gazetesi, ss.3.
Barlas M. (10 Ekim 1973) “Orta Doğu ve Türkiye”, Cumhuriyet Gazetesi, ss.3.
Barlas M. (8 Ekim 1973) “Arap-İsrail Çatışması Üzerine”, Cumhuriyet Gazetesi, ss.3.
Bickerton I. J.- Klausner C. L., (1995), A Concise History of the Arab-Israeli Conflict, New Jersey: Prentice Hall yay.
Bilgenoğlu A., (2007), Osmanlı Devleti’nde Arap Milliyetçi Cemiyetleri, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk yay.
Blum H., (2004), The Eve Of Destruction, New York: HarperCollins yay.
Boyne W. J., (2002), The Two O’clock War, New York: St. Martin’s yay.
Bregman A., (2000), Israel’s Wars 1947-93, New York: Routledge yay.
Bregman A., El-Tahri J., (1999), The Fifty Years War Israel and the Arabs, New York: TV Books yay.
Brzoska M. ve Pearson F. S., (1994), Arms and Warfare Escalation De-escalation and Negotiation, South Carolina: South Carolina University yay.

- Cleveland W. L. (2008), *Modern Orta Doğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı yay.
- Cobban H., (1984), *The Palestinian Liberation Organisation*, New York: Cambridge University yay.
- Cooley J. K., (2015), *Green March, Black September*, New York: Routledge yay.
- Çelik Ü., (2012), “İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan”, *History Studies*, C.4, S.1., ss.126-153.
- Daviş A., (2014), *Arap Milliyetçiliği Zaferden Umutsuzluğa*, çev. Lütfi Yalçın, İstanbul: Literatür yay.
- Dinitz S., (2000), “The Yom Kippur War: Diplomacy of War and Peace”, *Revisiting the Yom Kippur War*, ed. P.R. Kumaraswamy, London: Frank Cass yay., ss. 104-127.
- Dunstan S., (2005), *The Yom Kippur War 1973*, Westport: Osprey yay.
- Dupuy T. N., (1978), *Elusive Victory The Arab Israeli Wars 1947-1974*, New York: Harper&Row yay.
- Durand D., (1966), *Milletlerarası Petrol Politikası*, çev. Angın A., İstanbul: Kitapçılık Ticaret yay.
- Dursun D., (1993), “Cemal Abdunnasır”, *DİA*, C.7, ss.296-301.
- Erendil M., (1979), *İsrail-Arap Harpleri*, Ankara: ATASE yay.
- Erendil, M., (1992), *Çağdaş Orta Doğu Olayları*, ATASE yay.
- Eriksson J., (2003), “Israel and the October War”, *The Yom Kippur War*, ed. Asaf Siniver, New York: Oxford University yay., ss. 29-49.
- Esmer A. Ş., (14 Ekim 1973), “Orta Doğu’da Parlayan Ateş”, *Cumhuriyet Gazetesi*, ss.2
- Esmer A. Ş., (20 Ekim 1973), “Ortadoğu Savaşı ve Türkiye”, *Barış Gazetesi*, ss.3
- Esmer A. Ş., (22 Eylül 1973) “Araplar Arasında”, *Barış Gazetesi*, ss.3.
- Esmer, A. Ş., (11 Eylül 1973) “Mısır – Libya Birleşmesi Ertelendi”, *Barış Gazetesi*, ss.3.
- Fiscus J. W., (2004), *The Suez Crisis*, New York: Rosen yay.
- Freaser T.G., (2008), *The Arab-Israeli Conflict*, New York: Palgrave Macmillan yay.
- Gawrych G. W., (1996), *The 1973 Arab-Israeli War The Albatros of Decisive Victory*, Washington: U.S. Combat Studies Institute yay.
- Genç R., (15 Ekim 1973), “Arap Ülkelerine Manevi Yardımda Bulunuyoruz”, *Milliyet Gazetesi*, ss.3
- Gerger H., (2012), *ABD, Orta Doğu, Türkiye*, İstanbul: Yordam Kitap yay.
- Gilmour D., (1983), *Lebanon The Fractured Country*, Worcester: Martin Robertson yay.
- Golan G., (2000), “The Soviet Union and the Yom Kippur War”, *Revisiting the Yom Kippur War*, ed. P.R. Kumaraswamy, London: Frank Cass yay., ss. 127-153.
- Goldschmidt A.- Davidson L., (2011), *Kısa Orta Doğu Tarihi*, çev. Aydemir Güler, İstanbul: Doruk yay.
- Gordon D. C., (1980), *Lebanon The Fragmented Nation*, Stanford: Hoover Institution yay.
- Gorst A. ve Johnman L., (1997), *The Suez Crisis*, New York: Routledge yay.
- Guardia A., (2002), *War Without End Israelis, Palestinians and the Struggle for a Promised Land*, New York: St. Martin’s yay.

- Güdü S., (2018), “Lübnan İç Savaşı’nda Filistinli Örgütlerin Rolü”, Turkish Studies, C13, S.22, ss. 251-268.
- Güler, Z., (2004), Süveyş’in Batısında Arap milliyetçiliği Mısır ve Nasırcılık, İstanbul: Yenihayat yay.
- Gürel Ş. S., (1979), Orta Doğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri, Ankara: Ankara Üniversitesi, SBF yay.
- Gürtuna Ü. (18 Ekim 1973) “Bazı ABD ve Sovyet İsteklerini Reddettik”, Cumhuriyet Gazetesi, ss.1.
- Halloum R., (1988), Belgelerle Filistin, İstanbul: Alan yay.
- Herzl T. (2014), Yahudi Devleti, çev. Sedat Demir, İstanbul: Ataç yay.
- Herzog C., (1984), The Arab Israeli Wars, Newyork: Vintage Books yay.
- Heykel M. H., (1977), 1973 Arap-İsrail Savaşı ve Orta Doğu, çev. Melek Ulagay – Nakiye Boran, İstanbul: Üçüncü Dünya yay.
- Hollstein W., (1975), Filistin Sorunu, çev. Ertuğ C. A., İstanbul: Yücel yay.
- Hourani, A., (2013), Arap Halkları Tarihi, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: İletişim yay.
- İlseven N., (1991), “Petrol Sorunu”, Orta Doğu Sorunları ve Türkiye, ed. Haluk Ülman, İstanbul: Tüses yay., ss. 77-99.
- İpekçi A., (10 Ekim 1973), “Ne Olamaz Ne Olabilir ve Ne Olmalı”, Milliyet Gazetesi, ss.1.
- İpekçi A., (22 Ekim 1973), “Orta Doğu Barışı ve Türkiye”, Milliyet Gazetesi, ss.1.
- İpekçi A., (8 Ekim 1973), “Barışçı Yol Sonuç Vermeyince”, Milliyet Gazetesi, ss.1.
- İyiat B., (2018), Çatışan Orta Doğu, Ankara: Kripto yay.
- Jankowski J. P., (2000), Egypt: a Short History, Oxford: Oneworld yay.
- Kamrava M., (2005), The Modern Middle East, Los Angeles: University of California yay.
- Karaman M. (1996), ‘Filistin’, DİA, C.13, ss. 89-103.
- Karpat K. H., (2013), Orta Doğu’da Millet Milliyet ve Milliyetçilik, İstanbul: Timaş yay.
- Kenneth S. W., (1999), Heroic Diplomacy, London: Routledge yay.
- Kırcalı H., (13 Ekim 1973) “Golan Cesetle Doldu”, Milliyet Gazetesi, ss.1-11.
- Kırcalı H., (14 Ekim 1973), “Ürdün’de Savaşa Girdi”, Milliyet Gazetesi, ss. 6-7.
- Kissinger H., (1982), Years of Upheaval, London: Micheal Joseph yay.
- Kissinger H., (2003), Kriz İki Büyük Dış Politika Krizinin Anatomisi, çev. Beyza Sümer Aydaş, Ankara: ODTÜ yay.
- Kissinger, H., (1999), Years of Renewal, New York: Easton Press yay.
- Kürkçüoğlu Ö., (2010), Türkiye’nin Arap Orta Doğu’suna Karşı Politikası (1945-1970), Ankara: Barış Kitap yay.
- Laffin J.- Chappell M.,(1982), Arab Armies of the Middle East Wars 1948-73, London: Osprey yay.
- Laquer W., (1974), Confrontation The Middle-East War and World Politics, London: WildWood House yay.
- Lasensky S. B., (2007), “Arab-Israeli Conflict”, The Middle East, ed. Surratt R., Washington: CQ. Press yay., ss. 33-97.
- Lesch D., (2008), The Arab Israeli Conflict, New York: Oxford University yay.
- Lewis B. (2004), Semitizm ve Anti-Semitizm, çev. Hür Güldü, İstanbul: Everest yay.
- Lewis B., (2006), Uygarlık Tarihinde Araplar, İstanbul: Pegasus yay.
- Lorch N., (1976), One Long War, Kudüs: Keter yay.

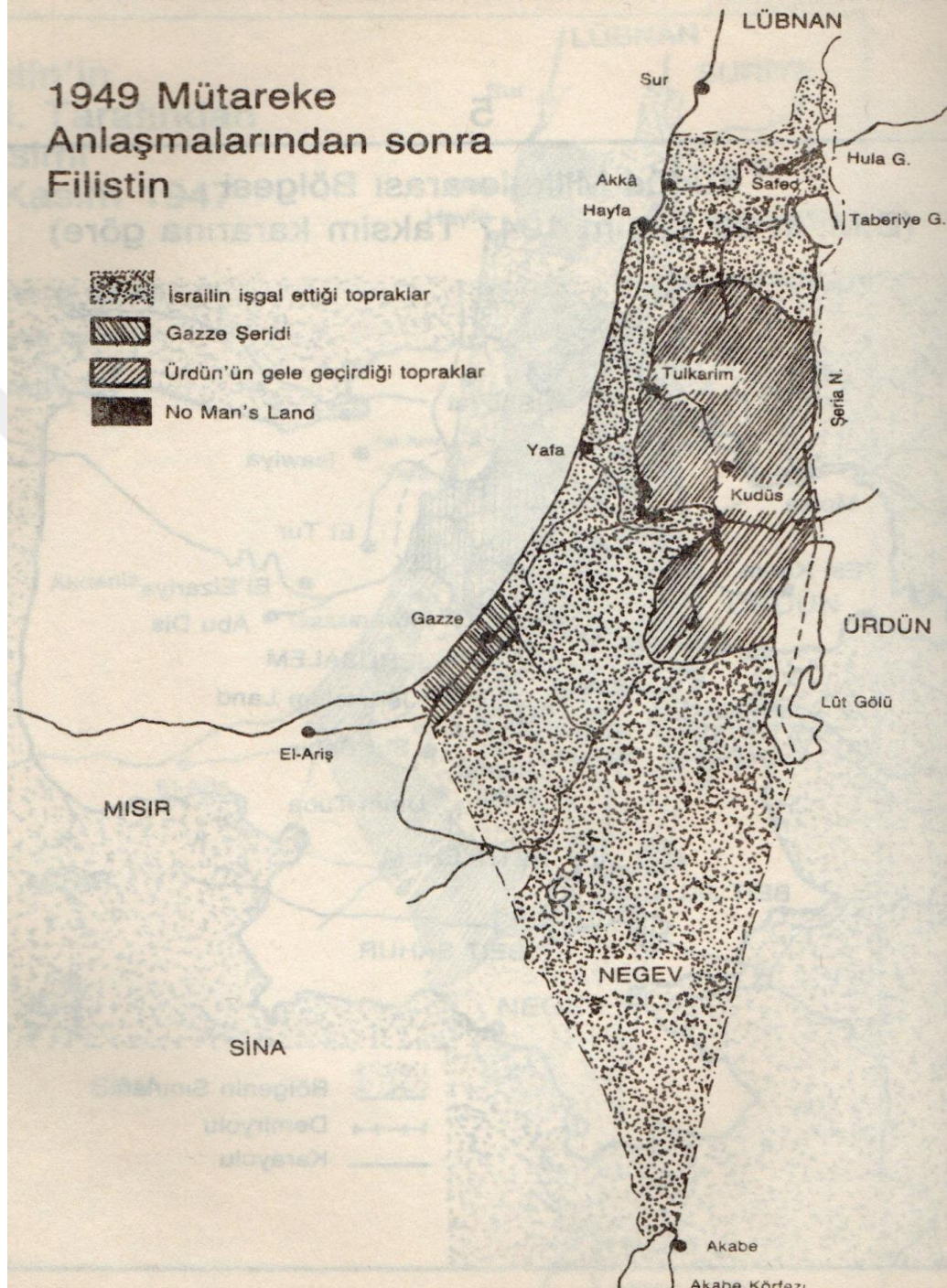
- Mango A, Freaser T. G. ve Mcnamara R., (2011), Modern Orta Doğu'nun Kuruluşu, çev. Doruker F., İstanbul: Remzi Kitabevi yay.
- Mansfield P., (2012), Orta Doğu Tarihi, çev. Yolsal Ü. H., İstanbul: Say yay.
- Mansour N. A. A., (2016), Arap İsrail Münasebetlerinde ABD Politikasının Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Ens., Ankara.
- Mcgregor A. J., (2006), A Military History of Modern Egypt From the Ottoman Conquest to the Ramadan War, WestPort: Greenwood yay.
- Mchugo J., (2021), Arapların Kısa Tarihi, çev. Genç S., İstanbul: Yeditepe yay.
- Mearsheimer J. J.- Walt S. M., (2009), İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası, çev. Hasan Kösebalaban, İstanbul: Küre yay.
- Meital Y., (2013), "The October War and The Egypt's Multiple Crossing", The Yom Kippur War, ed. Asaf Siniver, New York: Oxford University yay., 49-67.
- Milton B. E., (2007), Contemporary Politics in the Middle East, Malden: Polity yay.
- Moore J. N., (1991), The Arab-Israeli Conflict, New Jersey: Princeton University yay.
- Mut R., (2010), Orta Doğu'da Ekonomi-Politik Bir Kırılma Noktası: 1973 Petrol Krizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üni. Orta Doğu Araştırmaları Ens., İstanbul.
- Nasr K. B., (1977), Arab and Israeli Terrorism, Kuzey Karolina: McFarland yay.
- Odeh B. J., (1985), Lübnan'da İç Savaş, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Belge Yay
- Ovendale R., (2004), The Origins of the Arab Israeli Wars, New York: Routledge yay.
- Öke M. K. (1982), Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914), İstanbul: Üçdal Neşriyat yay.
- Öngör S., (1964), Orta Doğu Siyasi ve İktisadi Coğrafya, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF yay.
- Özev M. H., (2010), Petrol Sermayesi ve Uluslararası İlişkiler: 1973 Sonrası Körfez Ülkeleri Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üni. Orta Doğu Araştırmaları Ens., İstanbul.
- Öztürk S. Ve Saygın S., (2017), "1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu", Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, C. 6., S. 12, ss.1-12.
- Pappe I., (2007), Modern Filistin Tarihi, çev. Nuri Plümer, Ankara: Phoenix yay.
- Pappe İ. "Tarihin Demetleri: ABD'nin Filistin Sorununa Müdahil Oluşu", Yaşamla Ölüm Arasında Gazze, ed. Barat F., çev. Doğan T. ve Saysel A. K., bgst yay., ss.36-82.
- Quandt W. B., (2005), Peace Process, Washington: Brookings Institution yay.
- Rabinovich I., (1984), "Seven Wars and One Peace Treaty", The Arab Israeli Conflict; Perspectives Rubinstein, ed. Alvin Z., New York: Preager yay., ss.41-69.
- Reich B., (1996), An Historical Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict, Westport: GreenWood yay.
- Roberts J. M., (2010), Avrupa Tarihi, çev. Aytuna F., İstanbul: İnkılap yay.
- Robins P., (2019), A History of Jordan, New York: Cambridge University yay.
- Roger O. ve Pamuk Ş., (2015), 20. Yüzyılda Orta Doğu Ekonomileri Tarihi, çev. Edirne A., İstanbul: Sabancı Üniversitesi yay.

- Sakal E., (2014), *Soldier In the Sinai A General's Account of the Yom Kippur War*, translated by Moshe Tlamim, Kentucky: Kentucky University yay.
- Sander O., (1979), *Türk Amerikan İlişkileri*, Ankara: Ankara Üni. SBF. yay.
- Sander O., (2014), *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi yay.
- Sinai A.- Pollack A., (1977), *The Hashemite Kingdom of Jordan and The West Bank*, New York: Academic Assosication for Peace in the Middle East yay.
- Smith C. D., (1996), *Palestine and the Arab Israeli Conflict*, New York: St. Martin's yay.
- Sobel L. A., (1974), *Israel & the Arabs: The October 1973 War*, NewYork: Facts on File yay.
- Soyak Y. N., (2019), *Orta Doğu'da Siyaset Petrol İlişkisi: 1967 ve 1973 Krizleri Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üni. Sos. Bil. Ens., Çanakkale.
- Spiegel S. L., (1985), *The Other Arab-Israeli Conflict: Making America's Middle East Policy; From Truman to Reagan*, Chicago: Chicago: University yay.
- Stockdale N., (2008), "Pan Arabism", *The Encyclopedia of the Arab Israeli Conflict*, ed. Tucker S. C., California: ABC Clio yay., ss. 802-805.
- Şahin T. Y., (2016), *Uluslararası Politikada Orta Doğu*, Ankara: Barış Kitap yay. Tevrat
- The Sunday Times Savaş Muhabirleri, (1985), *Yom Kippur 1973 Arap İsrail Savaşı*, çev. Fikret Yurdakol, C.1-2., İstanbul: Kastaş yay.
- Thompson J., (2009), *A History of Egypt*, London: Haus yay.
- Tibi B., (1993), *Conflict and War in the Middle East 1967-91*, Translated by Clare Krojzl, New York: St. Martin's yay.
- Türkman S., (2007), *ABD, Orta Doğu ve Türkiye*, Ankara: Nobel yay.
- Uçarol R., (1995), *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Ankara: Filiz Kitabevi yay.
- Vatan Gazetesi, 24 Ekim 1973, ss.1,5.
- Vocke H., (1978), *The Lebanese War*, New York: St. Martin's yay.
- Westwood J. N., (1991), *The History of the Middle East Wars*, New York: Mallard yay.
- Yeniayun S. H., (2019), *1948 Arap-İsrail Savaşı*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat yay.
- Yeniayun S. H., (2019), *1967 Arap-İsrail Savaşı*, İstanbul: İlgi Kültür Sanat yay.
- Yergin D., (1995), *Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, çev. Tuncay K., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yay.
- Zırlı S., (2017), *Baas Partisinin Nasırcılıkla İlişkisi 1950-1970*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Üni. Sosyal Bilimler Ens., Çanakkale.
- Zıt M., (14 Ekim 1973), "Savaş" Barış Gazetesi, ss.2.

EKLER

Harita-1.1 İsrail'in kurulduktan sonra işgal ettiği topraklar.

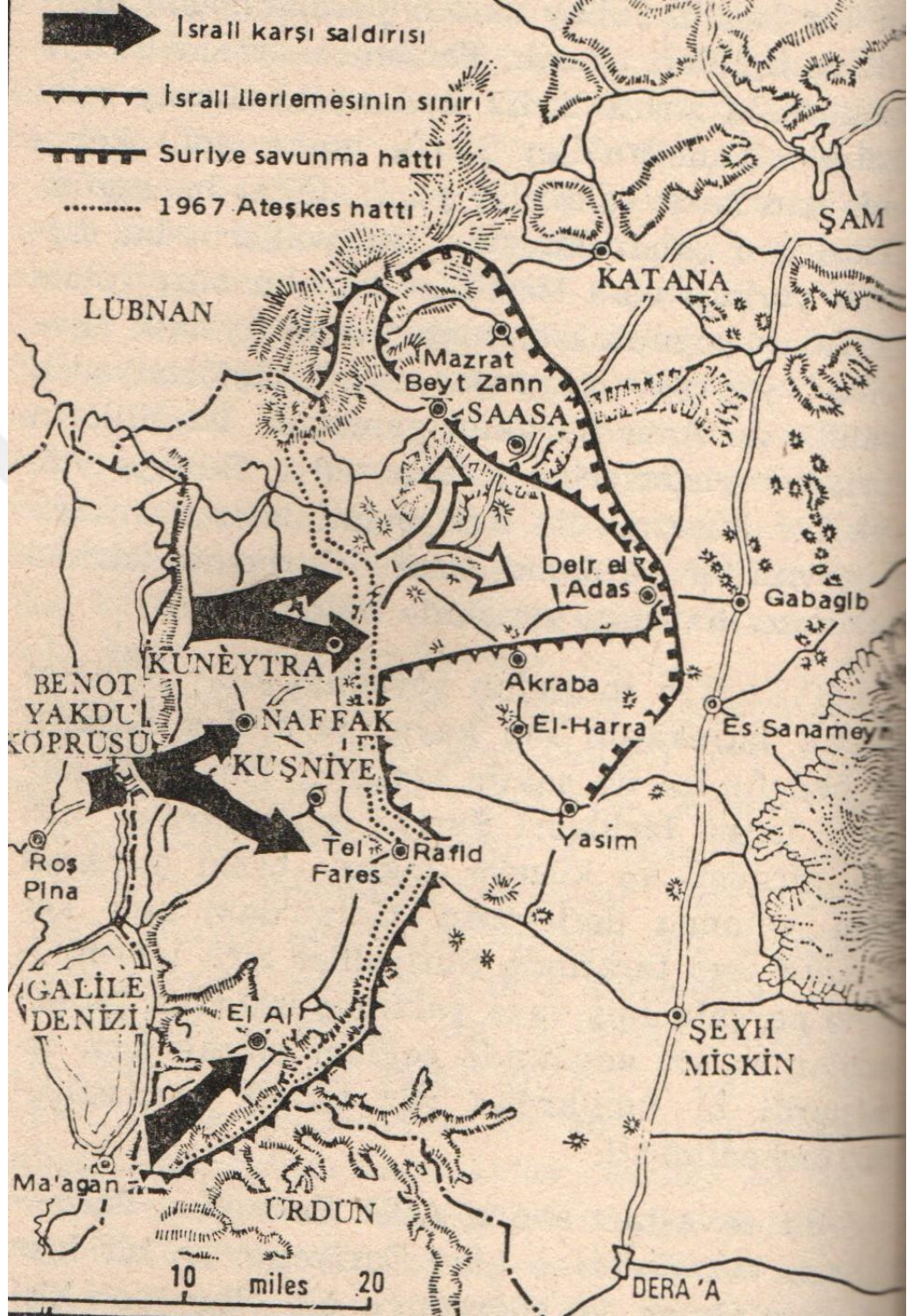
(Armaoğlu F., Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları)

Harita-1.2. 1967 Savaşı sonrası İsrail'in işgal ettiği topraklar.

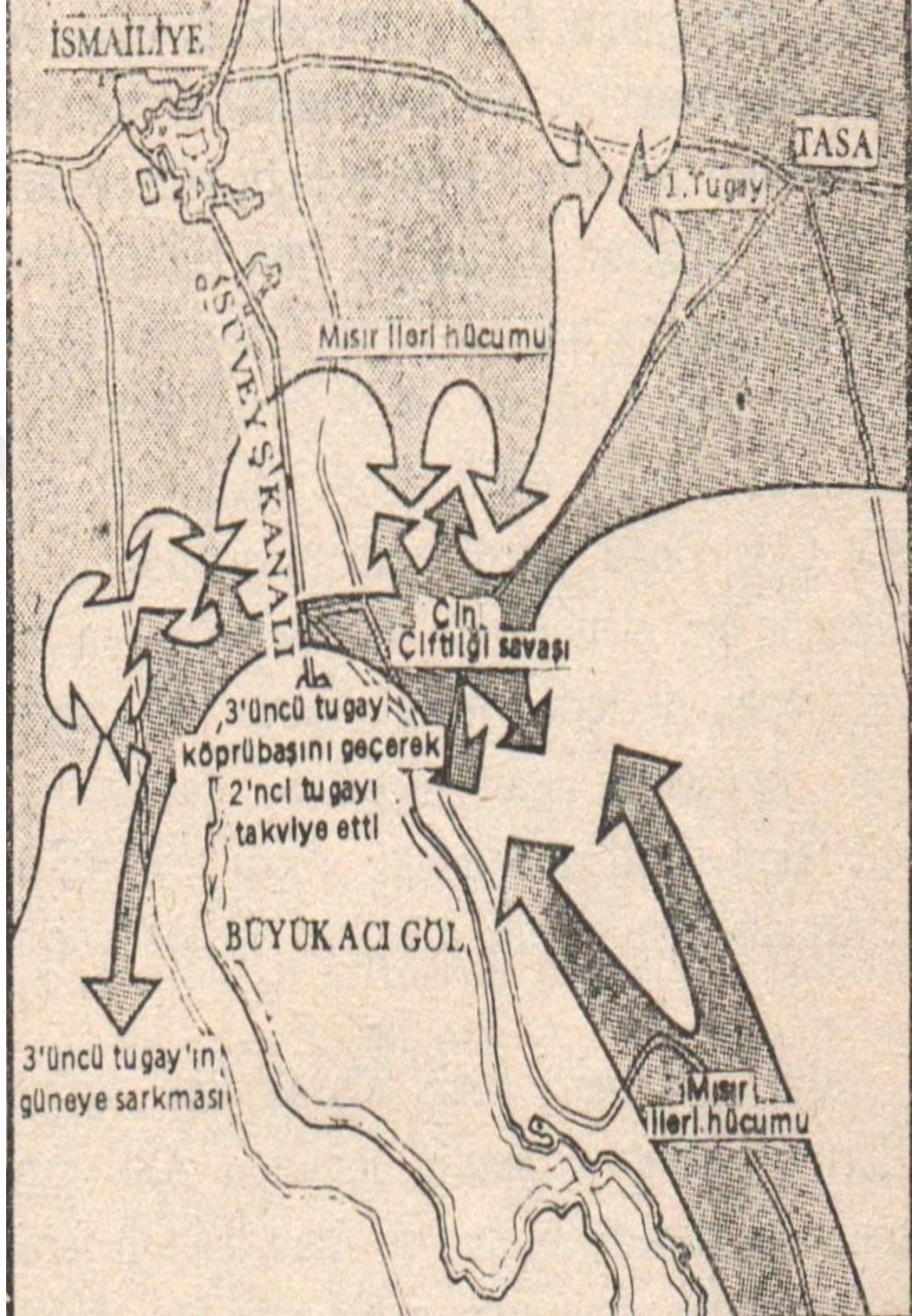
(Arı T., Geçmişten Günümüze Ortadoğu, C.1., s.297.)

Harita-3.1. İsrail'in Suriye üzerine karşı taarruzu.

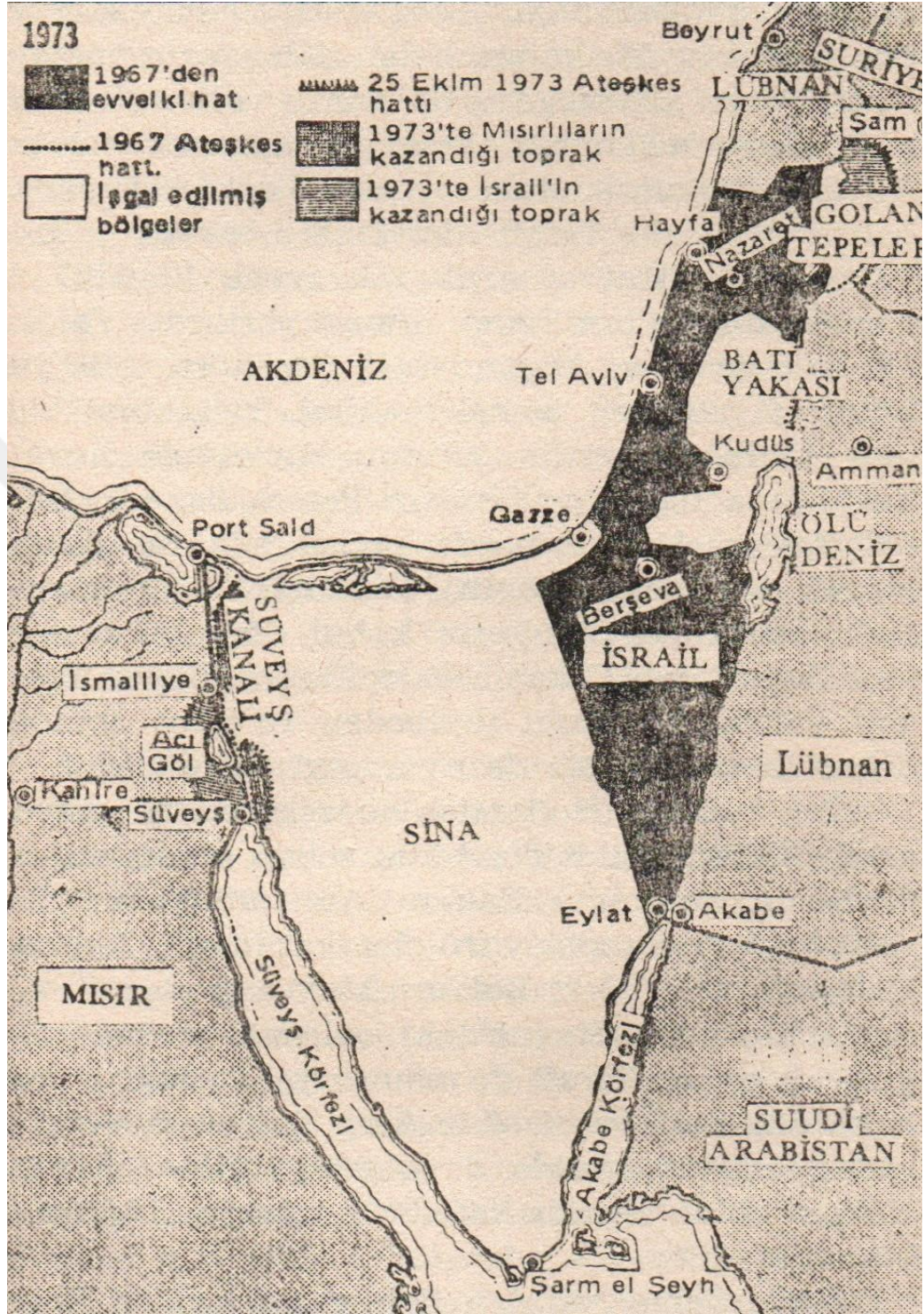
(The Sunday Times Savaş Muhabirleri, Yom Kippur 1973 Arap İsrail Savaşı, C.2., s. 374.)

Harita-3.2. İsrail'in kanalı geçiş operasyonu.

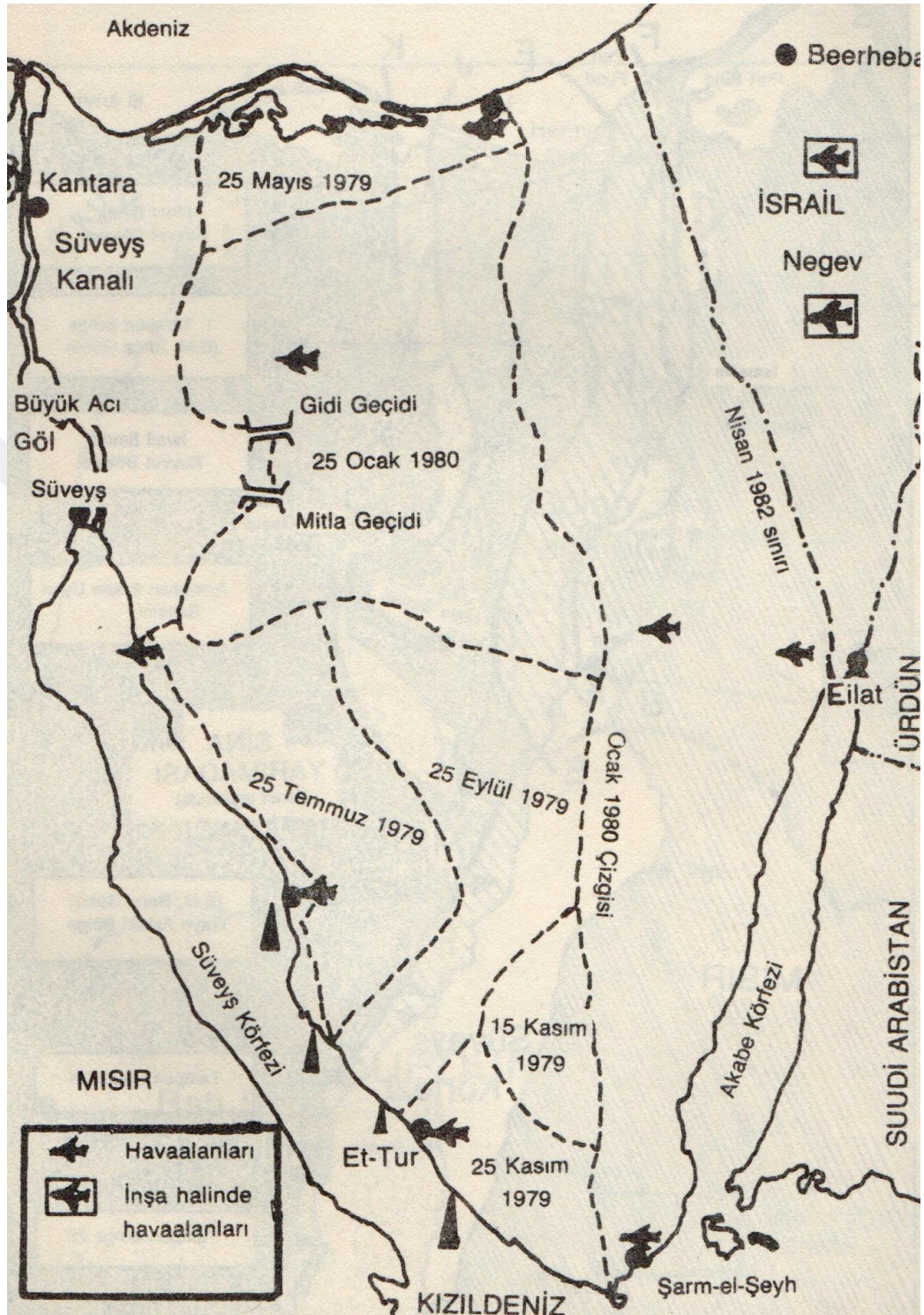
(The Sunday Times Savaş Muhabirleri, Yom Kippur 1973 Arap İsrail Savaşı, C.2., s. 469.)

Harita-3.3. 25 Ekim ateşkesi sonrası sınırlar.

(The Sunday Times Savaş Muhabirleri, Yom Kippur 1973 Arap İsrail Savaşı, C.2., s. 581.)

Harita-3.4. Barış sürecinde İsrail'in kademeli olarak çekilmesi.

(Armaoğlu F., Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları)

BİR İSRAİL GENERALİ SİNA CEPHESİNDE ÖLDÜ

Mısır, genel saldırıya geçti

(DIŞ HABERLER SERVİSİ)

Ortadoğu savaşının 9. günü olan dün, Mısır kuvvetleri bütün Sina cephesi boyunca genel saldırıya geçerken, Suriye cephesinde de Şam'ın 20 kilometre yakınına kadar sokulan İsrail zırhlı birlikleri uzun menzilli toplarla Suriye başkentini yakınlarındaki askeri hedefleri dövmeğe başlamıştır. Sina cephesinde dün sabah saat 6'da ağır top ateşi ve yoğun hava akınlarıyla başlayan Mısır saldırısı cephe boyunca kesintisiz bütün gün boyunca sürmüştür. Mısır Kuvvetleri Komutanlığı, Mısır birlikle-

rinin, Sina'da İsrail kuvvetlerinin direnişini kırdıklarını, ilerleyişlerini sürdürdüklerini bildirirken, İsrail Ordu Sözcüsü de Sina'da saldırıya geçen Mısır kuvvetlerinin durdurulduğunu ve ağır kayıplara uğratıldığını ileri sürmüştür.

Öte yandan İsrail Komutanlığı dün akşam yayınladığı bildiriye Sina cephesindeki şiddetli savaşlar sırasında İsrail zırhlı birlikleri Komutanı General Abraham Mendler'in (44) öldüğünü açıklamıştır.

Şam yakınlarında

İsrail Ordu Sözcüsü, İsrail birliklerinin Suriye cephesinde ise Şam'ın 20 kilometre kadar yakınına sokulduğunu açıklamıştır. Sözcünün bildirdiğine göre İsrail zırhlı birlikleri geniş bir cephe hattı üzerinde fazla bir direnmeye karşılamadan ilerlediklerini, ortada Ürdün birliklerinden eser olmadığını da belirtmiştir.

Cephe hattında, İsrail ve Suriye askerleri arasında zaman zaman ateş testi edildiği ancak Suriye'nin topçu birimi ateşini yakın çekimlere tercih ettiği haber verilmiştir.

Öte yandan Şam yakınlarında bulunan Batılı bir gazeteci dün sabah Beyrut'tan Şam'a giden yol çevresinde binlerce Suriyeli'nin derin sığınaklar kazdığını ve uzun bir savaşa hazırlandıklarını bildirmiştir.

Cephede bulunan gazeteciye göre İsrail birlikleri Şam'a doğru ilerlemeye devam ettikleri takdirde çok çetin bir direnme ile karşılaşacaklardır. Muhabir, Suriye ordusunun hiç de İsraillilerin ileri sürdüğü gibi «Belki kırılmış ve doğrulanarak hale gelmiş bir orduya benzemediğini» söylemiştir.

**ABD,
İsrail'e
acele
Phantom
uçakları
ve tank
gönderecek**

WASHINGTON — Birleşik Amerika'nın Ortadoğudaki savaşın ilk haftası içinde çok sayıda savaş uçağı, tank ve diğer askeri malzeme kaybeden İsrail'e süratle yardıma karar verdiği öğrenilmiştir. Bu arada Kahire Hükümeti iki ABD kısıt uçağının Mısır sınırlarını ihlal etmesini şiddetle protesto etmiştir.

Hükümetin yakın kaynaklar ka-
(Devamı Sa. 7. S. 6 da)

Bu köşeden

**Seçim öncesi
Ankara'sı**

ALTAN ÖYMEN

Bu satırları yazarken daha hiç bil. şey belli değil tabii. Oy kullanma işlemi devam ediyor.

Siz bu satırları okurken ise hiç almarsa oyların yönü, hangi partinin güç kazandığı, hangisinin kaybedtiği belli olacak.

Bu bakımdan sonuç tahminini bir yana bırakıp size seçim öncesi Ankara'nı anlatayım.

Ankara bu seçime büyük bir heyecanla girer. Seçimden önceki son iki gün, cuma ve cumartesi günleri, ö-

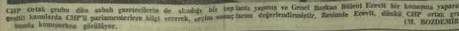
zellikle emektar Atatürk Bulvarı yeniden önemli olaylara sahne oldu. Cuma akşamı, uçakla Balıkesir'den dönen Ecevit, Esenboğa'dan şehre gelecekti. Esenboğa yolundaki Halkköy'den itibaren Çankaya sınırlarına kadar bütün yol iki taraflı halkla kaplanmıştı. Toplanmada yerel organizasyonun rolü pek azdı. Büyük emniyet kendiliğinden yollara döşülmüştü ve şehrin, özellikle Diskapiden Şişli'ye olan bölümü, memur şehri Ankara' (Devamı Sa. 7. S. 7 de)

İLAVEMİZİ İSTEYİNİZ

Salı
23
EKİM
1973

CHP, C. Senatosu grup yöneticileri belli oldu

Başyazı

YASAR AYSEV

This image shows a blank, aged, cream-colored page, likely an endpaper or flyleaf of a book. The paper has a slightly textured appearance with some faint smudges and discoloration, characteristic of old paper. The left edge of the page shows the binding of the book.

33

VATAN

Günlük Bağımsız Gazete

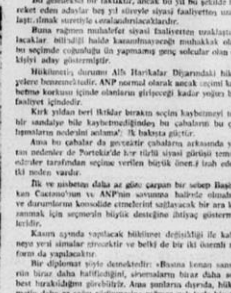
TAKVİM	Rumi 1389 Ehlisi: 23	GGLE
5 KASİME 1975	Hicri 1393 Şevvalı 9	İRİNDİ
PAZARTESİ	SINAC	ARŞAN
	GÜNÜŞ	YATSI
		18.30

TEL AVİV (AA) - İsrail askerleri Süveyş Kanalı'nı boşaltarak Mısır ile her iki yakasında Mısır ile güneyde bulunan Bahriye Kuvvetleri ile İsraili çemberler yapıyor. İsraili çemberler yapıyor. İsraili çemberler yapıyor.

Silâh nakli konusunda
AmerikaAlmanyaarasında
anlaşmaz'lık ortadan kalktı

Dünya Basınından seçmeler

Portekiz'de göstermelik seçim gerilimi arttırdı

[illegible][illegible]

TRIUMPH'UN YENİ MODELİ

9'lar zirvesi
gelecek ay
yanılacak

[illegible]

Sovyetlerin stratejik güdümlü mermi stoku Amerikayı geçmiş

[illegible]**KISA HABERLER**

SEVENTH PETROL CRUISING IN THE 20th

ORANINDA DİŞİRİMSİ

BEYRUT (AA) — Haftalık "Middle East Economic Survey" dergisine göre, bir süre önce petrol fiyatının yüzde 10 oranında arttırıldığına ilişkin olan Kuvvet, garajlar başta olmak üzere ülkedeki 25 cinsinden işletmelerin yüzde 10'unun petrol fiyatının artmasıyla karşılaşmış olabileceği bildirildi. Dergide, ülkenin petrol fiyatlarının artmasıyla önce petrol tüketen 25 milyon varil ödeyen, bugün ise, fiyatına 712.000 varil aza zaltıldığı kaydedilmektedir. Bu arada, Sünni Arabistan'ın I. Kuvvet tarafından işlenen İran petrol fiyatının yüzde 15 daha azaltıldığı bilvence Sünni Arabistan'ın petrol fiyatının toptan yüzde 26,5 oranında düşürüldüğü ödedü aktarılmıştır.

Yeni Petrol Fiyatları

Yeni Petrol Fiyatları

TEKNOLOJİ (AAB) - İnce Çatıdaki Nüfuzlu Bir Kuruluş

Sabah Müdür Yardımcısı Pedagog Hristostomos, akademi üyesi Studekin'den oluşan iki kişilik bir Rus heyeti, Soçer'i İstanbul'a yıldırım hızıyla ulaştırarak komünist Rumların düşündürebilecekleri kartlara тіверlerinde hazır bulunmak üzere Kıbrıs'a girmişti. Hristostomos, Hababacılar'a harekâtinden önce Makarios'a görüşme ve Rus Patrigi Femen'

BM. ACİL HARIŞ GÜCÜNE KATILACAK FİN
HİRE İÇİ KURU, KARADENİZ, TÜRKİYE

HELSINKI (AA) — Orta Doğu'daki Birleşmiş Milletler Acil Barış Geliştirme katılımcı olan Fin birleşmiş ilki partisi, Amerikan hava kuvvetlerine ait iki uçakla Lefkoşya'ya biletler emittir. İlk partide 74 asker ve 17 ton malzeme bulunmaktadır. Daha önce Kıbrıs Barış Güzergesinden Orta Doğu'ya gönderilen olan 200 F4'ler askeri, Süveyş atölyesi hat

MISIR, ATES-KES'İN UYGULANMAYA

KAHİRE (AA) — «Abbas El Yevm» gazetesinin haber verdiğine göre, Mısır kuvvetleri, 22 Eki martınlıko atay-
verdiğine göre, Mısır kuvvetleri, 22 Eki tarihinde atay-
rall'edeki hedeflere doğru bir «Zafer» füzesi fırlattım-
Gazetede, yarın toz ağırlıklıdaki harp bulağı tanyne so-

Artın, İsrail içerisindeki hedeflere yansıtılabilecek miktarda olduğu iddia edilmektedir. Mısır Devleti Başbakanı Elwan Se

IRLANDA ORTADOĞU BARİS GÜCÜNE ASKER GÖNDERMEYİ KABUL ETTİ
DUBLİN (AA) — İrlanda'nın Birleşmiş Milletler Orta Doğu Barış Gücüne 140 asker göndermeyi kabul ettiği açıklandı. Başbakan John Garret Fitzgerald televizyon

da saptığı konunun sırasında ülkesinin Birleşmiş Milletle
rin istediği üzerine Kıbrıs Barış Gücünde görevli bir İstan-
bul'daki askerle görüşmüştü.

SİLİDE SIKIYÖNETİM EN AZ 8 AY SÜRECEK
TEMÜCO (SİD) (AA) — SİD'de SİT'de bulunan askerî cuntasına lideri General P. Çetnet, Temüco'da yapıldığı bir açıklamada, SİD'de sıkıyönetim uygulananından en az 8 ay sürmesi gerektiğini belirtti.

lerini kapsayan bir turneye çıkmış bulunan cunta'nın lideri, asiri unsurların yanında harekete geçmelerini Salim

için bunun zorunda olduğunu ifade etmiş. «Sovet işkencesini kaldırarak hemil-işim suçluden canlanacaktır» demiştir. General Ploşchet, 64.ode duruşman «İstisile normale avdet etmekte olduğunu da bildirirle çıkmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Muhammed Raşit Demirci
Uyruğu : T.C
Medeni hali : Bekar

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	2022
Lisans	Ankara Üniversitesi	2018
Lise	Etimesgut Lisesi	2012

Yabancı Dil

İngilizce (Orta), Arapça (Başlangıç)

